

Stek Jeugdhulp, Gouda

CHRISTELIJKE
HOGESCHOOL
EDE

EMPOWERMENT FOTOGRAFIE

Auteurs:
Elianne Van Der Wijngaard
Else Bonsink

Opdrachtgever

Stek Jeugdhulp
Locatie De Vlinder
Van Heuven Goedhartsingel 10
2806 ZL Gouda
t 0182 – 68 23 50 | f 0182 – 68 23 60

Praktijkbegeleider

Dhr. Philip Marres

Afstudeerbegeleider

Drs. Jaap de Jong

Studenten

Else Bonsink
Studentnummer: 080121
Klas: M4C

Elianne van der Wijngaard
Studentnummer: 081280
Klas:M4C

Datum: 21 mei 2012

INHOUDSOPGAVE

INHOUDSOPGAVE	2
SAMENVATTING	4
VOORWOORD	5
HOOFDSTUK 1	6
1.1. AANLEIDING EN PROBLEEMBESCHRIJVING	6
1.2. DE VRAAGSTELLING EN DE RICHTINGGEVENDE ONDERZOEKSVRAGEN	9
1.3. DOELSTELLINGEN	9
1.4. WERKWIJZE EN ONDERZOEKSMETHODEN	10
1.4.1. Literatuuronderzoek	10
1.4.2. Veldexperiment, participerende observatie	11
1.4.3. Interview	11
1.5. LEESWIJZE ONDERZOEKSVERSLAG	12
HOOFDSTUK 2	13
2.1. GESCHIEDENIS VAN EMPOWERMENT	13
2.2. WAT IS EMPOWERMENT?	14
2.3. WAT IS DE FINSE METHODIEK: EMPOWERING PHOTOGRAPHY?	16
2.4. WAT IS FOTOTHERAPIE?	18
2.5. EMPOWERMENT FOTOGRAFIE IN NEDERLAND	21
2.6. DE WERKVORM FOTOGRAFIE BINNEN HET GEZINSTRAININGSPROGRAMMA	24
2.6.1. Handleiding werkvorm fotografie	24
2.6.2. Totstandkoming en verantwoording van de werkvorm	30
2.7. METHODISCHE ASPECTEN BINNEN DE WERKVORM	31
2.7.1. De systeemgerichte methodiek	31
2.7.2. Narratieve psychologie en storytelling	33
2.7.3. Oplossingsgericht werken	35
2.8. TUSSENCONCLUSIE	36
HOOFDSTUK 3	38
3.1. DE BEHANDELING	38
3.2. DE VISIE	39
3.3. EMPOWERMENT IN HET GEZINSTRAININGSPROGRAMMA	42
3.4. ERVARING VAN DE MEDEWERKERS	43
3.5. TUSSENCONCLUSIE	43
HOOFDSTUK 4	44
4.1. ERVARINGEN VAN GEZINNEN	44
4.2. ERVARINGEN VAN MEDEWERKERS	49
4.3. TUSSENCONCLUSIE	50
HOOFDSTUK 5	52
5.1. CONCLUSIE	52
5.2. AANBEVELINGEN	54
5.3. VOORTVLOEIENDE VRAGEN	54
5.4. EVALUATIE SAMENWERKING	55
BIJLAGEN	56
Bijlage 1: Enquête medewerkers	56
Bijlage 2: Jenny Wesly	59
Bijlage 3: Interview Philip Marres	67

Bijlage 4: Interviews gezinnen	71
Bijlage 5: Aankondiging foto opdracht	81
Bijlage 6: Ondertekenende privacyreglement van foto's	82
BIBLIOGRAFIE	83

SAMENVATTING

Voor het maken van een werkvorm hebben we ons verdiept in de Finse methodiek *Empowerment Fotografie*, ontwikkeld door Miina Savolainen. Bij Empowerment Fotografie is het een voorwaarde om mensen het recht te geven dat ze zelf betekenis mogen verlenen aan een foto. Dit is een kern van empowerment. De methode van Empowerment Fotografie is gericht op het in beeld brengen van hoe men gezien wil worden. Zo moeten we ook niet denken dat een foto ons de objectieve waarheid geeft, maar het kan wel de persoonlijke waarheid zijn voor de hoofdpersoon. Ieder heeft het recht om zijn waarheid te definiëren en een foto te construeren van jezelf of je levensverhaal. Bij Empowerment Fotografie gaat het er om dat de persoon kracht haalt uit de foto's.

Over Empowerment Fotografie was weinig literatuur beschikbaar, daarom hebben we ons blikveld verbreedt en ons ook verdiept in Fototherapie. Fototherapie neemt fotografie als middel om pijnlijke en moeilijke thema's te verminderen of verlichten, om verandering te creëren. Deze methodiek is een goede aanvulling op ons onderzoek aangezien zij een meer therapeutische insteek heeft.

Na literatuurstudie over beide methodieken, maakten we een analyse om te ontdekken wat de overeenkomsten en verschillen tussen deze twee methodieken zijn. Daarnaast hebben we gezocht naar manieren waarop fotografie in Nederland in de hulpverlening wordt ingezet.

Om de werkvorm fotografie goed te laten aansluiten bij de visie en werkwijze van het Gezinstrainingsprogramma van Stek Jeugdhulp, verdiepten we ons hierin. De werkvorm fotografie vindt een nauwe aansluiting bij het bestaande programma en aanbod van activiteiten, maar ook met de methodische aspecten van het programma.

We ontwikkelden een werkvorm en voerden deze uit op twee gezinsgroepen, bestaande uit totaal zeven gezinnen. Het was, met name bij de tweede gezinsgroep, een succes. Met de medewerkers gingen we na wat de tweede dag tot een succes maakte en legden de resultaten vast. Na de uitvoer van de werkvorm hebben we met vier gezinnen een interview gehouden om, ook daarvan, de resultaten vast te leggen. Daarna vergeleken we de theorie en de praktijk met elkaar. Op deze wijze konden we beschrijven onder welke voorwaarden, volgens betrokkenen, de werkvorm op basis van de methodiek Empowerment Fotografie, verantwoord kan worden ingezet binnen het Gezinstrainingsprogramma van Stek Jeugdhulp.

VOORWOORD

Voor u ligt de afstudeerscriptie *Empowerment Fotografie* over fotografie in de gezinshulpverlening van Else Bonsink en Elianne van der Wijngaard.

In opdracht van het Gezinstrainingsprogramma van Stek Jeugdhulp hebben we de afgelopen maanden onderzoek gedaan hoe een werkvorm fotografie, volgens betrokkenen, het beste aansluiting vindt bij het Gezinstrainingsprogramma. Voor de werkvorm die wij ontwikkelden, hebben wij ons laten inspireren door de Finse methodiek *Empowering Photography* en de methodiek *Fototherapie*. In Nederland bleken ook een aantal deskundigen bezig te zijn met fotografie in de hulpverlening welke wij benaderden voor ons onderzoek. De resultaten van de literatuurstudies, de werkvorm en de interviews, vindt u in dit document.

We hebben ervoor gekozen om de titel van ons onderzoek *Empowerment Fotografie* te noemen, omdat de term *empowerment* leidend is gebleken in ons onderzoek. Bij de uitvoer van de werkvorm kwam duidelijk de kracht van de gezinnen naar voren. Gezinnen waren erg trots op hun foto's wat voor ons bevestigde dat deze term zeer belangrijk is.

We willen hierbij alle deskundigen bedanken die het mogelijk hebben gemaakt om ons onderzoek te realiseren. We denken aan de medewerkers van het Gezinstrainingsprogramma, die tijd en aandacht hebben besteed om de werkvorm uit te voeren. We hebben hun feedback gewaardeerd. De gezinnen zijn leidend geweest voor de uitkomsten van ons onderzoek. We stellen het zeer op prijs dat zij tijd hebben vrijgemaakt voor het delen van hun ervaringen. In het speciaal willen we onze twee begeleiders bedanken die nauw bij het onderzoek betrokken zijn geweest. Ten eerste onze afstudeerbegeleider Jaap de Jong voor zijn kritische blik en zijn *drive* om ons het onderste uit de kan te laten halen. Ten tweede onze praktijkbegeleider Philip Marres voor de prettige communicatie en aanvullingen op ons onderzoek.

HOOFDSTUK 1

1.1. AANLEIDING EN PROBLEEMBESCHRIJVING

Gedurende onze minor *relatie en gezin* verdiepten we ons in verschillende methodieken en doelgroepen binnen de gezinshulpverlening. We kwamen tot de ontdekking dat beelden van grote betekenis kunnen zijn in het hulpverleningsproces aan gezinnen. Dat maakte ons enthousiast om onderzoek te doen naar fotografie in de hulpverlening, als mede door de ervaring die Elianne op deed tijdens haar stagejaar bij het Gezinstrainingsprogramma van Stek Jeugdhulp. Een methode met beelden die ons reeds bekend was is Video Home Training. Dit heeft al veel terrein gewonnen in Nederland. Fotografie daarentegen, lijkt nog redelijk onbekend. De effecten van Video Home Training en fotografie zijn niet vergelijkbaar. Waar Video Home Training zich richt op de interactie welke te zien is op bewegende beelden, legt fotografie statische beelden vast. Maar wat maakt foto's zo bijzonder voor mensen? De snapshots en portretten die mensen maken en laten maken van zichzelf hebben een bepaalde betekenis of emotionele waarde. Van baby af aan verzamelen we foto's om herinneringen vast te leggen in beeld. Foto's roepen bijzondere gevoelens bij ons op die voor elke persoon heel verschillend zijn. Dit heeft ons aan het denken gezet. Met regelmaat hoorden we vanuit verschillende hoeken: *'In de hulpverlening wordt veel te veel gepraat...'*. Dit bevestigde onze gedachten om het werken met beelden in de hulpverlening te stimuleren. Gedurende het stagejaar van de opleiding gingen we deze uitspraak steeds beter begrijpen. Als beginnende hulpverleners merkten we dat je soms een andere taal hebt dan de cliënt. Wanneer cliënten een verbale wijze van communiceren niet vatten, kunnen non-verbale middelen ondersteuning bieden. Zeker wanneer je dit bewust inzet in de vorm van een muzisch middel, kan het blokkades deels opheffen wat de aansluiting met de cliënt bevordert.

Bij het Gezinstrainingsprogramma van Stek Jeugdhulp wordt al veel gebruik gemaakt van muzische middelen. Het werken op een creatieve en non-verbale wijze vergemakkelijkt het praten over problemen, verhoudingen en wensen. Door gebruik te maken van meerdere zintuigen; door beelden, teksten, woorden, geuren en geluiden, vergroot je de kans op echt contact met mensen. De manier waarop informatie binnenkomt via de zintuigen bepaalt hoe mensen dingen beleven en vertalen. De informatie die via onze zintuigen binnen komt loopt langs twee parallel werkende kanalen. Het ene kanaal verwerkt verbale-, het andere non-verbale informatie. Dit betekent dus dat de non-verbale wijze een belangrijke aanvulling kan zijn op de, overwegend verbale hulpverlening (Sitvast, 2004, p. 14). Non-verbale aspecten die vastgelegd zijn op een foto, kunnen van grote betekenis zijn. Foto's kunnen verbinding leggen met betekenislagen in belevingen van cliënten en een verhaal oproepen over hun leven, die met taal haast niet op te roepen zijn. Foto's zijn krachtige getuigenissen, doordat ze de waarheid van iemand vastleggen. Een foto kan verschillend geïnterpreteerd worden, er is geen objectieve waarheid. (Sitvast, 2004, p. 15)

Elianne zag dat je door middel van fotografie een bijdrage kunt leveren aan het hulpverleningsproces van gezinnen. Zij heeft gedurende haar stage een kleine werkvorm gemaakt en dit toegepast bij vier gezinsgroepen. Ze zag dat foto's inzicht kunnen geven in rollen en verhoudingen. Ook zag ze dat foto's bijdragen aan de eigenwaarde van de cliënt. Er wordt veel waarde gehecht aan een foto waar zij, als gezin, opstaan als 'happy family'. Ook vinden ouders het geweldig om een mooie foto van hun kinderen te hebben. De periode voorafgaande, en in de eerste fase van de hulpverlening, is vaak te typeren als een tijd waarin cliënten zich ongelukkig voelen. Deze tijd wordt niet graag vastgelegd en dus zijn er vaak al jaren geen foto's meer gemaakt door de gezinnen. Halverwege het hulpverleningsproces krijgen de meeste mensen wat meer perspectief. Als er een activiteit met de camera werd gedaan, gingen gezinnen zich mooi kleden en opmaken. Ze wilden graag een leuke gezinsfoto foto met elkaar. Nadat die gemaakt was kwam er ruimte om na te denken over een ander soort foto. Een foto waarbij wordt nagedacht over de manier waarop ze staan en wat ze daarmee

willen vertellen. Wanneer mensen op de foto gaan wordt hun identiteit letterlijk vastgelegd doordat ze zelf bepalen hoe ze willen overkomen op de foto. Hún verhaal wordt op de foto vastgelegd, dat wordt niet door een hulpverlener of fotograaf bepaald. Door te vertellen van verhalen over zichzelf en wat hen overkomt, construeren mensen hun identiteit. De mens is een verteller. Door het vertellen van verhalen geeft hij betekenis aan de wereld om hem heen en ontstaat er controle doordat er een verband ontstaat tussen feiten en ervaringen. (Sitvast, 2004, p. 12)

Het Gezinstrainingsprogramma zag het positieve effect bij de gezinnen. Nadat de jaarstage van Elianne was afgelopen, zette het Gezinstrainingsprogramma deze fotografie activiteit voort. De resultaten hadden het team enthousiast gemaakt om hier ook mee te werken. Een collega had zich verdiept in de fotografie. Ze kocht een camera en deed een fotocursus om ook met fotografie aan de slag te kunnen gaan bij gezinnen. Door de ervaring die Elianne opdeed met fotografie, ontstond de indruk dat de activiteit bij pubers meer resultaat had dan bij gezinnen met kleine kinderen. Kinderen zijn sneller afgeleid en kunnen nog niet de diepere gedachten achter deze activiteit zien. Maar vaak is de activiteit 'op zichzelf' niet het hoogste doel bij het Gezinstrainingsprogramma. Er wordt ruimte gecreëerd om ouders te kunnen laten oefenen met pedagogische vaardigheden en daar worden activiteiten voor ingezet.

Dat de werkvorm resultaat had kwam misschien ook door de aansluiting met de tijdgeest. Menig puber¹ heeft foto's van zichzelf op Hyves en Facebook. Er worden foto's gemaakt van elkaar en zichzelf om te gebruiken voor de social media. Er wordt gezocht naar bevestiging van identiteit. Een opvallend feit voor het team van het Gezinstrainingsprogramma is dat ook veel ouders actief zijn op Hyves en Facebook. Fotografie sluit dus ook goed aan bij volwassenen en treedt buiten het normale hulpverleningskader.

Empowerment Fotografie

Fotografie wordt in Finland ook veel gebruikt. De therapeute Miina Savolainen heeft het project 'The Loveliest Girl in the World' opgezet op basis van de door haar ontwikkelde methodiek *Empowering Photography*. Gedurende tien jaar fotografeerde de Finse sociaal hulpverleenster tien meiden die opgroeiden in instellingen. De beschadigde tieners werden in prachtige jurken gefotografeerd om hun zelfbeeld te versterken en zichzelf steeds meer te kunnen accepteren (Digitaal, 2011). Dit is een project op basis van het 'empowerment' principe. Empowerment is in het kort gezegd, mensen in hun kracht zetten en meer controle laten ervaren over hun eigen leven. Empowerment kan als basis, ondersteunend worden ingezet voor een individu, groep of gemeenschap. In Finland wordt de methodiek Empowerment Fotografie² al groots ingezet in het onderwijs, de gezondheidszorg, therapie en in gemeenschapswerk. Iedereen kan een betekenis geven aan een foto, maar de betekenis die de cliënt eraan geeft is leidend. Empowerment Fotografie kent vier technieken: foto-albums, de interactie van een fotosessie, portretfotografie en het fotograferen van het alledaagse leven. Door middel van foto's wordt aan gedachtes, emoties en andere abstracte zaken een gezicht gegeven. Dit stimuleert de cliënt om zijn verhaal te doen en begrepen te worden. Dit komt overeen met 'storytelling' vanuit de narratieve psychologie. Savolainen stelt dat de geestelijke gesteldheid pas kan verbeteren wanneer je zelfbeeld positief is. Fotografie blijkt een uitstekend middel om dat doel te bereiken. (Digitaal, 2011)

Het lijkt erop dat Savolainen zegt dat een goed zelfbeeld vooraf gaat aan het behalen van verdere doelen in de hulpverlening. Wij veronderstellen dat dit proces gelijktijdig kan opgaan. Er wordt namelijk aan meerdere doelen tegelijk gewerkt bij het Gezinstrainingsprogramma. De vier technieken binnen Empowerment Fotografie lijken in eerste instantie niet allemaal te implementeren bij het Gezinstrainingsprogramma. De methodiek is vrij groot en de vraag was of het in één werkvorm te pakken is.

¹ We hebben gekozen voor het woord 'puber' omdat dit woord duidelijk maakt dat jongeren in deze leeftijdsfase een grote ontwikkeling doormaken wat moeilijkheden met zich mee kan brengen. Ook ouders ervaren over het algemeen de meeste problemen met hun kinderen in de puberteit.

² Empowerment Fotografie is de Nederlandse term voor Empowering Photography. Vanaf nu gebruiken we de Nederlandse term.

Zo groots als de methode in Finland wordt ingezet, zo klein lijkt het succes in Nederland. In onze zoektocht hoe fotografie in Nederland wordt ingezet, vonden we al snel Asselien van Dijk en Dia Wilbrink, die een samenwerking gestart zijn onder de naam 'Millaa'. Zij hebben zich laten inspireren door het project 'The Loveliest Girl In The World' van de fotografe en therapeute Miina Savolainen. Ze kozen voor 'Millaa' als naam van hun bureau, omdat Millaa één van de gefotografeerde meiden is. Het bureau Millaa werkte samen met de fotografe Ilse van Dijk. Savolainen is zelf fotografe, maar beschrijft in haar methodiek dat het wenselijk is om met een fotograaf samen te werken die als doel heeft om fotografie als een middel en niet als doel te gebruiken. Milla heeft samengewerkt met de jeugdinrichting in Harreveld, welke erg enthousiast is over de fotografiemethodiek. Om de methodiek verder in te zetten in de hulpverlening, o.a. Jeugdzorg, ontbreken helaas de financiën, aangezien de samenwerking met een professionele fotograaf erg duur is. Daarnaast is de trend in de hulpverlening nu om kortdurende trajecten te bieden, waardoor interesse ontbreekt in methodes die traag en procesgericht zijn.

Naast praktijk Millaa, was het lastig om verder hoogte te krijgen van de rol die fotografie speelt in de hulpverlening in Nederland. We vonden een artikel en boek van Jan Sitvast, sinds 2010 docent aan de Master Advanced Nursing Practice van Hogeschool Utrecht. Hij promoveerde 6 december aan de VU met zijn onderzoek naar het gebruik van foto's in de GGZ. In zijn boek *Fotografie als verpleegkundige interventie* wordt uitgegaan van een narratieve benadering³. Hij verklaart dat het gebruik van foto's helpt om patiënten in de langdurige zorg⁴ weer betekenis aan hun leven te geven. Dit doet hij door de cliënt zelf foto's te laten nemen van zaken die voor hen belangrijk zijn. Deze foto's van de cliënt zijn het startpunt voor hun verhaal. Op deze manier komt het verhaal van het leven van de patiënt letterlijk in beeld, wat nodig is om te werken aan het herstel van de autonomie. (Hogeschool Utrecht, 2011)

We komen erachter dat in Nederland verder maar weinig bekend is over de methodiek Empowerment Fotografie. Er duikt nog een naam op; Jenny Wesly. Zij is coach, trainer, fotografe en docente met jarenlange ervaring in het onderwijs, jeugdhulpverlening, projectontwikkeling en projectbegeleiding. Ze werkt in veel projecten met empowerment fotografie.

Tijdens ons literatuuronderzoek komen we echter ook de methodiek Fototherapie tegen, wat veel overeenkomsten lijkt te hebben met Empowerment Fotografie. Over Fototherapie blijkt meer informatie beschikbaar te zijn. Het is een therapievorm die in Canada en Engeland wordt toegepast. De focus ligt bij Fototherapie op een ander vlak dan bij Empowerment Fotografie. Hierover vertellen we in ons onderzoek meer.

Stek Jeugdhulp

Deze bovenstaande informatie heeft ons kaders gegeven waarbinnen wij ons onderzoek vormgeven. Wij willen onderzoeken wat de voorwaarden zijn om Empowerment Fotografie in te zetten binnen het Gezinstrainingsprogramma van Stek Jeugdhulp.

Maar wat maakt het nu interessant om deze werkvorm toe te passen? Eerder had de hulpverlening een zekere autoriteit en was vooral aanbodgericht. Tegenwoordig stelt de burger steeds meer eisen aan de hulpverlening en is de tendens meer naar het vraaggericht werken verschoven. In deze manier van werken staat het individu en zijn context centraal. (Sitvast, 2004, p. 10) Bij het Gezinstrainingsprogramma van Stek Jeugdhulp wordt ook vraaggericht gewerkt. Veel gezinnen zien verscheidene hulpverleners. De verschillende soorten hulpverlening blijkt voor veel gezinnen niet voldoende te zijn. Het Gezinstrainingsprogramma wil alternatieve, creatieve werkvormen aanbieden om aansluiting te vinden bij gezinnen, waardoor ook deze gezinnen een goed aanbod hebben.

³ Narratief: naar het Latijnse *narrare* = vertellen

⁴ Langdurige zorg: vooral mensen met schizofrenie, maar ook ouderen en mensen met depressieve klachten

Stek Jeugdhulp richt zich op kinderen, jongeren en hun ouders. Ze ondersteunen bij opgroeien en opvoeden door begeleiding en behandeling. Daarbij werken ze intensief samen met onder andere Bureau Jeugdzorg, scholen en de geestelijke jeugdgezondheidszorg. Belangrijke waarden van de instelling zijn om een samenwerking met ouders en kinderen te creëren en om de eigen verantwoordelijkheid en eigen mogelijkheden van kind/jongere en ouders te stimuleren. Het Gezinstrainingsprogramma is bedoeld voor gezinnen met kinderen in de leeftijd van 3 tot 18 jaar. De training richt zich op het gehele gezin en de directe omgeving. Uitgangspunt is dat gezinnen van en met elkaar kunnen leren. Het programma bestaat in grote lijnen uit: huisbezoeken, individuele- en gezinsgesprekken op locatie en groepsbijeenkomsten voor alle gezinsleden (deels samen met een aantal andere gezinnen). Het programma duurt ongeveer zes maanden en kent een verdeling in drie fasen. Doordat het Gezinstrainingsprogramma wekelijks een gezinsgroep draait, bestaat er de mogelijkheid om een grotere en nieuwe activiteit, zoals fotografie, te ondernemen met gezinnen. Fotografie sluit aan bij de huidige werkwijze van het Gezinstrainingsprogramma omdat zij al verscheidene creatieve werkvormen gebruiken, waaronder het betekenis verlenen van foto's uit het verleden. Bij die werkvorm wordt gezinnen gevraagd foto's mee te nemen van vroeger om met elkaar te bekijken. Het zien van foto's roept verhalen op van vroeger. De onbezorgde tijd als baby of kind komt weer naar boven. Omdat het Gezinstrainingsprogramma graag met creatieve middelen werken staan zij ervoor open om ruimte te bieden voor dit onderzoek.

1.2. DE VRAAGSTELLING EN DE RICHTINGGEVENDE ONDERZOEKSVRAGEN

Wat zijn volgens betrokkenen de voorwaarden, om een werkvorm op basis van de methodiek Empowerment Fotografie, verantwoord in te zetten binnen het Gezinstrainingsprogramma van Stek Jeugdhulp?

Deelvragen:

1. Wat is Empowerment Fotografie, welke rol speelt het in de hulpverlening en hoe wordt het ingezet?
 - a. Wat is Empowerment Fotografie en hoe wordt het gerealiseerd in buiten- en binnenland?
 - b. Hoe kan de werkvorm worden ingezet binnen het Gezinstrainingsprogramma?
 - c. Welke aspecten uit methodieken, van het Gezinstrainingsprogramma, sluiten aan bij Empowerment Fotografie?
2. Hoe ziet de methodiek en visie van het Gezinstrainingsprogramma eruit en hoe speelt empowerment hierin een rol?
 - a. Hoe ziet de visie en methodiek eruit?
 - b. Hoe speelt empowerment hierin een rol?
 - c. Wat is de ervaring van het personeel rondom het gebruik van de visie, de instellingsmethodiek en werkwijze en hoe verantwoorden zij zich?
3. Wat zijn de ervaringen van medewerkers en gezinnen en wat is het verschil tussen de theorie en de praktijk?
 - a. Wat zijn de ervaringen van medewerkers en gezinnen?
 - b. Wat zijn de verschillen tussen de theorie van Empowerment Fotografie en de praktijk op het Gezinstrainingsprogramma?

1.3. DOELSTELLINGEN

Het vooropstaand doel van dit onderzoek is dat we in een periode van drie maanden, de voorwaarden beschrijven waaronder Empowerment Fotografie kan worden ingezet als werkvorm, rekening houdend met de methodiek van het Gezinstrainingsprogramma.

Op basis van literatuuronderzoek en de ervaringen van medewerkers en cliënten ontwikkelen wij in mei 2012, voor het Gezinstrainingsprogramma, een werkvorm voor het gebruik van Empowerment Fotografie.

In mei 2012 bieden wij een onderzoek aan waarin we een beschrijving geven onder welke voorwaarden de werkvorm fotografie, volgens betrokkenen, verantwoord kan worden ingezet bij het Gezinstrainingsprogramma en nemen aanbevelingen op in het onderzoek.

1.4. WERKWIJZE EN ONDERZOEKSMETHODEN

Ons onderzoek is een kwalitatief en, grotendeels, beschrijvend onderzoek. De hoofdvraag van ons onderzoek luidt: *Wat zijn volgens betrokkenen de voorwaarden, om een werkvorm op basis van de methodiek Empowerment Fotografie, verantwoord in te zetten binnen het Gezinstrainingsprogramma van Stek Jeugdhulp?*

Om deze hoofdvraag in alle volledigheid te kunnen verantwoorden, maakten we een aantal deelvragen. Deze deelvragen beantwoorden we door gebruik te maken van verschillende onderzoeksmethoden. In de drie komende paragrafen verantwoorden we het gebruik van de volgende onderzoeksmethoden.

1.4.1. Literatuuronderzoek

Voor we antwoord kunnen geven op de eerste deelvraag, doen we literatuuronderzoek naar de inhoud van de methodiek 'Empowering Photography' van Miina Savolainen en hoe dit in Finland wordt ingezet. Bij het zoeken naar literatuur over Empowerment Fotografie gebruiken we alle literatuur die beschikbaar is over deze methodiek, ongeacht het jaar of land van publicatie. Deze keuze hebben we gemaakt vanwege de geringe informatie over de methodiek van Savolainen. Daarom trokken we ons onderzoek breder, door ook te kijken naar de methodiek PhotoTherapy, welke veel overeenkomsten heeft met Empowerment Fotografie. Bij de literatuur over Fototherapie⁵ besloten we literatuur te lezen welke niet langer dan tien jaar geleden gepubliceerd is.

Ook zochten we hoe fotografie in de hulpverlening in Nederland wordt uitgevoerd. We zochten naar recente literatuur over fotografie in de hulpverlening binnen Nederland. Zo kwamen we uit op het onderzoek van Jan Sitvast, over het gebruik van fotografie in de GGZ. Deze literatuur hebben we gebruikt omdat hij fotografie in de hulpverlening inzet, wat overeenkomsten heeft met Fototherapie en Empowerment Fotografie.

Na ons verdiept te hebben in Empowerment Fotografie, onderzochten we welke methodische aspecten aansluiten bij deze methodiek. Hiervoor selecteerden we op basis van de methodieken welke bij het Gezinstrainingsprogramma worden gebruikt, namelijk: de systeemmethodiek en het oplossingsgericht werken. Daarnaast kozen we ook voor het narratieve gedachtegoed. Deze methodiek wordt niet bij het Gezinstrainingsprogramma gebruikt, maar we ontdekten dat een werkvorm op basis van fotografie veel aansluiting heeft met het narratieve gedachtegoed. We selecteerden literatuur welke we in onze opleiding gebruikt hebben en andere, ondersteunende literatuur over deze methodieken. Vervolgens selecteerden we welke aspecten aansluiting vinden bij Empowerment Fotografie. Dit literatuuronderzoek is betrokken op deelvraag 1 en 2 over visie en methodiek.

Om deelvraag twee te kunnen beantwoorden, lezen we het boek van Choy (2008). Dit boek, welke in regulieren bibliotheken te verkrijgen is, geeft een beschrijving van de visie van de Gezinsdagbehandeling van Stek Jeugdhulp. Er wordt ingegaan op de dagelijkse praktijk van het Gezinstrainingsprogramma en er wordt stilgestaan bij de theorieën en methodieken waarop deze praktijk gestoeld is. Hierdoor kunnen we een beschrijving geven in welke aspecten Empowerment

⁵ Fototherapie is de Nederlandse benaming voor PhotoTherapy

Fotografie aansluit bij het Gezinstrainingsprogramma. We hebben gekozen voor dit boek omdat dit het beste de visie en manier van werken bij het Gezinstrainingsprogramma weergeeft.

1.4.2. Veldexperiment, participerende observatie

Om Empowerment Fotografie vorm te geven in de praktijk, ontwikkelden we een werkvorm voor het Gezinstrainingsprogramma van Stek Jeugdhulp. We zijn nagaan wat de gevolgen op deze bewust geplande verandering was, zodat we de reacties konden vastleggen.

Er bestond een risico dat gezinnen halverwege het traject stopten met de hulpverlening, terwijl wij op dat moment ons zouden richten op de uitvoering. Om het risico te ondervangen dat wij dan geen databronnen hadden om de werkvorm toe te passen, voerden we de werkvorm al aan het begin van ons onderzoek uit bij twee gezinsgroepen, één bestaand uit vier gezinnen en één bestaand uit drie gezinnen. Dit deden we met de kennis die we op dat moment ter beschikking hadden over de methodiek en de reeds opgedane praktijkervaring van Elianne en het Gezinstrainingsprogramma. De uitvoer van de werkvorm, heeft ons optimaal de mogelijkheid geboden om de werkbaarheid en het resultaat van de werkvorm te kunnen ervaren. We fotografeerden twee dagen bij twee verschillende gezinsgroepen, wat ons de mogelijkheid bood om een participerende observatie te doen. Hierbij richtten we ons op de reactie van ouders en kinderen, waardoor we inzicht kregen in hoe de werkvorm het beste aansluit bij de gezinnen. Tevens verkregen we inzicht hoe de werkvorm het beste kan worden gepraktiseerd, rekening houdend met de tijd die ter beschikking is en het aantal medewerkers wat op de groep staat. We kozen ervoor om zelf onderdeel uit te maken van het onderzoek, omdat empowerment een proces is dat moeilijk in woorden is vast te leggen. We ervoeren op deze wijze zelf welke processen de gezinnen doormaken. Na de uitvoer deden we een procesevaluatie met de gezinnen, waardoor we inzicht kregen in de werkbaarheid van de werkvorm.⁶

1.4.3. Interview

Naast literatuuronderzoek over Empowerment Fotografie, interviewden we Jenny Wesly om een beeld te krijgen over hoe fotografie op verschillende manieren kan worden ingezet in de praktijk. Deze vrouw is coach, trainer, fotografe en docente met jarenlange ervaring in het onderwijs, jeugdhulpverlening, projectontwikkeling en project-begeleiding (Wesly, 2004). Haar persoonlijke levensgeschiedenis en langdurende werkervaring zijn de bronnen van waaruit zij werkt. Tijdens de vele projecten die zij leidt werkt ze op basis van het empowerment principe.

Naast het literatuuronderzoek over de visie, interviewden we de systeemtherapeut, Philip Marres. In dit interview zijn we vooral in gegaan op de beleving van het werken met de visie en de manier waarop zij zich verantwoordt. We maakten de keuze om met Philip Marres het interview af te nemen, omdat hij inhoudelijk verantwoordelijk is voor het Gezinstrainingsprogramma. Het interview met hem gaf ons aanvullende informatie uit de praktijk over de visie van het Gezinstrainingsprogramma. We kozen een individueel interview boven een groepsinterview vanwege de vraag van- en de werkdruk van het Gezinstrainingsprogramma. Door de literatuurstudie en het interview kregen we zicht op de manier waarop het Gezinstrainingsprogramma de behandeling vormgeeft en hoe empowerment hierin een rol speelt.

Na de uitvoer van de werkvorm, bij de gezinnen, is enkele tijd later met vijf van de acht gezinnen ook een interview afgenomen. Dit deden we om naast een korte evaluatie ook hun ervaringen uitgebreid vast te kunnen leggen. Er is een gesprek gevoerd aan de hand van een semi-gestructureerd interview, om een goede aansluiting bij het niveau van de gezinnen te vinden en de nodige diepgang te kunnen bereiken.

⁶ Baarda, T. d. (2009). *Basisboek kwalitatief onderzoek*. Groningen/ Houten: Noordhoff uitgevers. P 131- 132. Vanwege de methodologische inhoud van dit boek zetten we deze bron in de voetnoot. Voor de overige literatuur verwijzen we naar de bibliografie.

Bij de medewerkers van het Gezinstrainingsprogramma zijn we nagegaan hoe het is om met de werkvorm te werken. Dit was belangrijk om zicht te krijgen hoe Empowerment Fotografie het beste aansluiting vindt bij de manier van werken en de cultuur van het Gezinstrainingsprogramma. Hiervoor is een schriftelijk interview afgenomen.

1.5. LEESWIJZE ONDERZOEKSVERSLAG

In dit eerste hoofdstuk hebben wij onze keuze en werkwijze verantwoord voor diverse onderzoeksmethoden.

In hoofdstuk 2 beschrijven we wat de methodiek Empowerment Fotografie inhoudt en hoe het wordt toegepast in binnen- en buitenland. We beschrijven hier ook hoe de werkvorm is toegepast op het Gezinstrainingsprogramma en welke aspecten van methodieken hierbij aansluiten. Ter ondersteuning publiceren we een aantal foto's van de gezinnen, die gemaakt zijn tijdens de uitvoer van de werkvorm. Privacy van de gezinnen is erg belangrijk. Daarom hebben we toestemming gevraagd aan de gezinnen, om de foto's te gebruiken in ons onderzoek.

Vervolgens onderzoeken we in hoofdstuk 3 hoe de visie van het Gezinstrainingsprogramma vorm krijgt in de behandeling en hoe empowerment daarin een rol speelt. We leggen steeds de link naar de werkvorm zoals deze is uitgevoerd aan het begin van ons onderzoek.

In hoofdstuk 4 beschrijven we de ervaringen van medewerkers en gezinnen bij het gebruik van de werkvorm. Middels deze informatie maken we een vergelijking tussen de theorie van Empowerment Fotografie en de dagelijkse praktijk van het Gezinstrainingsprogramma.

We sluiten af met hoofdstuk 5 waar we de conclusies van het onderzoek en de aanbevelingen hebben opgenomen. Hierin beschrijven we, voor het Gezinstrainingsprogramma, op welke manier de werkvorm voortaan kan worden toegepast in hun programma.

HOOFDSTUK 2

In dit hoofdstuk geven we een beschrijving van de methodiek Empowerment Fotografie. Dit hoofdstuk vormt het hart van ons onderzoek. Binnen het concept Empowerment Fotografie, speelt het begrip empowerment een belangrijke rol. We verdiepen ons daarom eerst in de geschiedenis van empowerment, wat beschreven is in paragraaf 2.1. Vervolgens staat in paragraaf 2.2 beschreven wat de term empowerment omvat, waarna we afsluiten met een blik op meerdere terreinen waar met empowerment wordt gewerkt.

In paragraaf 2.3 beschrijven we de Finse methodiek Empowerment Fotografie en vervolgens in paragraaf 2.4 de methodiek Fototherapie. Na een kennismaking met deze methodieken, zullen we ons, in paragraaf 2.5, bezig houden met de vraag hoe Empowerment Fotografie in Nederland zijn weg heeft gevonden. In de daaropvolgende paragraaf 2.6 hebben we de werkvorm vastgelegd zoals uitgevoerd bij het Gezinstrainingsprogramma van Stek Jeugdhulp. Daarnaast verantwoorden we onze keuzes voor het uitvoeren op deze wijze. We sluiten het hoofdstuk af met paragraaf 2.7 waarin de methodische aspecten, welke aansluiting vinden bij de werkvorm, van een drietal methodieken uitgewerkt zijn.

2.1. GESCHIEDENIS VAN EMPOWERMENT

Er zijn verschillende visies over het ontstaan van het concept empowerment. In de literatuur is men het erover eens dat de empowerment-ideologie haar oorsprong heeft in de Verenigde Staten, alleen verschillen de meningen over de tijd waarin het ontstaan is. (Verzaal, 2002, p. 15) Empowerment kan voortkomen uit de burgerrechtenbeweging van de jaren '50-'60 waarin burgers zich massaal verzetten tegen de paternalistische inslag van het overheidsbeleid en de sociale en economische misstanden, of uit de vrouwenbeweging van de jaren '60. Nog een andere visie is dat het ontstaan is in de ontwikkeling van het maatschappelijk werk aan het einde van de 19de eeuw. Kwetsbare bevolkingsgroepen werden geholpen bij het versterken van hun draagkracht en werden gestimuleerd zelf actie te ondernemen om hun situatie te verbeteren. Hier zie je een verschuiving van de 'instrumenteel/technische' benadering naar een meer ecologische benadering. Bij de instrumentele/technische benadering wordt uitgegaan van waarheidsdenken 'dit is goed voor een kind. Dit moet de persoon in deze situatie doen'. In de ecologische benadering wordt meer gekeken naar de context van de persoon en hoe deze de realiteit waarneemt en welke persoonlijke behoeften hij heeft. Het begrip empowerment zorgde voor een verschuiving van de tekortkomingen van een persoon naar de mogelijkheden. (Roos Delahaij, 2004, pp. 6-7)

Nog een andere visie is dat het begrip empowerment ruim 200 jaar geleden is ontstaan toen, in zijn toespraak, Thomas Jefferson, een belangrijk Amerikaans staatsman en filosoof, streed voor 'the empowerment of a people'. Later werd hij vice-president en ook president, waarin hij zich richtte op de individuele rechten van de burgers afzonderlijk en voor de onafhankelijkheid van de Britse Koloniën. (Verzaal, 2002, p. 15)

In meerdere velden is empowerment doorgevoerd: in wijken, in de ontwikkelingssamenwerking en bij armoedebestrijding. Later is het begrip ook op het gebied van cultuur, gezondheidszorg en management doorgedrongen. In de jaren '90 werd empowerment in Nederland een begrip. Eerst op het gebied van management, later halverwege de jaren '90 ook in het maatschappelijke werk en de geestelijke gezondheidszorg. (Verzaal, 2002, p. 16) Empowerment wordt onder andere gezien als middel om de positie van specifieke doelgroepen te verbeteren. (Roos Delahaij, 2004, pp. 6-7)

2.2. WAT IS EMPOWERMENT?

Empowerment wordt op verschillende manieren uitgelegd: eigen mening en inzicht vormen, opkomen voor jezelf, beslissingsrecht en keuzevrijheid hebben en een positief zelfbeeld. (Berg, 2011, pp. 48, 49) In de literatuur over empowerment zijn nog meer definities te vinden. Twee kernwoorden bij het begrip zijn macht en kracht. Er is een onderscheid tussen macht en kracht. Met macht wordt bedoeld autoriteit, deze term wordt vaak zo beschreven in literatuur over emancipatie en participatie. Kracht, als competentie en vermogen, wordt in de literatuur vaak beschreven als het individueel vermogen om talenten tot ontwikkeling te brengen (Verzaal, 2002, p. 17).

De verschillen tussen de definities van empowerment zijn echter klein en geven allemaal hetzelfde proces weer dat gericht is op de kracht van het individu of een gemeenschap, in plaats van de tekortkomingen. Een empowermentproces moet worden opgebouwd. In de hulpverlening loopt het empowermentproces meestal gelijk met het kunnen benoemen van de hulpvraag en het zelf bedenken van mogelijkheden die de situatie verbeteren (Berg, 2011, pp. 48,49). Door meer gericht te zijn op de krachten, zal iemand zich sterker voelen in zijn omgeving en zal dit de persoon het gevoel geven meer controle over situaties en gebeurtenissen te hebben. Door de focus te leggen op krachten en deze uit te breiden, ontwikkelen mensen meer vaardigheden. De draagkracht wordt vergroot, waardoor men meer controle ervaart over de draaglast (Roos Delahaij, 2004). Doordat iemand meer controle ervaart wordt de drempel lager en voelt iemand zich in een positie waarin hij zijn eigen hulpvraag kan delen en te bedenken wat er moet gebeuren om de situatie te veranderen.

Als jongeren een sterk gevoel van persoonlijke controle hebben, zijn ze beter in staat om te gaan met de veranderingen tijdens de adolescentie. Het individuele empowermentproces gaat samen met de mate van participatie in gemeenschapsverband. Hoe groter de participatie, hoe groter de individuele empowerment (Verzaal, 2002, p. 19). Delahaij verklaart dat het voor jongeren belangrijk is dat ze geloven in hun eigen bekwaamheid om bepaalde gebeurtenissen in hun leven aan te kunnen en te bereiken. Jongeren die in hun leven vaak te maken krijgen met discriminatie en stereotypering op grond van hun etnische achtergrond, zijn minder gemotiveerd voor een academische opleiding of hebben de angst gestereotypeerd te worden, wat hun competenties niet tot bloei doet komen. (Roos Delahaij, 2004, p. 39). Multiprobleemgezinnen en marginale groepen hebben ook vaak te maken met discriminatie en stereotypering. Van hen zullen de gevolgen vergelijkbaar zijn met die van allochtone jongeren. Een belangrijke factor in het tegengaan van negatieve invloed van discriminatie en stereotypering, is dus *het versterken van gevoelens van persoonlijke controle*.

Het gaat er bij empowerment om dat iemand zich sterker gaat voelen. Er wordt aan dit proces gewerkt door iemand meer controle te laten ervaren in hun leven. Dat gebeurt door iemand meer verantwoordelijkheid en eigen beslissingen te laten nemen. Een aspect dat met het controlegevoel samengaat is de eigen-effectiviteit⁷. Dat is het geloof dat iemand heeft in zijn of haar eigenbekwaamheid in het produceren en reguleren van bepaalde gebeurtenissen in zijn of haar leven. Deze zelfsturing heb je nodig om tot een actie te komen die tot verandering leidt. Je kunt zeggen dat mensen over het algemeen wel zelfsturend vermogen hebben, maar dit op bepaald gebied toch missen (Berg, 2011, pp. 42- 43). Door je te richten op de gewenste situatie, wordt een blik in de toekomst geworpen en krijgt men zicht op wat er moet veranderen. De hulpverlener helpt cliënten om de verandering in kleine stappen aan te pakken. Dan is het overzichtelijker, de kans dat het lukt groter en succeservaringen stimuleren de cliënt om zijn doel te bereiken.

Mensen die een hoge mate van eigen-effectiviteit ervaren, zijn beter in staat gebruik te maken van kansen en oplossingen voor beperkingen of obstakels in het leven te vinden. Mensen die een minder hoge mate van eigen-effectiviteit ervaren, zijn hier minder goed toe in staat en zijn makkelijker gedemotiveerd.

⁷ Wij kiezen voor de term eigen-effectiviteit, t.o.v. zelfwerkzaamheid, omdat deze term meer de lading dekt.

Motivatie en locus of control

De eigen-effectiviteit gaat dus samen met het gevoel van persoonlijke controle. Daarnaast zijn *motivatie* tot controle en *locus of control* aspecten die ook van belang zijn. Als de eigen-effectiviteit hoog is, zal de motivatie tot controle ook groter zijn. 'Locus of control' gaat over het beeld dat mensen hebben over de oorzaken van gebeurtenissen in hun leven. Wanneer je een interne locus of control hebt, heb je het idee dat je eigen gedrag van invloed is op de gebeurtenissen. Mensen die een interne locus of control hebben, maar tegelijkertijd een lage waargenomen eigen-effectiviteit ervaren, zullen dus weinig gevoel van controle hebben op hun situatie, omdat ze ervaren dat hun gedrag weinig invloed heeft. Mensen met een externe locus of control geloven dat gebeurtenissen in hun leven niet het gevolg zijn van eigen gedrag, maar externe situaties. Voor mensen die echter een externe locus of control hebben en een lage waargenomen eigen-effectiviteit zal het niet uitmaken dat zij niet denken in staat te zijn gedrag te vertonen om controle uit te oefenen, omdat ze het idee hebben dat hun gedrag toch niet van invloed is.

Inzet

De mate van motivatie en inzet is afhankelijk van de locus of control. Vooral mensen met een hoge mate van eigen-effectiviteit en een interne locus of control, zijn meer gemotiveerd omdat ze in zichzelf geloven. (Roos Delahaij, 2004)

Het idee controle uit te oefenen, betekent nog niet dat men in staat is tot het juiste handelen over te gaan en de controle uit te oefenen. Daarvoor zijn inzichten, vaardigheden en begrip van hun omgeving nodig. Ontwikkelen van inzicht op het gebied van mogelijkheden om de omgeving te beïnvloeden en van vaardigheden om de omgeving daadwerkelijk te beïnvloeden, dragen bij aan de ontwikkeling van kracht. De acties die echter volgen uit de ontwikkeling van deze inzichten en vaardigheden zullen bijdragen aan de ontwikkeling van macht, want kennis is macht. (Roos Delahaij, 2004) Er wordt dus geprobeerd mensen uit hun afhankelijke positie te halen en zelfredzaam te maken door empowerment.

In de westerse samenleving had de cliënt tot voor kort een passieve rol. De laatste jaren is er een verschuiving opgetreden waarbij de verantwoordelijkheid over het welzijn van het individu, bij de cliënt zelf ligt. (Verzaal, 2002, p. 34) Wanneer een cliënt weinig ruimte krijgt om zelf te kunnen benoemen wat zijn of haar hulpvraag is, zal het empowerment proces moeilijk tot stand kunnen komen. Een cliënt kan steeds onzekerder worden wanneer er wordt gewerkt aan gebieden waar de cliënt weinig vooruitgang boekt. De cliënt zelf weet vaak het beste wat er moet gebeuren en op welke manier. Wanneer er weinig verandering komt verliest de cliënt het geloof in zichzelf, de locus of control wordt hierdoor extern. Wanneer een hulpverlener in beeld komt die de neiging heeft de cliënt te redden, zal dit alleen maar versterkt worden. Wanneer het de hulpverlener is die de problemen grotendeels oplost, zal de locus of control extern blijven. De cliënt gelooft niet in zijn eigen kunnen, hij heeft een lage waargenomen eigen-effectiviteit. Door veel voor de cliënt te doen zal het tijdelijk goed gaan, maar op lange termijn zal de cliënt weer moeten aankloppen bij de hulpverlening. Tegenwoordig wordt geprobeerd cliënten nieuwe vaardigheden aan te leren, zodat ze zelfredzaam worden en in de toekomst hun eigen problemen kunnen oplossen. De locus of control verschuift naar een interne motivatie, door het groeiende vertrouwen in zichzelf maakt hen dit onafhankelijk. Aan dit aspect besteedt het Gezinstrainingsprogramma veel aandacht in haar visie en handwijze. Hierover kunt u in hoofdstuk 3 meer lezen.

BELANG VAN NETWERK

Bij empowerment is dus de persoon het uitgangspunt. Alleen deze kan aangeven welke situaties moeilijkheden met zich meebrengen en op welke manier de controle op de omgeving vergroot kan worden. Eigen-effectiviteit heeft op sociaal gebied een positief effect op het aangaan en onderhouden van vriendschappen, wat weer een belangrijke factor is voor het ontwikkelen van een stabiele identiteit en een positief zelfbeeld. (Roos Delahaij, 2004)

Je identiteit wordt bevestigd door de mensen om je heen. Vrienden vergroten het zelfvertrouwen. Een netwerk is daarom onmisbaar en vergroot de draagkracht. Ook in de gezinshulpverlening wordt veel aandacht besteedt aan het herstellen van relaties en stimuleren van nieuwe vriendschappen. Het gebruik maken van rolmodellen gebeurt vaak onbewust in de hulpverlening. Hulpverleners zijn voor veel cliënten een voorbeeld. Het Gezinstrainingsprogramma zet hier hoog op in. In hoofdstuk 3 geven we hier een uitgebreide beschrijving van.

EMPOWERMENT OP ANDERE TERREINEN

Empowerment is inmiddels bekend bij veel welzijnsinstanties. In Nederland worden veel hulpvormen ingezet op basis van empowerment. Ook op meerdere terreinen zoals in het bedrijfsleven, heeft empowerment haar intrede gedaan. Empowerment draait in het bedrijfsleven om de verwachtingen die medewerkers hebben over zinvol werk, competentie, onafhankelijkheid, effectiviteit en de fundamentele persoonlijke overtuigingen die medewerkers hebben omtrent hun rol ten aanzien van de organisatie. We leven in een informatietijdperk waar hiërarchieën minder zichtbaar zijn, en waar werknemers meer autoriteit en verantwoordelijkheid nemen voor hun dagelijkse bezigheden. (Meredith, 2000, p. 61) Door meer met medewerkers te delen en te overleggen, voelen ze zich meer betrokken en gezien (Meredith, 2000, p. 41) Er wordt ruimte gemaakt voor talent en capaciteiten van werknemers, prestaties worden aangemoedigd en er wordt geïnvesteerd in scholing. Door deze voorwaarden te scheppen, krijgen de werknemers de kans om zichzelf te empoweren. Uit onderzoek blijkt dat empowerde medewerkers initiatief tonen, vernieuwing nastreven, actief deelnemen aan veranderingen en uiterst effectief worden. (Spreitzer, 2001, p. 7) Uiterst effectief zijn is tegenwoordig nodig om een bedrijf te laten bestaan. Daarnaast wordt het steeds belangrijker om als organisatie onderscheidend te zijn. Alleen de kwaliteit en de snelheid van de service kunnen verschil maken. Medewerkers zijn daarom belangrijker dan ooit tevoren. Als een bedrijf wil blijven concurreren, zullen ze de kennis, ideeën, energie en creativiteit van alle medewerkers, met alle soorten functies, moeten gebruiken. (Spreitzer, 2001, p. 14)

Nu we kennis hebben genomen van het empowermentproces, op meerdere terreinen, geven we een beschrijving van *Empowerment Fotografie* en hoe dit wordt ingezet in binnen- en buitenland. Dit zullen we in de volgende paragraaf beschrijven.

2.3. WAT IS DE FINSE METHODIEK: EMPOWERING PHOTOGRAPHY?

Empowerment Fotografie is een therapeutische, pedagogische gerichte methode die ontwikkeld is door Miina Savolainen, gebaseerd op het empowerment principe. De methode kan gebruikt worden voor individuen en groepen. De methode is in Finland al ingezet in het onderwijs, gezondheidszorg, therapie en in gemeenschapswerk.

Bij Empowerment Fotografie is het een voorwaarde om mensen het recht te geven dat ze zelf betekenis verlenen aan een foto. Dit is een kern van empowerment. De methode van Empowerment Fotografie is gericht op het in beeld brengen van hoe men gezien wil worden. Zo moeten we niet denken dat een foto ons de objectieve waarheid geeft, maar het kan wel subjectief waarheid zijn voor de hoofdpersoon. Ieder heeft het recht om zijn waarheid te definiëren en een foto te construeren van jezelf of je levensverhaal. Essentieel is dat empowerment van binnen komt en je het niet op kunt leggen (Savolainen, 2007). Miina Savolainen heeft een groot project gedaan, *The loveliest girl in the World*, waarmee zij een aantal vrouwen tien jaar lang volgt en steeds weer foto's van hen maakt. Eén van hen is Millaa, een beschadigd, mishandeld en seksueel misbruikt kind. In het project mogen vrouwen op eigen wijze hun schoonheid tonen door middel van fotografie. Millaa werd als een prinses op de foto gezet en zo werd de kracht die in haar schuld in beeld gebracht.

Het laat zien dat er in elk mens moed schuilt om zelf je leven vorm te geven. In het project worden de vrouwen tien jaar lang gevolgd en in een sprookjesachtige omgeving en kledij gefotografeerd.

Het lijkt erop dat de foto's alleen door Savolainen zelf worden gemaakt en dat de foto's van fotografische hoogstandjes voorzien zijn. Deze manier van werken lijkt ons erg duur en langdurig. In een gesprek wat wij hielden met twee Nederlandse hulpverleners, blijkt dat dit een reden is waardoor er in Nederland nauwelijks interesse is voor deze methodiek.

Een voorwaarde bij het maken van de foto's is gelijkheid, zo stelt Savolainen. Daarom is het belangrijk dat je de methode ook zelf ondergaat voor je het bij iemand anders uitvoert. Je kunt van iemand anders geen empowerende portretfoto's maken als je niet eerst zelf je eigen portretfoto's onder ogen hebt gezien en alle gevoelens ervaart die mensen ervaren voor de camera en wanneer ze zichzelf zien door de blik van een ander. Dit geldt ook voor foto's die iemand zelf maakt van zijn levensverhaal. Als je dat niet zelf ook gedaan hebt kom je nooit te weten wat een ander ziet in een ogenschijnlijke banale foto, terwijl diezelfde foto misschien voor die persoon emoties oproept en herinneringen aan bijzondere ervaringen of momenten in zijn leven. (Savolainen, 2007)

Door Empowerment Fotografie wordt het mogelijk om, door middel van de waarheid en kracht van een foto, iemands identiteits en de communicatie tussen mensen in beeld te brengen.

Empowerment Fotografie heeft vier aspecten: foto-albums, de interactie van een fotosessie, portretfotografie en het fotograferen van het alledaagse leven. Het kan ertoe bijdragen interactie in relaties te herstellen en gedachtes, emoties en andere abstracte zaken een gezicht te geven. Betekenisvolle maar onopgemerkte aspecten van een individu of uit een gemeenschap kunnen in beeld worden gebracht. Voor de behandelde resulteert een succesvolle sessie in een hernieuwde ervaring van intimiteit en trouw, voortkomend uit het gevoel begrepen te worden. De empowerment projecten concentreren zich op de ondersteuning van de levensbehoeften, relaties of het zelfbeeld.

Bij empowerment gaat het om de sociale interactie die mensen met elkaar beleven en niet direct om het verbale proces. Als men zich begrepen voelt komt daar een gevoel van intimiteit en commitment uit voort. Het is belangrijk om echt betrokken te zijn, te luisteren naar de ervaring van de ander en om liefde en respect te tonen. (Savolainen, 2007)

Voornamelijk de positieve factoren worden op de foto vastgelegd. Wij betwijfelen of de ontbrekende aandacht voor de realiteit een cliënt verder helpt. Geeft dat tijdelijke verlichting van alle zorgen en vallen deze vrouwen niet in een gat als ze realistisch nadenken? Het lijkt een risico bij deze manier van fotograferen. Toch stelt Savolainen dat het de vrouwen zelfvertrouwen geeft om op deze manier op de foto te staan. Mooie foto's van jezelf dragen volgens haar bij aan het zelfvertrouwen, juist door alleen te kijken naar het positieve en krachtige aan een persoon.

Het proces

Jongeren die opgroeiden in diverse instellingen hadden een moeilijke kindertijd en vervelende ervaringen opgedaan. Vaak waren het de problemen van ouders waardoor kinderen in een instelling terecht kwamen. Vrijwel altijd voelen kinderen zich verantwoordelijk hiervoor, en 'slecht' doordat zij uit huis moeten.

Miina Savolainen begon met fotograferen van meiden in een kindertehuis waar ze werkte, in 1998. Ze wilde laten zien dat ook deze meiden uniek zijn en bijzonder. Het maken van de foto's kreeg een bijzondere betekenis. In een fotosessie keken meiden verder dan het leven van elke dag. Ze gingen beter naar zichzelf kijken en luisteren. Waarom doet ze zoals ze doet, en hoe heeft haar leven haar gevormd? De meiden kregen de gelegenheid om anders naar zichzelf te gaan kijken. Honderden foto's, genomen over vele jaren, lieten zien hoe ze groter werden en volwassen. Ze konden naar zichzelf kijken met meer sympathie en liefde. Door de foto's kregen ze belangrijke feedback van mensen die ze goed kenden, maar ook van mensen die ze nooit eerder hadden ontmoet. De meest bijzondere foto's, waren de foto's waarop de meiden, diep van binnen, zichzelf wilde zien. De sprookjesachtige foto's maakten zichtbaar wat in het alledaagse leven van meisjes niet te zien was.

De fotosessies werden door de meiden en Savolainen samen georganiseerd. De meiden bedachten samen met de fotograaf een locatie voor de shoot, het seizoen en wat ze zouden aantrekken. Eén van de meiden wilde poseren voor de camera, diep in een bloeiend bos of in een verblindende

sneeuwstorm, zodat het heel speciaal zou zijn, specialer dan het leven van alle dag. Het nam maanden in beslag om het te plannen en organiseren. Juist dat maakt het bijzonder. (Savolainen, 2007)

De foto's die gepubliceerd werden, zichtbaar voor het publiek, gaven de meiden een sensatie van publieke acceptatie. Veel mensen hebben vooroordelen over deze meiden. De meiden gingen zichzelf niet langer alleen maar als cliënt zien, maar ook als 'meisje' in het algemeen. (Savolainen, 2007)

Empowerment Fotografie zet dus aan tot reflecteren. De meiden werden gestimuleerd om na te denken over zichzelf: 'Hoe heeft mijn leven mij gevormd en wie ben ik nu?' De meiden ontdekten meer kanten van zichzelf. Dit is ook wat Elianne in de praktijk is opgevallen. Ze zag dat gezinnen gingen nadenken over de identiteit van het gezin. Ook bij de foto's die gemaakt werden van individuen, stonden veel cliënten versteld van zichzelf, dat ze zo mooi op de foto konden staan. Door alle problemen voelen ze zich vaak waardeloos, maar nu straalden ze op de foto. Bij de nabespreking van foto's zag Elianne ook dat veel gezinnen nieuwe dingen van zichzelf ontdekten en leerden. Door te praten over de manier waarop ze op de foto staan werd voor sommigen van hen ook hun blinde vlek zichtbaar.

2.4. WAT IS FOTOTHERAPIE?

De informatie die te verkrijgen is over Empowerment Fotografie is gering. We hebben op meerdere manieren contact proberen te leggen met Miina Savolainen, maar ze wil de methodiek niet vrijgeven. De reden hiervoor is dat ze bang zijn dat de methodiek op een verkeerde manier wordt toegepast. In Finland bestaat namelijk een vierjarige opleiding waar les wordt gegeven in de methodiek Empowerment Fotografie, bestaande uit een basisjaar en drie jaar specialisatie. Om ons toch te verdiepen in fotografie als middel voor de hulpverlening hebben we ons verdiept in een vergelijkbare methodiek: Fototherapie⁸. We geven hier eerst een beschrijving van de methodiek van Fototherapie waarna we een analyse maken op welke punten de methodiek overeenkomt en verschilt met de methodiek van Empowerment Fotografie.

Veel mensen nemen foto's zonder erover na te denken waarom ze een bepaalde foto maken. Foto's leggen de belangrijkste momenten van het dagelijks leven vast. Een foto legt de emotie vast die onbewust is ingebed in de foto. Wanneer cliënten hun foto's bekijken wordt gepraat over gevoelens en herinneringen. De therapeut probeert samen met de cliënt dit gebied met gevoelens en herinneringen verder te verkennen. De therapeutische kracht van fotografie is gebaseerd op het feit dat de cliënt zelf op de foto staat. De cliënt is het middelpunt. Er wordt, in dit kader, door hen zelf betekenis gegeven aan de foto's. Niets is goed of fout. De foto's hebben als functie om een cognitief complex, abstracte ervaringen en emoties, in beeld te brengen en ook een positief veranderingsproces in werking te zetten. (Weiser, 2001-2012) Doug Stewart's, door ons vertaalde, definitie uit 1978, van Fototherapie is: "Fototherapie is het gebruik van fotografie of fotografische materialen, onder leiding van een getrainde therapeut, met als doel psychologische, pijnlijke symptomen te verminderen of verlichten om groei en therapeutische verandering te creëren." (Halkola, 2011, p. 7) Deze techniek werd dus al in 1978 gebruikt, wat betekent dat Fototherapie veel ouder is dan Empowerment Fotografie. Weiser geeft aan dat Fototherapie inhoudt dat de therapeut met de cliënt in dialoog gaat over de verschillende composities, hem helpt bij het construeren of

⁸ Fototherapie; de Engelse term hiervoor is Phototherapy. Met Fototherapie wordt niet bedoeld: lichttherapie, wat ook wel fototherapie wordt genoemd. Fototherapie is niet hetzelfde als therapeutische fotografie. Therapeutische fotografie gebruiken mensen voor zichzelf, om tot hun eigen persoonlijke ontplooiing of artistieke doeleinden te komen. Therapeuten gebruiken fototherapie om anderen, hun cliënten te helpen met hun problemen. (Savolainen, 2007)

vormen van nieuwe verhalen en deze opnieuw vastlegt in het geheugen of samen met andere, oudere foto's combineert. Dat geeft de cliënt permissie meer van zichzelf te delen. Als mensen de verschillende lagen van betekenis, die hun foto's bevatten, bespreken, onthullen ze veel over zichzelf: hun waarden en normen, overtuigingen, gedrag en verwachtingen die onlosmakelijk gepaard gaan met hun woorden. Deze non-verbale taal zijn belangrijke aanwijzingen over hoe mensen betekenis verlenen aan hun wereld.

De primaire rol van de therapeut is om de persoon aan te moedigen en te ondersteunen in zijn eigen persoonlijke ontdekkingen, terwijl ze in dialoog zijn over de foto's die zijn gemaakt, verzamelt, of onthouden van de persoonlijke- en gezins-foto's. (Weiser, 2001-2012) De definitie van dialoog is tegenspraak of samenspraak. Dialoog verwijst in die zin naar een tegenstelling of conflict. De waarde hiervan is dat je zoekt naar een oplossing die in de tegenstelling van de ander verborgen ligt. De verschillen maken je dus rijker. Waar twee mensen de dialoog aangaan, bestaat een verschil in ervaring, kennis en opvatting, wat bouwstenen zijn voor verandering (Berg, 2011, p. 13). De herinneringen, gevoelens en gedachten die ontstaan tijdens de dialoog, zijn een soort "bijproducten" van het proces en bevatten vaak nuttige informatie.

Fototherapie gebruikt persoonlijke foto's die door de cliënt zelf zijn gemaakt, familie albums en foto's die door anderen van de cliënt zijn gemaakt. Dit is om het therapeutische proces te verdiepen en te versterken op manieren die woorden alleen niet kunnen doen.

Fototherapie kent de volgende verdeling van technieken:

1. *Foto's die zijn gemaakt door de cliënt zelf; foto's die de cliënt maakt en verzameld.*

Elke foto die de cliënt maakt bevat informatie, omdat de cliënt dat moment blijkbaar belangrijk vindt om vast te leggen. Hoewel ze niet zelf op de foto staan zegt het veel omdat zij bepalen wie, wat, wanneer, waar, waarom en hoe de foto wordt gemaakt. Alle foto's in de persoonlijke fotografische collectie van mensen (inclusief afbeeldingen "toegeëigend" van andermans fotografische afbeeldingen) maken de onderliggende waarden en overtuigingen van de persoon zichtbaar. Dit is hetgene waar ze hun gevoelens, gedachten, attitudes, gedrag, en verwachtingen of oordelen over anderen en henzelf op baseren. Ze bevatten veel non-verbale informatie over hoe men de wereld om hen heen (en hun rol hier binnen) waarneemt en wat hun gevoelens, gedachten en herinneringen hierover zijn. Het is een manier om iemands identiteit zichtbaar te maken.

Om de foto's te bespreken kan een collage worden gemaakt. De therapeut bespreekt niet alleen de feiten, maar gaat ook in op de patronen, symbolen, metaforen en andere informatie waarvan de cliënt zich waarschijnlijk niet van bewust was op het moment dat hij de foto nam. Het maken van een betekenisvolle foto, geeft gevoel van controle, omdat ze de aspecten op veilige afstand kunnen bekijken en ontdekken. Soms ontdekken cliënten pas jaren later wat de beelden over hen zeggen. Ze zijn op dat moment beter in staat om de problemen in de context te zien. (Weiser, 2001-2012) Deze manier van werken heeft overeenkomsten met 'foto-instrument' de methode van Jan Sitvast. Hier zullen we in paragraaf 2.5 meer over vertellen.

2. *Foto's die door anderen van cliënt zijn gemaakt; foto's van de cliënt gemaakt door andere mensen*

Deze techniek laat de cliënt zien hoe anderen de cliënt zien en, hoe dit mogelijk verschilt met, hoe ze naar zichzelf kijken. De boodschap die zij over zichzelf uitzenden, kan van invloed zijn op hoe anderen hen kennen. Cliënten zijn zich vaak bewust van zichzelf wanneer ze gefotografeerd worden, waardoor ze op een niet natuurlijke manier op de foto komen. wanneer ze dit niet doorhebben krijg je een natuurlijker resultaat. Je krijgt in het proces dus verschillende foto's van de cliënt die poseert hoe hij denkt gewoonlijk te zijn, en hoe hij is wanneer hij niet wordt bekeken. Wanneer ze ontdekken dat er een andere persoon op de foto staat dan wat ze verwacht hadden, gaat er een nieuwe wereld voor hen open. Dit kan

een interessant contrast bieden. Het is nuttig om te kijken hoe de cliënt het gebruikelijke gedrag, uiterlijk of zijn lichaamstaal, plotseling aanpast wanneer hij bewust wordt als iemand hem aan het fotograferen is. Het kan interessant zijn om door verschillende mensen te worden gefotografeerd in verschillende situaties. Dit geeft ook zicht op de verschillende relaties met die personen. Bij de nabespreking van de foto's kun je de cliënt vragen om de foto eruit te pikken waarin iemand hem heeft gefotografeerd waar hij het best naar voren komt zoals hij zichzelf ziet en foto's die hij van zichzelf heeft gemaakt. (Weiser, 2001-2012)
Door de techniek uit te voeren is de cliënt tegelijk bezig met sociale interactie met anderen, wat de vaardigheden op dit gebied doet vergroten. (Sitvast, 2004, p. 22)

In 2004 ontwierpen Ido Abram en Jenny Wesly de Arena methode. Wij zien een overeenkomst met het doel van deze techniek, dat je jezelf beter leert kennen. Deze methode maakt de eigen identiteit zichtbaar door middel van een identiteitscirkel. Een identiteitscirkel laat zien hoe iemand zichzelf ziet, ervaart en waardeert. Een cirkel die je maakt over een ander is een imagocirkel, die laat zien hoe je een ander ziet, ervaart en waardeert. Het beeld wat je van jezelf hebt en het beeld wat een ander van jou heeft, valt maar gedeeltelijk samen, er zijn verschillen, ze vullen elkaar aan en er zijn overlappingen. Het verschil tussen deze twee kan leiden tot spanningen en conflict, maar ook aanleiding zijn tot dialoog. Door naar anderen te luisteren en over jezelf te vertellen wordt het verschil tussen de twee kleiner (Wesly, 2012). Zo wordt door middel van fotografie het imago vastgelegd wanneer anderen de cliënt fotograferen. De persoon leert ervan hoe anderen hem zien. De kennis over het imago wordt vergroot en het zelfbeeld mogelijk bijgesteld.

3. *Zelfportret*

Deze techniek is het gebruik van fotografie in alle opzichten. Het is mogelijk dat cliënten symbolische foto's maken of gebruiken. Binnen Fototherapie is een zelfportret maken één van de belangrijkste technieken. Je kunt van verschillende attributen gebruik maken, zoals het fotograferen met spiegel of fotograferen met de hulp van een ander.

4. *Familie album*

Onder leiding van een therapeut, verkennen cliënten hun eigen fotoalbums en de emotionele herinneringen. Elke foto bevat herinneringen, die het mogelijk maken om op momenten te reflecteren die speciaal waren. De foto's laten zien welke thema's belangrijk zijn in iemands leven. De dieperliggende betekenis van de foto ligt niet in hetgeen zichtbaar is, maar wat de foto oproept bij de persoon zelf. Wanneer mensen naar foto's kijken geven ze er spontaan een betekenis aan. De betekenis en emotionele boodschap is afhankelijk van wie de foto bekijkt, omdat de persoonlijke levenservaringen automatisch een soort bril vormen hoe mensen de foto bekijken. De reacties en gevoelens die foto's oproepen zijn heel speciaal en uniek en kan veel onthullen over iemand.. Bij de cliënt kunnen intense emoties, fysiologische reacties, beelden en herinneringen boven komen die de foto in hun opwekt. Met het in beeld brengen van iemands levensverhaal, familierelaties of identiteit, geven foto's letterlijk de gevoelens hiervan weer (Weiser, 2001-2012).

5. *'Kaarten op tafel' gebruik van associatieve symbolische foto's*

De vijfde techniek wordt ook wel 'the projective photographs' of 'photo-projectives' genoemd. Het omvat vele soorten foto's die kunnen worden gebruikt op een symbolische en associatieve manier in verband met de herinneringen van een persoon. In Nederland bestaat het spel 'Kaarten op tafel', dit wordt veel gebruikt in de hulpverlening bij therapie en begeleiding of andere soortgelijke doeleinden.

De vijf verschillende technieken worden zowel apart gebruikt als een combinatie ervan, aangezien de technieken veel overlap hebben. Het wordt aangeraden om de technieken te combineren, omdat dit

ook andere therapeutische processen kan bevorderen. Iedere therapeut die Fototherapie inzet gebruikt het weer anders vanwege zijn eigen kennis, ervaring en voorkeuren. Daarnaast is iedere cliënt ook weer anders en is het vooral belangrijk om aansluiting bij het proces en de doelen te vinden. Er is dus geen geschreven wet om de technieken op een bepaalde manier te gebruiken. (Weiser, 2001-2012).

Van iemands reactie op een foto kan niet een duidelijk diagnostisch probleem of mentale conditie, worden afgeleid. De reacties mogen dus niet gegeneraliseerd worden naar andere situaties en er kunnen op basis daarvan geen veronderstellingen worden gemaakt. Daarom krijgen de therapeuten, die zijn opgeleid in de technieken van Fototherapie, ook onderwijs voor onderliggende patronen van reacties, voor generatie overdraagbare thema's en voor heftige emotionele reacties die bovenkomen bij de confrontatie met een foto. In Fototherapie worden ook vandaag de dag nog trainingen gegeven. In Canada is het een regelmatig gebruikte methode.

WAT ZIJN DE VERSCHILLEN EN DE OVEREENKOMSTEN VAN DEZE METHODIEKEN?

Zoals beschreven, zijn er veel overeenkomsten met Empowerment Fotografie. Beide technieken hebben een verdeling van verschillende technieken die je kunt inzetten.

Beide methodieken zijn opgebouwd in soortgelijke pijlers. Nog even de pijlers van Empowerment Fotografie op een rijtje. De eerste drie pijlers: foto-albums, de interactie van een fotosessie, en het fotograferen van het alledaagse leven, hebben overeenkomsten met de tweede, derde en vierde techniek van Fototherapie. Portretfotografie zou kunnen vallen onder de derde techniek 'zelfportret', maar bij Fototherapie wordt er geen gebruik gemaakt van een fotograaf. Helaas kunnen we geen verdere uitspraak doen over de inhoud van de technieken, omdat de methodiek van Empowerment Fotografie niet wordt vrijgegeven door Savolainen.

Savolainen geeft aan dat Empowerment Fotografie verschilt van Fototherapie doordat de focus op een ander punt ligt. Bij Empowerment Fotografie ben je niet op zoek naar de wortels van traumatische ervaringen, het doel ligt in het aanboren van krachtbronnen en gevoelens van hoop. Bij Fototherapie ligt de focus niet alleen op krachten, maar kunnen ook pijnlijke dingen vastgelegd worden. Empowerment Fotografie is dus altijd gericht op het positieve, waar Fototherapie de hele contexten in kaart wil brengen. Ondanks de positieve insteek, kunnen foto's getuigen van een pijnlijke last, welke de betekenis van een foto kleuren. Om empowerment te ervaren door foto's moet een persoon hoop kunnen ontleen aan zijn foto's. (Savolainen, 2007)

Wij zijn van mening dat Fototherapie, meer dan Empowerment Fotografie, een schets geeft van de realiteit. Om een gevoel van controle te ervaren over pijnlijke of traumatische gebeurtenissen, kan het heel helend werken om juist deze dingen in beeld te brengen. Al vertellend, brengen mensen hun levensverhaal op orde, het wordt overzichtelijk met foto's, waardoor men meer controle ervaart. Dit draagt bij aan het empowermentproces. Fototherapie lijkt meer begeleiding te bieden bij het veranderingsproces.

We krijgen de indruk dat bij Empowerment Fotografie, meer dan bij Fototherapie, de nadruk ligt op de kwaliteit van de foto's. De foto's worden gemaakt door een fotograaf, in tegenstelling tot Fototherapie waar de foto's door de cliënt zelf worden gemaakt. Deze indruk krijgen we door de verhalen en de foto's van het project van Savolainen die te zien zijn op de site⁹.

2.5. EMPOWERMENT FOTOGRAFIE IN NEDERLAND

Vanwege de geringe informatie die verkrijgbaar was uit Finland, zetten we onze zoektocht voort naar de vormen waarop Empowerment Fotografie gebruikt wordt in Nederland. Al snel ontdekken we dat

⁹ www.empoweringphotografie.com

Millaa en Jenny Wesly, fotografie als middel inzetten in de hulpverlening. Beiden hebben we telefonisch benaderd en gevraagd naar hun werkwijzen.

Millaa

Er is een praktijk in Zwolle, Millaa, welke gerund wordt door Asselien van Dijk en Dia Wilbrink. Millaa staat voor moed, durf, authenticiteit, zelfreflectie, inzet en verantwoordelijkheid¹⁰. Dia Wilbrink en Asselien van Dijk werken samen met een aantal trainers, therapeuten en docenten, die, elk met hun eigen expertise, een aanbod hebben op het gebied van training, coaching en therapie. Asselien en Dia zijn geïnspireerd door de expositie van het project "The loveliest girl in the world" en hebben hun praktijk vernoemd naar een Finse vrouw die mee heeft gedaan aan het project.

Dia Wilbrink en Asselien van Dijk wilde deze manier van werken ook naar Nederland brengen. Dit is echter nooit gelukt omdat deze manier van werken veel geld kost en niet aansluit bij de kortdurende, oplossingsgerichte trajecten waarmee tegenwoordig gewerkt wordt door o.a. Jeugdzorg. Ook is het hen nooit gelukt contact te leggen met Miina Savolainen. Zij hebben zelfs contacten gelegd met een hogeschool in Finland, maar tevergeefs. Tegenwoordig gebruiken zij fotografie incidenteel in hun eigen behandeling, bij vrouwen met een laag zelfbeeld.

Jenny Wesly

Naast Millaa, heeft ook Jenny Wesly al een aantal jaren ervaring met Empowerment Fotografie. Jenny Wesly Focus Projecten ontwikkelt en begeleidt Empowerment trainingen, workshops en projecten voor individuen, groepen en organisaties.

Wesly vertelt over haar manier van werken met fotografie in de hulpverlening. Ruim 25 jaar werkt zij op basis van empowerment. In de tijd dat ze hiermee begon was het woord 'empowerment' nog niet als zodanig bekend in Nederland. Deze manier van werken is Jenny Wesly wel eigen, aangezien zij de eigen kracht van de jongeren wilde vergroten. Ze werkte als docent fotografie in een onderwijs-hulpverlening instelling voor zeer moeilijk opvoedbare jongeren. Ze gaf jongeren een simpele, analoge camera, waarbij over het algemeen, technisch, niets fout kon gaan. Vervolgens liet ze hen de foto's zelf ontwikkelen. Het gaf de jongeren een kick om dat te kunnen. Daarnaast was de foto een goed middel om in gesprek te raken met jongeren. Zeker jongeren met een taalbarrière konden via foto's vertellen over wie ze zijn, waar ze vandaan komen en wat ze doen. Het middel fotografie werd gebruikt om aan meerdere doelen te werken. Niet alleen het zelfvertrouwen en zelfbeeld, want dat lukt niet na één foto. Maar doordat je meerdere keren een succeservaring op doet. Tegelijk werd er gewerkt aan doelen als: zorgvuldig en gestructureerd werken en rekening houden met elkaar. Het ging om het hele proces. (Wesly, 2012)

Wesly heeft vrijwel niets van haar eigen werk op papier staan. Wel heeft ze een boekje uitbracht samen met Ido Abram, getiteld: *Elkaar leren kennen = leren van elkaar*, wat een hoofdstuk bevat over fotografie, in een project wat ze uitvoerde. Als Jenny Wesly cliënten zelf laat fotograferen, wordt er aan het einde een presentatie georganiseerd waar alle cliënten aan het woord komen. Ze laten hun foto's zien en vertellen hun verhaal.

Wesly verteld dat een vrouw graag een kapsalon wilde beginnen maar heel onzeker was. Dit project vond plaats in de Bijlmer waar de gemeente vrouwen beter wilde laten participeren en deelname aan de arbeidsmarkt wilde stimuleren. Een coachingscliënt met de wens om een eigen kapsalon te starten was faalangstig en zag meer beren op de weg dan mogelijkheden. Jenny Wesly gaf haar een camera om op pad te gaan en te zoeken naar haar 'droomkapsalon'. Zo werd deze vrouw gestimuleerd om bij diverse kapsalons naar binnen te gaan en te fotograferen wat ze mooi vond. Tegelijk raakte ze aan de praat met de mensen in de kapperszaak. Aan het einde presenteerde zij haar foto's en vertelde over haar droom om een kapsalon te beginnen. Het heeft deze vrouw meer zekerheid gegeven en vertrouwen in zichzelf. Bij de presentaties is ook bijna altijd iemand van de gemeente aanwezig. Zo betreft Jenny Wesly hen bij het project en ook als dank voor de subsidie.

¹⁰ <http://www.millaa.nl>

Over het algemeen ziet de gemeente dat de projecten werken, doordat vrouwen een enorme groei doormaken. Vrouwen krijgen een duwtje in de rug om te gaan participeren op de arbeidsmarkt. Projecten zijn eenmalig vanwege de subsidie. In samenspraak met de gemeente maakt Jenny Wesly zich hard om een gevolg te geven aan deze projecten. (Wesly, 2012)

Jan Sitvast

Tijdens ons literatuuronderzoek komen wij ook een promotieonderzoek van Jan Sitvast tegen. Hij heeft een boek geschreven over zijn onderzoek waar we onderstaand iets over beschrijven.

Jan Sitvast schrijft in zijn boek hoe fotografie gebruikt kan worden bij psychiatrische patiënten die langdurig in behandeling zijn. Mensen die langere tijd zijn opgenomen voelen zich vaak geremd en onmachtig naar de omgeving. Nare ervaringen en angst voor de toekomst kunnen de zelfbeleving verstoren (Sitvast, 2004, p. 7). Sitvast beschrijft, aan de hand van een praktische handleiding, hoe je met een groep cliënten een project kan vormgeven waarin zij de opdracht krijgen zelf foto's te maken over hun leven. Dit project bestaat uit tien bijeenkomsten.

Tijdens de eerste bijeenkomsten worden de cliënten gecoacht bij het maken van foto's. Met het maken van de foto's oefent de cliënt ook sociale vaardigheden, doordat ze toestemming vragen of iemand moeten vragen om een foto van jezelf te laten maken. Er moet dus samenwerking worden gezocht met de omgeving van de cliënt. Dit bevordert, op speelse wijze, het leggen van sociale contacten en helpt drempels over te gaan (Sitvast, 2004, p. 22). Na twee weken de tijd te hebben gehad om foto's te maken, worden de foto's afgedrukt en gaat Sitvast in gesprek met de cliënten over hun foto's. De cliënten worden uitgedaagd om uitspraken te doen over de betekenis van de foto's die ze hebben gemaakt. De uitspraken die gedaan worden over de betekenis van de foto wordt op tape opgenomen. De citaten van de cliënten worden vervolgens, in een volgende bijeenkomst, onder de foto's geplakt en weer besproken in de groep. Dit wekt reacties op bij de cliënten.

Ter afsluiting van het project vindt een presentatie van de foto's, waarmee cliënten tegelijk hun levensverhaal vormgeven. Het levensverhaal is een middel om hun identiteit te construeren, wat het een narratief project maakt (Sitvast, 2004, p. 26). Dit zal hen tevens meer controle doen laten ervaren over hun leven. Wat Sitvast hier beschrijft is eigenlijk het empowermentproces dat een cliënt doormaakt, doordat zij zelf de controle in handen krijgen over wat zij fotograferen en wat voor betekenis daaraan vast zit. Deze manier van werken helpt de cliënten om een andere rol aan te nemen. Niet meer de rol van een afhankelijke patiënt, maar iemand die foto's maakt die waardevol en goed genoeg zijn om te presenteren (Sitvast, 2004, p. 21). Door de camera nemen de cliënten letterlijk meer afstand van hun leven, dat meer inhoudt dan alleen de behandeling.

Stap voor stap legt Sitvast uit hoe fotografie kan worden toegepast als middel om de communicatie met cliënten te bevorderen. Sitvast maakt, naar ons inziens, met zijn methodiek een combinatie van Empowerment Fotografie en Fototherapie.

We hebben nu duidelijk wat Empowerment Fotografie is, hoe het in Finland wordt ingezet, en in hoeverre fotografie in Nederland gebruikt wordt. Wat ons nu nog rest is om helder te krijgen welke aspecten van hulpverleningsmethodieken worden gerealiseerd bij Empowerment Fotografie. Hiermee laten we zien dat de werkvorm gedragen wordt door meerdere methodieken en daardoor inzetbaar is op meerdere terreinen van de gezinshulpverlening. Dit kunt u lezen hoofdstuk 2.7. Eerst geven we een beschrijving, in de vorm van een handleiding, hoe wij de werkvorm fotografie zelf hebben vormgegeven bij het Gezinstrainingsprogramma.

2.6. DE WERKVORM FOTOGRAFIE BINNEN HET GEZINSTRAININGSPROGRAMMA

Na een verdieping in de theorie van Empowerment Fotografie en Fototherapie, hebben we een mix gemaakt van beide methodieken, waardoor de werkvorm fotografie het beste aansluiting vindt binnen het Gezinstrainingsprogramma van Stek Jeugdhulp. Deze werkvorm is tot stand gekomen, nadat we een voorlopige werkvorm getoetst hebben bij een andere gezinsgroep. De ervaringen en keuzes die we hierin hebben gemaakt worden beschreven in paragraaf 2.6.2. Uiteindelijk hebben we de officiële werkvorm getoetst bij een andere gezinsgroep bestaande uit vier gezinnen. Bij deze gezinnen hebben we de interviews afgenomen om de ervaringen vast te leggen. Deze ervaringen staan in hoofdstuk 4 beschreven. Onderstaand de handleiding van de werkvorm zoals we die zullen overdragen aan het personeel van het Gezinstrainingsprogramma.

2.6.1. Handleiding werkvorm fotografie

Werkvorm Fotografie

Doel: Het gezin inzicht laten krijgen in hun rollen en posities en het empowermentproces bevorderen.

Oefening: Met het gezin uitbeelden welke rol ieder heeft en wat dit voor betekenis heeft in het dagelijks leven

Benodigdheden: Camera, ruimte, attributen, laptop → printer, poster met voorbeelden, A4tje (zie laatste 2 pagina's),

Tijdsduur: 4 gezinnen, ongeveer 1,5 uur

Vorbereiding:

- Voorbeeld poster over rollen en posities
- Boek met voorbeeldfoto's
- Attributen klaarleggen
- Laptop aansluiten
- Camera klaarleggen (batterij, geheugenkaartje)
- Knutselspullen voor fotolijst (fotolijstjes halen, versiering)
- Spullen voor kookopdracht

Doel werkvorm

Het doel van deze werkvorm is om het gezin in beeld te brengen en inzicht te krijgen in de rollen en posities binnen het gezin. Er wordt een foto gemaakt van de reden dat mensen bij het Gezinstrainingsprogramma komen. Vervolgens wordt gevraagd wat de wensen voor de toekomst zijn, en hoe dit uit te beelden is op een foto. Door te kijken naar de toekomst wordt de blik niet op problemen maar op mogelijkheden gericht.

Tevens heeft het hoofddoel ook een neveneffect, namelijk dat het gezin weer een mooie foto van zichzelf krijgt. Tijdens de periode waarin veel gezinnen niet gelukkig zijn, doordat het niet lekker gaat in het gezin, worden vrijwel geen foto's gemaakt. Als je niet gelukkig bent, wil je dat vaak niet vastleggen. Tijdens de hulpverlening ontstaat bij veel gezinnen meer perspectief en ervaren ze meer hoop. Ze willen hierdoor graag op de foto. Mooie foto's van het gezin dragen bij aan de eigenwaarde. Je identiteit bepaald je perspectief op het leven. Als dit negatief is, kunnen er constante negatieve gedachten aan verbonden zijn, wat geestelijke gesteldheid negatief beïnvloed. Wanneer iemand een positief zelfbeeld krijgt, zal de geestelijke gesteldheid ook verbeteren.

Theorie

Op basis van de methodiek Empowerment Fotografie van Miina Savolainen, is deze werkvorm geschreven. Een korte beschrijving van de methodiek:

Empowerment is een groeiproces waarbij mensen steeds meer controle gaan ervaren over hun eigen leven. Hun zelfvertrouwen vergroot, wat een opbeurende werking heeft op een persoon. De foto's worden gebruikt om de communicatie op gang te brengen en ten bate van iemands identiteit. Het hebben van een mooie foto van jezelf of gezin, vergroot de eigenwaarde. Empowerment Fotografie kent vier pijlers: foto-albums, de interactie van een fotosessie, portretfotografie en het fotograferen van het alledaagse leven. Door te fotograferen kunnen aan abstracte zaken, gedachtes en emoties een gezicht gegeven worden. Er kunnen ongemerkte, maar betekenisvolle aspecten in beeld worden gebracht. In deze werkvorm zal gebruik gemaakt worden van twee pijlers: de interactie van een fotosessie en portretfotografie.

Omschrijving werkvorm

Vooraf

Het is handig als gezinnen van te voren de mogelijkheden die er zijn met de camera kennen. Welke perspectieven zijn er van waaruit de foto genomen kan worden? Welke attributen kun je gebruiken? Er werd aangegeven dat de gezinnen het fijn vinden om van te voren voorbeelden te zien om ideeën op te doen. Daarom kun je door middel van een poster of voorbeeldfoto's wat voorbeelden laten zien.

Attributen

Er kunnen ook attributen gebruikt worden bij het maken van foto's. Denk bijvoorbeeld ook aan attributen uit eigen cultuur. Dit kans iets zeggen over de identiteit van het gezin. Verder:

- Paraplu (wij beschermen onszelf tegen...)
- Werkhandschoenen
- Bril
- Touw (iets wat verbind)
- Kaarsje (warmte)
- Sjaal (warme verbinding)
- Hoepel
- Plakband, voor lijnen
- Harde stoel? Of met een kussen?
- Etc...

Technische aspecten voor de hulpverlener/fotograaf:

Er zijn verschillende perspectieven van waaruit je kan fotograferen.

- Kikvorsperspectief
- Vogelperspectief
- Scherp/onscherp
- Bewogen
- Close-up
- Totaalplaatje

Stap 1 – 'gewone' foto

Als eerste vertel je aan de gezinnen dat je een 'gewone' gezellige foto gaat maken. Zo is het ijs gebroken en went het gezin vast aan de camera. Uit ervaring blijkt dat het voor een gezin belangrijk is om eerst gewoon even op de foto te gaan.

Stap 2 - foto van het verleden

Daarna ga je een ander soort foto maken. Je vertelt dat je een foto gaat maken waarin de manier waarop je staat en waar je staat een betekenis heeft. Je vraagt het gezin om uit te beelden wat de reden is dat zij hulp hebben gezocht. Ze beginnen misschien te vertellen dat er thuis vaak ruzie was, dat ouders niet op één lijn zitten, dat één van de kinderen zich terug trok of juist alle aandacht vroeg. Vraag steeds: hoe zou je dat kunnen uitbeelden? Vraag ook of iedereen het zo ervaart. Als de leden uit het gezin het heel anders ervaren, kun je meerdere opstellingen maken. Om het creatieve

proces te stimuleren kun je vragen stellen als: Wie zou je vooraan zetten? Wie kijkt welke kant op? Wie zit of staat? Wie achteraan?

Blijf tijdens het fotograferen reflecteren op de opstellingen die de gezinnen maken. Bijvoorbeeld: een gezin heeft bedacht hoe vader, moeder en dochter kunnen staan, en het zoontje komt 'gewoon' in het midden staan. Je kunt vragen stellen over de reden waar iemand staat, of die plek klopt in hun ogen en wat het zegt over het gezin. Zo krijgen de gezinnen kans om zelf betekenis te verlenen aan hun opstelling en zo nodig de betekenis van de compositie te verfijnen.

Het is heel belangrijk dat ouders zelf betekenis verlenen aan hun foto's en niet dat de hulpverlener conclusies trekt uit een beeld. Deel dus vooral je nieuwsgierigheid en stimuleer het creatieve proces van de gezinnen die samenhangt met reflectie.

Stap 3 – foto voor de toekomst

Als daar foto's van zijn gemaakt, maak je de overstap naar de toekomst. Vraag hoe het gezin de toekomst voor zich zien. Wat zijn hun wensen en doelen? Bijvoorbeeld een moeder wil weer rust in huis en met haar kinderen aan tafel kunnen eten. Tijdens het proces stimuleer je het gezin om dit uit te beelden met de nodige attributen. 'Hoe zou je kunnen uitbeelden dat er meer rust komt?' Dat wilde deze moeder door structuur te kunnen bieden. Ze dacht zelf aan een klok om dit uit te beelden. Dus wees moeder op de klok, terwijl ze met haar kinderen aan tafel zat. Een mooi doel uitgebeeld in een foto. (Zie afb. 2 bladzijde 29.)

Stap 4 - nabespreking

Voordat stap 4 begint, moeten van elk gezin minimaal vier foto's uitgeprint zijn. (Twee verleden- twee toekomstfoto's) Als er een laptop in het kantoor open staat, kun je binnen 10 minuten de foto's uploaden, selecteren en printen. Wees hierbij niet te kritisch, de gezinnen krijgen later alle foto's op CD.

Als alle gezinnen op de foto zijn geweest, gaan ouders en kinderen apart. Kinderen kunnen met elkaar een spelletje doen. Bijvoorbeeld:

- Annemaria-klik-klik. Annemaria koekoek met een camera. Zodra de persoon heeft gezegd: Annemaria koekoek, draait hij/zij zich om en moet de rest een foto pose aannemen. Je kunt de poses uitbreiden met het voorstel emoties uit te beelden. Als je een echte camera hebt kun je foto's van de kinderen maken om aan ouders te laten zien.
- Een ander spelletje: foto tikkertje. Als je getikt wordt moet je een pose aannemen. Je bent pas vrij als de 'bevrijder' een foto van je heeft gemaakt met een speelgoed cameraatje.

Ouders gaan met elkaar in gesprek over de foto's die op dat moment worden uitgedeeld. Gun ouders even de tijd om naar hun eigen foto's en die van anderen te kijken. Wanneer je merkt dat de eerste reactie gedeeld is, kun je vragen wie er iets over de foto's kan vertellen. Je kunt hierbij de volgende vragen stellen.

Foto verleden:

- Hoe vond je het om met je gezin op de foto te gaan? En je kinderen?
- Wat had je (niet) verwacht?
- Wat willen jullie als gezin uitbeelden?
- Wat roept het op?
- Hoe vind je je eigen positie op de foto? (vreemd/ logisch)
- Hoe zou het voor je kinderen zijn om die positie te krijgen?
- Wat vond je vreemd?
- Wat vond je logisch?
- Hoe denk je dat het voor je man/ vrouw is om die positie te hebben?
- Wat zou je anders willen? Hoe zou je het graag anders zien?

Een hulpmiddel hierbij is om verbindende vragen te stellen door middel van circulair interviewen. Daardoor worden ze niet alleen uitgedaagd om over hun eigen positie na te denken, maar ook het effect ervan op de anderen.

Foto toekomst:

- Wat willen jullie als gezin uitbeelden?
- Wat maakt het beter?
- Wat zou je daarvoor kunnen doen?
- Wat denk je dat je man/ vrouw het belangrijkste vindt om anders te zien?
- Wat zag je bij de kinderen gebeuren?
- Op welke manier heb je rekening willen houden met de kinderen?
- Wat is voor jezelf het belangrijkste doel?
- Wat is de eerste stap in die richting?

Belangrijk

Het is belangrijk om een veilige sfeer te creëren tijdens het maken van de foto's. Je kunt bijvoorbeeld zeggen: *'Je gezin in een bepaalde opstelling zetten is best spannend en lastig. Dit zijn geen dingen waar je elke dag over praat of nadenkt. Misschien gaan mensen er van alles achter denken bij de opstelling. Belangrijk is dat je onthoudt dat jouw beleving, hoe jij het ziet, heel persoonlijk is. Wij zullen er geen conclusies uit trekken, maar met jullie op zoek gaan naar de betekenis.'*

Jonge kinderen en mensen met beperkt inzicht

Voor jonge kinderen en mensen met beperkt inzicht kan minder verwacht worden dat zij een visie geven op de posities in het gezin en een diepere betekenis geven aan symbolische opdrachten. Het gevaar is dat de hulpverlener teveel voorbeelden geeft, wat letterlijk wordt uitgevoerd, wat het inzicht niet verrijkt.

Het is daarom belangrijk de gelegenheid te geven en uit te dagen om hun visie erop uit te beelden. Om hen hiermee te helpen zullen de opdrachten en vragen moeten worden aangepast.

Verder zou je voorbeelden van rollen kunnen geven. 'In een gezin is iedereen verschillend. De één is heel druk, de ander wat rustiger. De één bepaald dingen, weer iemand anders is heel makkelijk. Hoe omschrijf je jouw rol en hoe zou je dat kunnen uitbeelden?'

Als hulpverleners vooraf al inschatten dat gezinnen moeite zullen hebben met deze opdracht, is het handig om hen extra te begeleiden. Vanaf het begin tot en met de nabespreking.

Probeer in te spelen op wat zij doen. Wanneer er een bak met attributen staat is de kans groot dat er een attribuut uitgepakt wordt dat 'gewoon, leuk' is. Speel hierop in door te vragen wat dat zou kunnen uitbeelden.

Ideeën:

- Misschien kan de werkvorm van het sprookje hierbij gebruikt worden?
- We lezen een sprookje of verhaaltje voor en de kinderen mogen bepalen wie welke rol speelt.. dat wordt uitgebeeld op de foto...
- De dierentuin erbij betrekken: Heb je de opdracht van de dierentuin gedaan? Welk dier was jij toen? Wat voor karakter had het dier? Hoe zou je jouw karakter op de foto kunnen uitbeelden? En het karakter van de anderen?

Roulerend systeem op de groep

Er blijven altijd drie gezinnen op de groep als één gezin aan het fotograferen is. Om te voorkomen dat er chaos ontstaat en gezinnen niets te doen hebben, zijn er drie alternatieven. De opdrachten die aangeboden worden op de groep bevinden zich op vier tafels met vier verschillende activiteiten. Aan elke tafel heeft een gezin 20 minuten de tijd.

Tafel 1: Fotoshoot

Tafel 2: Tompoezen maken

Tafel 3: Fotolijstje maken

Tafel 4: Spelletje doen

Na 20 minuten schoof elk gezin door naar de volgende tafel. De activiteiten duurden precies lang genoeg en niemand raakt verveeld.

Tijdsschema						
	20 min	20 min	20 min	20 min	15 min	30 min
					pauze	nabespreking
Gezin 1	Opdracht 1	Opdracht 2	Opdracht 3	Opdracht 4		
Gezin 2	Opdracht 2	Opdracht 3	Opdracht 4	Opdracht 1		
Gezin 3	Opdracht 3	Opdracht 4	Opdracht 1	Opdracht 2		
Gezin 4	Opdracht 4	Opdracht 1	Opdracht 2	Opdracht 3		

In overleg met het team kozen we voor een roulerend systeem met meerdere opdrachten voor de gezinnen. Zo blijft de werkvorm uitvoerbaar. De ervaringen met deze werkvorm vindt u in hoofdstuk 4, maar eerst bekijken we waar deze werkvorm zijn aansluiting vindt met een drietal methodieken.

Enkele resultaten

Weggehaald in verband met de privacy van de gezinnen.

2.6.2. Totstandkoming en verantwoording van de werkvorm

Nadat we de werkvorm hadden uitgevoerd bij de eerste groep van drie gezinnen, ontdekten we dat het goed zou zijn om een aantal dingen te veranderen. Na het uitvoeren van deze werkvorm namen we bij de medewerkers een schriftelijk interview af, om de ervaringen van hen te verzamelen. Kort gezegd was het de eerste dag gehaast, chaotisch en te moeilijk.

Naast de fotoshoot hadden we een andere activiteit, namelijk een fotolijstje maken. Dit bleek niet genoeg te zijn om de aandacht van de gezinnen vast te houden. Veel gezinnen waren hier al na twintig minuten klaar mee. Daarom zijn er meerdere opdrachten bedacht en is hiervoor een roulatiesysteem gemaakt van de opdrachten. Hierdoor ontstond meer afwisseling in activiteiten.

In eerste instantie wilden we de gezinnen, voor het maken van de foto's, een gezinsopstelling laten bedenken die iets zou zeggen over de relatie met de gezinsleden. In de systeemtherapie wordt dit als interventie gebruikt, wat men *sculpting* noemt. We merkten dat het te hoog gegrepen was om klassikale uitleg te geven en hen hier vervolgens over na te laten denken. Gezinnen hielden namelijk erg vast aan 'een gezellige familieopstelling' zoals een fotograaf hen zal neerzetten. Ook bij het maken van de foto's hielden de gezinnen erg vast aan dit idee. Het stimuleerde de creativiteit niet, sterker nog, het stond in de weg. Pas bij het maken van de foto's begonnen de gezinnen de symboliek en de achterliggende gedachte te zien, doordat we hen met vragen aan het denken zetten.

Bij het uitbeelden van een opstelling vanuit het verleden- en toekomstperspectief is onze ervaring dat deze vraag goed aansloot bij de gezinnen. Dit verliep veel spontaner en natuurlijker dan de gezinnen te vragen om een opstelling te bedenken over hun verhoudingen. Nu we voor deze opdracht kozen, ontdekten we dat de verhoudingen en thema's in het gezin vanzelf zichtbaar werden in de opstelling.

Bij Empowerment Fotografie wordt de nadruk vooral gelegd op de kracht en de krachten en positieve aspecten. Wij hebben ervaren dat de opdracht meer diepgang heeft, als eerst de gezinsthema's in beeld worden gebracht. Cliënten hebben over het algemeen geen schroom om te vertellen over de reden van aanmelding en de gezinsthema's waaraan ze werken tijdens de behandeling. In sommige gevallen wordt het juist ervaren als een stukje verwerking, om hun eigen perspectief over de situatie te mogen weergeven¹¹. Ook vindt het aansluiting bij het Gezinstrainingsprogramma om een foto te maken van de huidige situatie en de gewenste situatie, omdat gewerkt wordt met schaalvragen¹². Het is een manier om in beeld te krijgen welk cijfer de gezinnen hun situatie geven en hoe zij naar de gewenste situatie willen gaan.

De werkvorm vraagt op deze manier minder tijd dan de manier waarop Savolainen de methodiek uitvoert. Toch wordt er door het verleden- en toekomst perspectief wel een proces in beeld gebracht. We ondervonden dat fotografie op passende wijze kan worden ingezet. Tevens zijn we van mening dat, wanneer je ook vraagt naar de huidige situatie, je veel meer een schets van de werkelijkheid krijgt. Wanneer een gezin de mogelijkheid krijgt om aan te geven wat ze niet willen, zal het beeld waarin ze aangeven hoe ze het wel willen des te sterker overkomen. Dit heeft invloed op de motivatie om te veranderen, omdat het de interne locus of control groter zal maken en zij dus meer controle ervaren. Zodoende hebben wij ervoor gekozen om een combinatie te maken van Empowerment Fotografie en Fotherapie, omdat dit de werkvorm verreekt.

Ook in de nabespreking hebben we een aantal dingen aangepast. Voor een aantal gezinnen viel de nabespreking in het water op de eerste dag, omdat het te onrustig was op de groep en de concentratie kwijt was. De evaluatie deden we klassikaal en met de kinderen erbij, waardoor niet iedereen kon aangegeven tot wat voor inzichten ze waren gekomen. Ook gaf een ouder bij een medewerker aan dat ze geremd waren om alles te kunnen vertellen doordat de kinderen erbij zaten.

¹¹ Zie label van interview gezin 3 'Verwerking van verleden'

¹² Bij schaalvragen wordt van een schaal van 1 tot 10, waarbij 1 de situatie is waarin er nog niets is bereikt en 10 is wat je wilt bereiken.

Hierdoor werd er te weinig uit de nabespreking gehaald. Als oplossing daarvoor hebben we op dag twee alleen met de ouders nabesproken. Ouders konden aan elkaar de foto's laten zien en vertellen wat ze met de opstelling hebben willen uitbeelden. Er ontstond een groepsgebesprek waarin de ouders ook op elkaar reageerden. Dit is in lijn met de visie van het Gezinstrainingsprogramma; zij willen stimuleren om de ouders elkaar feedback te laten geven.

Met de kinderen is tijdens de tweede dag een spel gedaan toen de ouders gingen nabespreken. Voor hen miste nog de mogelijkheid om de fotografie werkvorm na te bespreken. Na het horen van de wensen van ouders, zijn we van mening dat ook de kinderen deze gelegenheid moeten krijgen. Hiervoor zullen we een aanbeveling geven hoe het Gezinstrainingsprogramma dit verder op kan pakken.

Onder enkele gezinsleden bestond weerstand om op de foto te gaan. Zij hielden niet van foto's. Wat hen overgehaald heeft om het toch te doen, was omdat je niet per se mooi of lachend op de foto hoefde, maar omdat er een opdracht aan verbonden is. Zij associeerde het maken van foto's met de schoolfotograaf. Achteraf was het hen meegevallen.

Kort samengevat, de invloeden waardoor het beter verliep: meer afwisseling in de opdrachten, weglaten van sculpting/opstelling tekenen, niet meer iedereen apart vragen om ieders visie, maar het gezin als geheel, duidelijkere opdracht: maak opstelling van beginsituatie en wenssituatie, en medewerkers waren beter op de hoogte wat van hen verwacht werd.

2.7. METHODISCHE ASPECTEN BINNEN DE WERKVORM

Nu we hebben weergegeven hoe de werkvorm is uitgevoerd bij het Gezinstrainingsprogramma, beschrijven we in deze paragraaf hoe Empowerment Fotografie als hulpmiddel kan dienen bij het realiseren van de methodieken waarmee het Gezinstrainingsprogramma werkt. Met behulp van foto's worden gezinspatronen in beeld gebracht wat aanleiding geeft om dit aan de orde te stellen. We richten ons op de aspecten uit de systeemmethodiek die in een foto zichtbaar kunnen zijn. Ook geven we aan welke houdingsaspecten van de werkvorm overeenkomen met het Oplossingsgericht werken wat hoofdzakelijk gebruikt wordt door het Gezinstrainingsprogramma. In deze paragraaf zal verder aan bod komen hoe mensen gestimuleerd worden hun verhaal te construeren, middels fotografie, waarbij we zullen uitweiden over de narratieve psychologie.

2.7.1. De systeemgerichte methodiek

De systeemtherapie is ontstaan in het begin van de jaren vijftig in Amerika. Men ontdekte dat behandeling van probleemkinderen als individu niet zinvol was, omdat zij vaak een terugval hadden in probleemgedrag wanneer zij, na behandeling, weer terugkeerden in het gezin. De psychoanalyse beschreef het gedrag van een individu, maar de invloed van andere gezinsleden bleek veel groter. Deze benadering was niet toereikend om het gedrag binnen een gezin te beschrijven. Langzamerhand kwamen steeds meer de interacties tussen de leden centraal te staan. (Lange, 2006, pp. 3-4)

Volgens het systeemdenken zijn menselijke problemen, problemen die ontstaan tussen personen die lid zijn van het (gezins-)systeem. Binnen een sociaal systeem beïnvloeden mensen elkaar, door manieren en gewoonten die ze met elkaar hebben ontwikkeld. Problemen zijn niet lineair van oorzaak (oorzaak- gevolg denken), maar circulair (gevolg kan meerdere oorzaken hebben). Ook hebben gezinsleden een manier van communiceren welke de problemen in het gezin mogelijk in stand houden of zelfs versterken. Binnen dit gedachtegoed is men ook gericht op de (veer)kracht van een gezin en welke oplossingen ze zelf hebben bedacht voor problemen. Dit sluit weer nauw aan bij het Oplossingsgericht werken wat we in paragraaf 2.7.3 beschrijven.

Binnen de systeemmethodiek wordt veel gebruik gemaakt van beeldende technieken, onder andere het vertellen aan de hand van fotoalbums, sculpting en familieopstellingen. De werkvorm fotografie is ook een beeldende techniek en vindt aansluiting hierbij. De systeemmethodiek gaat uit van het systeem als geheel en de rollen en posities daarbinnen. Dit kan vastgelegd worden op foto's, zodat het inzicht van de cliënt wordt vergroot.

In foto's kunnen verschillende dingen zichtbaar worden waarover je de cliënt kunt bevragen. Zelf beschouw je de foto's ook, dus je mag vragen stellen over de betekenis van dingen die je ziet. Zo stimuleer je de cliënt om de foto vanuit meerdere perspectieven te bekijken, zonder dat je er een oordeel over hebt. Dingen die je als theoretische onderlegde hulpverlener op de foto kunt waarnemen, is bijvoorbeeld: de zondebok/bliksemafleider, subsysteem, kluwen/los-zand gezin of parentificatie. We zullen enkele voorbeelden geven hoe het bovenstaande waargenomen kan worden. Wij geven hier niet een oordeel over de foto's, maar proberen te helpen om de foto's vanuit systeemmethodisch perspectief te bekijken.

Zondebokfunctie

Op een foto kan naar voren komen dat een gezin in de hulpverlening komt, vanwege de problemen die zij ervaren met één lid in het gezinssysteem. Dit kind zou bijvoorbeeld apart op de foto kunnen komen te staan of beeld een conflict met iemand uit. Het kan ook zo zijn dat het kind op geen één foto serieus meedoet, hij valt op. In het systeemgericht werken noemt men dit ook wel de zondebokfunctie of de bliksemafleider (Lange, 2006, p. 16). Een kind die deze functie heeft trekt de aandacht naar hem toe, zodat ouders al hun aandacht op dit kind vestigen. Een kind voelt zich verantwoordelijk voor de spanningen in huis. Door zich vervelend te gedragen, voorkomt hij hiermee dat ouders met elkaar ruzie krijgen.

Wanneer je dit waarneemt kun je naar aanleiding van de wensfoto vragen wat er moet veranderen in de relaties tussen de leden. "Wat moet er gebeuren om te voorkomen dat 'Jantje' niet meer ruzie hoeft te zoeken/ vervelend hoeft te doen?"

Perverse triade

In een gezin zijn verschillende subsystemen. Het kleinste sociale subsysteem is dat van twee mensen, bijvoorbeeld: vader-kind, moeder-kind, en vader-moeder. Deze drie subsystemen hebben ieder hun eigen manier van omgaan met elkaar. (Lange, 2006, p. 10-12) Dit kan ook in een foto naar voren komen. Stel je voor dat moeder en kind ontzettend close zijn met elkaar. Het kind doet iets wat niet mag en wordt streng toegesproken door vader. Moeder komt op voor het kind door boos te worden op vader en het kind komt ermee weg en snapt er niets van. Hier kan sprake zijn van een perverse triade (Lange, 2006, p. 16). Moeder en kind vormen een coalitie tegen de vader. Dit is erg verwarrend voor een kind. Een kind vraagt om duidelijkheid: dat ouders, als generatiegenoten, een gezonde coalitie vormen naar het kind.

Hoe zou een gezin dit uit kunnen beelden op een foto? Hoe is het voor een gezin om middels een foto te gaan zien hoe de verbanden liggen? Misschien wordt ze ineens duidelijk hoe het voor 'kind twee' moet zijn, en dat vader zich niet prettig voelt in deze rol van boeman. Middels deze foto kan een gesprek ontstaan wat vader en moeder van elkaar nodig hebben om samen een goed functionerend subsysteem te worden.

Loyaliteit

De systeemmethodiek richt zich, naast het feitelijke en psychologische niveau, vooral op de interacties tussen gezinsleden. Contextuele hulpverlening gaat nog een niveau dieper en richt zich op de ethiek in de context van een gezin. Het gaat er hier om dat mensen het diepst bewogen worden door recht en rechtvaardigheid in hun context. (Michielsen, 1998, p. 23) Volgens Boszormenyi-Nagy, Hongaarse psychiater en grondlegger van de contextuele benadering, speelt loyaliteit een belangrijke rol. (Lange, 2006, p. 37) Een kind heeft het leven letterlijk te danken aan zijn ouders, zonder het kennen van de ouders kan een kind moeilijk zichzelf leren kennen. Men spreekt

ook wel over een existentiële, verticale loyaliteit. De loyaliteit van kinderen naar hun ouders, is enorm groot. (Michielsen, 1998, p. 23)

Op de foto zelf is loyaliteit misschien niet een waarneembaar begrip, maar wel tijdens het maken van de foto's in het van groot belang om hier rekening mee te houden. Kinderen nog volwassenen mogen door deze interventies in een deloyale positie ten opzichte van hun ouders worden gebracht (Onderwaater, 2009, p. 113). Dit kan gebeuren door te vragen hoe het kind de boosheid naar zijn vader zou willen uitbeelden. Deloyale vragen zijn soms heel subtiel. Zonder dat je het door hebt breng je het kind toch in een moeilijke positie. Ook wanneer kinderen in een loyaliteitsconflict zitten, zou dit pijnlijk duidelijk kunnen worden op een foto. Een kind zou tijdens een fotoshoot vervelend gedrag kunnen vertonen, omdat hem gevraagd wordt om alleen met zijn moeder op de foto te gaan, terwijl zijn vader er niet bij is, omdat ouders in een scheiding liggen.

Parentificatie

Soms hebben leden in een gezin een zeer afhankelijk en nauwe band met elkaar. Wanneer ouders deze afhankelijkheid naar het kind tonen, kan het voorkomen dat een kind zich verantwoordelijk gaat opstellen naar de ouder. Dit kan zich op verschillende manieren uiten, bijvoorbeeld fysiek, door te beschermen, zorgen voor het huishouden, zich perfect gedragen, etc. het kan ook voorkomen dat ouders of kinderen dit willen uitbeelden op de foto. Deze foto zou aanleiding kunnen geven om het thema parentificatie uit te vragen.

Bij parentificatie projecteren de ouders hun behoeften, in dit geval op hun kinderen, waarbij het kind bevestiging ervaart en de ouder hierin tegemoet wil te komen. Kinderen hebben nog niet het vermogen om hierin grenzen in aan te geven, omdat zij vanuit loyaliteit aan de ouderlijke behoeften willen voldoen en in een afhankelijkheidspositie naar de ouder verkeren. Wanneer er sprake is van parentificatie wordt die onderlinge afhankelijkheid steeds groter.

Parentificatie is niet per definitie schadelijk. Dit is pas het geval wanneer de zorg ongenoemd gelaten wordt: de bezorgdheid van een kind is reëel, maar door te zwijgen over de zorg die een kind hiermee toont, zou het geen plaats en geen betekenis krijgen. Kinderen willen vanuit de existentiële relatie zorg dragen voor hun ouders, ze willen dat het hun ouders goed vergaat (Michielsen, 1998, p. 84). Daarom moet je ervoor oppassen om parentificatie af te keuren. Erkenning werkt de-parentificerend. Op deze manier blijft de ouder zich als verantwoordelijke zien voor het kind, dat kind mag zijn. De ouder laat weten dat het kind, vanuit een noodsituatie, teveel hooi op zijn vork neemt en geeft dus erkenning. (Michielsen, 1998, p. 85)

We zouden nog veel meer kunnen beschrijven over voorbeelden die je in een fotoopstelling zou kunnen waarnemen. We kiezen er echter voor om het hier bij te laten en ons nu te richten op storytelling doordat foto's ook veel verhalen oproepen.

2.7.2. Narratieve psychologie en storytelling

Het doelbewust maken van foto's kan een empowermentproces in gang kan zetten, en je kan met een gezin opzoek naar de betekenissen van de opstellingen. Foto's die je met mensen maakt, roepen vaak emoties en verhalen op. Hoe kun je deze verhalen methodisch inzetten? Dit is een belangrijk aspect om over uit te weiden in ons onderzoek.

Volgens de Weense filosoof Ludwig Wittgenstein (1889- 1951) leggen we in nieuwe situaties verbanden met oude relaties of gebeurtenissen. We kunnen ons erover verwonderen en onszelf er vragen over stellen. Het kan veel impact hebben, maar een dag later kan het nog maar weinig van betekenis zijn. (Scheurs, 2011, p. 14) Er bestaat een zekere dubbelheid in alles waar we betekenissen aan geven. Je kunt namelijk één ding meerdere betekenissen geven. Het leven bestaat uit een ingewikkeld geheel van verschuivende betekenispatronen. Als de cliënten de samenhang tussen de verschillende patronen op een andere manier gaan leren zien, en zouden leren omgaan met de diversiteit van de betekenissen die je aan een situatie zou kunnen geven, komt er een verandering op

gang (Scheurs, 2011, p. 14). Dit klinkt interessant. Bij het Gezinstrainingsprogramma werkt men namelijk vanuit dezelfde gedachte dat je meerdere betekenissen kunt geven aan een situatie. Deze situaties gebruiken ze om gezinnen aan het denken te zetten over hun handelen. Fotografie sluit hierbij aan omdat opstellingen op foto's meerdere betekenissen kunnen hebben.

De termen narratieve psychologie en storytelling kun je op verschillende manieren opvatten. Daarom geven we eerst een beschrijving wat wij hieronder verstaan. Storytelling¹³ is het vertellen van een gebeurtenis in woorden, beelden of geluiden. Bij storytelling maak je gebruik van het narratieve, wat vertellen betekent. Je maakt gebruik van een structuur in het verhaal, je hebt namelijk een begin, midden en eind. Als mensen een verhaal vertellen over hun problemen kunnen ze misschien niet het hele probleem vertellen en alles vatten. Wel vertellen ze over hun beleving van het verhaal. Hier wordt door iedereen weer een andere betekenis aan gegeven, en dit is dus niet objectief. Ik elk verhaal zit een waarde, niet een waarheid. (Scheurs, 2011, p. 14)

Storytelling kan zich richten op een leer- en veranderingsproces bij de cliënt. Storytelling in de hulpverlening richt zich vooral op het heden en de wens voor de toekomst, dat is ook waar wij in de werkvorm op gericht zijn. Wanneer er een terugblik is naar het verleden, gaat het vooral om bepaalde gebeurtenissen. Het gaat erom dat iemand leert van zijn ervaringen en gaat beseffen dat wat hij te vertellen heeft, van betekenis is. Bij het narratieve beschouwt men het verhaal als een verbeelding. Ook hier gaat het niet om de feitelijke waarheid, maar om het eigen verhaal. De wijze waarop het narratieve in de hulpverlening wordt ingezet, komt voort uit het sociaal constructivisme, een filosofische stroming die ervan uitgaat dat er geen objectieve werkelijkheid bestaat. (Scheurs, 2011, p. 20) Hier gaat men ervan uit dat een subjectieve waarheid wordt geschetst door wat de mensen zeggen over wat zij waarnemen. Dit is ook waar de visie van het Gezinstrainingsprogramma deels op is gebaseerd. Hier zullen we in hoofdstuk 3 meer over beschrijven.

Storytelling zorgt ervoor dat een beschadigde 'verhaal' van iemand wordt hersteld. Het is een middel om een gebeurtenis te beschrijven. Het kan een cliënt duidelijk worden hoe het verleden het dagelijks leven beïnvloed en het helpt bijvoorbeeld om een trauma te verwerken. Storytelling draagt bij aan de eigenwaarde van een cliënt waardoor iemand sterker in zijn schoenen komt te staan. Het verhaal van iemand krijgt aandacht, er wordt naar geluisterd en het wordt serieus genomen. Dat vergroot de eigenwaarde. Storytelling is dus ook bezig met verwerking en identiteitsvorming. (Scheurs, 2011, p. 21)

De dialoog bij storytelling

De complexe maatschappij vraagt van ons dat we continue plannen en bezig zijn met de toekomst, na te denken, verantwoordelijkheid te nemen en constant belangrijke beslissingen te nemen. Mensen met een stabiele identiteit kunnen, wanneer zij problemen ervaren, goed uitleggen welke hulp zij zouden willen ontvangen die hen verder helpt. Voor mensen met een onstabiele identiteit kan dit echter iets zijn waarop ze vastlopen of waar ze onzeker van worden. Je moet als hulpverlener ervan bewust zijn dat dit voor hen niet zo vanzelfsprekend is. Voor deze mensen is het moeilijk om in een verhaal uit te leggen welke hulp zij nodig hebben. Fotografie is hierbij een handig hulpmiddel, omdat het tot de verbeelding spreekt. Mensen kunnen op uiteenlopende manieren hun verhaal vertellen. Voor de hulpverlener is het een kunst om de verhalen niet te willen begrijpen en vertalen naar diagnoses, maar om steeds nieuwsgierig te blijven. In deze dialoog blijft de cliënt bepalen of de hulpverlener het goed begrijpt. Deze manier van werken heeft raakvlakken met de manier van werken bij het Gezinstrainingsprogramma, vanwege de deskundigheidsrol die de cliënt wordt toebedeeld. Tijdens de werkvorm wordt de dialoog over de foto-opstellingen aangegaan. De gezinnen bespreken feiten, situaties en gevoelens, wat ze zal helpen om scherp te krijgen waar het nu precies om gaat (Berg, 2011, pp. 44-45). Dit leidt tot een zekere bewustwording die ontstaat in de dialoog met de gezinstrainer en de andere gezinnen.

¹³ Story betekent: het verhaal over een gebeurtenis

Dialoggericht handelen past goed bij het veranderingsproces dat plaatsvond in de hulpverlening. Al eerder vertelden wij dat de beweging van aanbodgericht werken, naar vraaggericht werken verschoven is. Deze manier van werken vraagt niet meer om te beheersen en controleren, maar legt de nadruk op eigen verantwoordelijkheid. De ene cliënt vertelt honderd uit over zijn verleden heden en toekomst, en is prima in staat een hulpvraag te formuleren, de ander is na het vertellen over het heden klaar met zijn verhaal. Soms wordt dit verward met onwil van de cliënt en met de gedachte dat hij geen hulpvraag heeft. De dialoog is in deze van belang om de cliënt te helpen om dit te verwoorden. Dialoggericht werken heeft dan een empowerende werking (Scheurs, 2011, pp. 24-27). Daarnaast is de kracht van de dialoog dat ieder een inbreng heeft met zijn eigen kwaliteit, wat een verbindende functie heeft voor het bereiken van een doel. (Berg, 2011, p. 43).

Uit onderzoek blijkt dat storytellingprojecten een empowermentproces in gang zetten. Het maakt mensen gemotiveerd, leert hen dat ze iets kunnen, maakt hen bewust van vaardigheden die tevens worden uitgebreid, zet mensen aan om te werken aan hun identiteit, maakt dat mensen zichzelf niet langer zien als cliënt, maar als deskundige van hun verhaal. (Scheurs, 2011)

Verschillende stories

Er zijn veel verschillende soorten verhalen. We noemen een aantal manieren waarmee je een cliënt kunt uitnodigen zijn verhaal te vertellen. Je kunt de cliënt een *karakterverhaal* laten vertellen waarin hij zich identificeert met een bepaalde persoon of dier. Het Gezinstrainingsprogramma maakt hier gebruik van door het gezin de opdracht te geven iedereen in het gezin in de vorm van een dier te beschrijven. Zo'n metafoor is fictief maar wel waarheidsgetrouw omdat het bepaalde karaktereigenschappen of rollen van gezinsleden weergeeft. Eigenlijk is dit een soort fabel wat verteld wordt. Een fabel zet mensen aan om na te denken hoe situaties echt zijn en aan te geven hoe dingen eraan toe gaan.

Levensgeschiedenissen vallen onder een ander soort verhalen. Je zou een gezin kunnen uitnodigen om een fotoalbum mee te nemen en de foto's om te zetten in een gezinsgeschiedenis verhaal. Je kunt hier zicht krijgen op thema's die voor het gezin belangrijk zijn. Ook brengt het de ontwikkeling van kinderen in beeld en kunnen de foto's veel zeggen over de veranderende relaties tussen de leden. Het is hier interessant om de verhalen van de gezinsleden met elkaar te vergelijken.

Gedenkverhalen zijn verhalen die mensen vertellen omdat hier mooie herinnering in liggen. Dit is een manier om verlies en rouw uit te drukken. Dit lijkt op *verwerkingsverhalen*, wat mensen de mogelijkheid geeft om frustraties, woede angsten en fobieën te uiten in een verhaal. Het verhaal helpt dit uit te drukken en om er woorden aan te geven. Naast verwerkingsverhalen zijn er ook *toekomstscenario's* en *doemscenario's* waarbij storytelling een middel kan zijn om over de gewenste of ongewenste situaties na te denken. (Scheurs, 2011, p. 74-90) Dit zijn enkele voorbeelden van verschillende soorten verhalen die tot uiting kunnen komen bij het toepassen van de werkvorm fotografie. Ons is duidelijk geworden dat het bij storytelling gaat om het schrijven van een verhaal waar dus verschillende componenten in naar voren kunnen komen.

2.7.3. Oplossingsgericht werken

Oplossingsgericht werken is vooruit kijken. Het is niet nodig om lang stil te staan bij wat er niet goed gaat en te analyseren waarom iets niet gaat zoals jij het wilt. Bij oplossingsgericht werken kijk je juist vooruit, naar de toekomst en bedenk je hoe je dat wilt bereiken. Het verleden kun je niet meer veranderen, de toekomst wel. (Bannink, 2007, p. 7)

Houdingsaspect

Bij het oplossingsgericht werken gaat men ervan uit dat de cliënt deskundig is. De cliënt weet het beste wat kan helpen in een bepaalde situatie. De cliënt heeft succesmomenten in zijn leven gehad, ook al is dat misschien lang geleden. Hoe kwam het, wat deed hij of zij toen? En hoe kun je daar opnieuw gebruik van maken? (Bannink, 2007, p. 7) Deze respectvolle houding naar mensen, komt

ook bij de fotoactiviteit naar voren. Hulpverleners proberen geen invulling te geven aan de manier waarop een gezin op de foto gaat. Wel wordt de creativiteit aangewakkerd met ideeën. Bij het zien van de foto's kunnen er verschillende betekenissen aan gegeven worden. Een hulpverlener kan conclusies trekken uit een foto, maar vanuit de visie dat de cliënt deskundige is, doet een hulpverlener dit niet. Het is de bedoeling dat een cliënt zelf betekenis geeft aan een foto en dat de hulpverlener daar op reageert.

Kracht van verbeelding

Oplossingsgericht werken is kijken naar de toekomst in plaats van naar problemen en tekorten. Hoe moeilijk de situatie ook kan zijn, er is kans op verbetering, er zijn dingen die nu al goed gaan, er zijn competenties die nu al werken. Iedereen heeft zijn eigen idee over een oplossing, er is niet één idee het beste. (Wolters, 2011, p. 51) Kijken naar de toekomst wekt het verlangen op om iets te doen, zodat de toekomst steeds meer realiteit wordt. (Wolters, 2011, p. 35) Fantaseren over de toekomst, het verbeelden van de wens van mensen geeft energie en kracht. Dat is ook wat er gebeurt bij de foto activiteit.

De wondervraag

De wondervraag is een heel bekende interventie van het Oplossingsgericht werken. Het nodigt uit om te fantaseren en te dromen over hoe de ideale toekomst eruit ziet. Het moet wel realistisch, positief, concreet en haalbaar zijn. (Bannink, 2007, p. 14) Het Oplossingsgericht werken komt op deze manier ook aan bod tijdens de foto activiteit. Het gezin krijgt, nadat ze een foto hebben gemaakt van de reden dat ze bij het Gezinstrainingsprogramma gekomen zijn, de opdracht om een compositie te maken van hoe ze de toekomst voor zich zien. Wat willen ze bereikt hebben aan het einde van het programma. Deze interventie is vergelijkbaar met de wondervraag. In plaats van een individuele verbeelding, wordt het beeld vastgelegd op foto. Zo is het gevoel wat daarbij hoort weer makkelijk op te roepen bij het zien van die foto. Het gezin wordt hierbij gestimuleerd een combinatie van de wensen van alle gezinsleden te maken. Dit is anders dan de methodiek van Savolainen. Waar het oplossingsgericht werken een droom stimuleert te creëren die realistisch, concreet en haalbaar moet zijn, stimuleert Savolainen juist het surrealistische. (Zie afb. 3 pagina 29)

De schaalvraag

Een andere bekende vraag binnen het oplossingsgericht werken is de schaalvraag. De cliënt heeft bijvoorbeeld een bepaald doel voor ogen: als hij dat gehaald heeft is het een tien waard, een nul betekend dat er nog niets van terecht is gekomen. Welk cijfer geeft hij aan de mate waarin het gelukt is het doel te bereiken? Of welk cijfer geeft hij aan zijn eigen motivatie om het doel te bereiken? (Bannink, 2007) De schaalvraag is een effectief middel om doelen te bespreking en vooruitgang zichtbaar te maken. Bij de fotoactiviteit kan goed gebruik gemaakt worden van de schaalvraag. Het gezin heeft de reden van komst bij het Gezinstrainingsprogramma vastgelegd en de gewenste situatie voor de toekomst in beeld gebracht. Die foto's creëren als het ware de schaal. Er kan aan het gezin gevraagd worden waar ze nu staan op die schaal bij het bekijken van beide foto's. En wat is de eerste kleine stap naar de wens foto?

2.8. TUSSENCONCLUSIE

In dit hoofdstuk verdiepten we ons in het begrip empowerment, een kern van de methodiek Empowerment Fotografie. Empowerment richt zich op de innerlijke kracht van een persoon en vergroot het gevoel van persoonlijke controle. De methodiek Empowerment Fotografie werkt ook op deze manier. Zij lijkt eenzijdig omdat er alleen gekeken wordt naar de krachten, de positieve factoren. In het project *The Loveliest Girl in de World*, van Miina Savolainen worden vrouwen gefotografeerd in sprookjesachtige kleding. De foto's dragen bij aan het zelfvertrouwen van de gefotografeerde. Toch lijkt dit ver af te staan van de realiteit, waardoor we onze vraagtekens zetten

bij deze manier van werken. Fototherapie blijkt meer het geheel in beeld te brengen, ook pijnlijke punten. Een ander verschil is dat bij Fototherapie niet door een fotograaf gefotografeerd wordt, maar door de cliënt zelf. We concluderen dat Empowerment Fotografie en Fototherapie in Nederland zeer weinig wordt gebruikt in de hulpverlening. De werkvorm fotografie is daarom redelijk origineel.

De werkvorm fotografie blijkt goed gecombineerd te kunnen worden met aspecten van de systeemmethodiek, het oplossingsgericht werken en de narratieve psychologie, welke gebruikt worden bij het Gezinstrainingsprogramma. In het volgende hoofdstuk vertellen we u wat de visie van het Gezinstrainingsprogramma is en hoe de werkvorm fotografie, met het empowerende aspect, daarbij aansluit.

HOOFDSTUK 3

In dit hoofdstuk staat de tweede deelvraag, over de visie en methodiek van het Gezinstrainingsprogramma, centraal. Voor het beantwoorden van deze deelvraag gaan we eerst, in de eerste paragraaf, in op de behandeling. Hier beschrijven we het programma wat de gezinnen doorlopen. In paragraaf 2 vertellen we de visie welke beschreven is in het boek *Gezin in perspectief* (Choy, 2008). Het Gezinstrainingsprogramma kenmerkt een vrij unieke manier van werken, die in Nederland op maar twee andere locaties wordt toegepast. De schrijver geeft voorbeelden uit de dagelijkse praktijk van de Gezinsdagbehandeling van Stek Jeugdhulp en er wordt stilgestaan bij de theorieën en methodieken waarop deze praktijk gestoeld is. In paragraaf 3 geven we een korte schets van de rol die empowerment inneemt bij het Gezinstrainingsprogramma.

Tevens geven we in paragraaf 4 een beschrijving hoe het team het ervaart om volgens deze visie te werken en hoe de visie verantwoord wordt. Ook geven we aan hoe zij op dit moment gebruik maken van fotografie en wat hun ervaring hiermee is. Voor het beschrijven van de visie namen we een interview af bij de inhoudelijk verantwoordelijke, systeemtherapeut Philip Marres, van het Gezinstrainingsprogramma¹⁴. We sluiten dit hoofdstuk af met een tussenconclusie, waarin we antwoord geven op de deelvraag twee.

3.1. DE BEHANDELING

Het Gezinstrainingsprogramma bestaat uit de gelijktijdige behandeling van vier gezinnen, met een duur van zes maanden. Het programma is bedoeld voor gezinnen met kinderen in de leeftijd van drie tot achttien jaar. De training richt zich op het hele gezin en de directe omgeving. Mocht er in het gezin regelmatig een familielid of vriend zijn, dan wordt deze ook uitgenodigd voor de training. Het uitgangspunt is dat gezinnen van en met elkaar kunnen leren. In grote lijnen bestaat het programma uit huisbezoeken, individuele- en gezinsgesprekken op locatie en groepsbijeenkomsten voor alle gezinsleden (deels samen met een aantal andere gezinnen). Daarnaast overleggen ze met school en andere belangrijke derden. Het programma duurt ongeveer zes maanden en kent een verdeling in drie fasen.

De *eerste fase* is bedoeld voor een eerste kennismaking en om de mogelijkheden, krachten en knelpunten binnen het gezin in kaart te brengen. Er wordt een hulpverleningsplan en plan van aanpak gemaakt met het gezin. De gesprekken vinden zowel thuis als op de locatie plaats.

In de *tweede fase* wordt gewerkt op basis van het hulpverleningsplan aan de doelen van het gezin. Gedurende deze periode komt het hele gezin, samen met enkele andere gezinnen, twee dagdelen van 15.00 tot 19.00 uur in training op locatie. Er worden verschillende opvoedthema's besproken en opvoedingsvaardigheden uitgetoond en geoefend. Daarnaast wordt de groep regelmatig gesplitst waarbij ouders en kinderen apart een activiteit doen. Er wordt door Stek voor een warme maaltijd gezorgd, zodat de gezinnen op de locatie kunnen eten.

In de laatste, *derde fase* vindt er naast één keer per week een groepsbijeenkomst ook één keer per week een oudergroep plaats. Daarnaast vinden er nog huisbezoeken plaats. Gedurende het hele hulpverleningstraject zijn er ouder- en gezinsgesprekken. Er vindt regelmatig overleg plaats met Bureau Jeugdzorg over de voortgang. Eventueel worden school, familieleden en andere belangrijke personen uit de omgeving bij het overleg betrokken.

Als de derde fase afgelopen is wordt er overlegd met het gezin en Bureau Jeugdzorg of er nog een vervolg nodig is. Ouders hebben er vaak behoefte aan te weten dat, mocht het nodig zijn, het Gezinstrainingsprogramma hen nog kan helpen. Het Gezinstrainingsprogramma geeft daarom vaak een strippenkaart mee, waar ouders vijf gesprekken tegoed hebben, mocht het nodig zijn.

¹⁴ Dit interview is opgenomen als bijlage 3.

3.2. DE VISIE

Het Gezinstrainingsprogramma maakt gebruik van concepten, methoden en technieken uit de gezinstherapie, de groepsgezinstherapie en de semi residentiële of (dag)klinische psychiatrische behandeling van gezinnen en de dagbehandeling voor kinderen en jeugdigen zoals die binnen de jeugdhulpverlening is ontwikkeld. De hoofdmethodiek is de systeemmethodiek, daarnaast wordt gebruik gemaakt van oplossingsgericht werken. Het Gezinstrainingsprogramma gaat ervan uit dat het de gezinnen veel oplevert wanneer zij hun problemen in groepsverband aanpakken. Volgens Choy ligt de basis voor de behandelvisie dan ook in het denken van Bateson, één van de meest invloedrijkste denkers in de relatie- en gezinstherapie. Veel filosofen, psychiaters, psychologen en systeemtherapeuten borduurden voort op zijn motto 'mind is social'. Het groepsverband wordt bij het Gezinstrainingsprogramma gecreëerd door een kunstmatig netwerk van vier gezinnen die als gezinsgroep de behandeling volgen.

In de tweede fase van de behandeling komen de gezinnen twee maal per week, van 15.00u tot 19.00u, naar de locatie met het gezin. Op die momenten is er tijd en ruimte om activiteiten te ondernemen die de gezinnen helpen om over opvoedingsthema's na te denken en hier een mening over te vormen. De gezinnen worden tijdens deze moment intensief gecoacht door de twee medewerkers die op de groep staan. De dagen kenmerken een vast dagprogramma. Met enige aanpassing in de vaste structuur, bestaat de mogelijkheid om de werkvorm fotografie in te zetten.

Visie op gezinsgroep

Een groep ontstaat wanneer de leden het gevoel hebben erbij te horen. Erbij horen betekent het gevoel te hebben gewaardeerd te worden en nodig of belangrijk te zijn met betrekking tot andere mensen, groepen of omgevingen. Ook het gevoel te hebben te passen bij andere mensen, een groep of omgeving en daarbij ook iets te kunnen betekenen, is een belangrijk element.

Het werken met een gezinsgroep heeft een aantal voordelen. Gezinnen nemen soms meer van elkaar aan dan van een deskundige. Volgens het Gezinstrainingsprogramma kunnen gezinnen, die elkaar niet kennen, van grote betekenis zijn voor elkaar bij de aanpak van hun eigen problemen. Zij kunnen in deze groep experimenteren met nieuwe vaardigheden en nieuw gedrag. Ook zorgt de context van het Gezinstrainingsprogramma voor een continue vergelijkingssituatie. Gezinsleden kunnen het gedrag van hun eigen gezinsleden vergelijken met het gedrag van leden van andere gezinnen. Die vergelijking maakt (problematisch) gedrag zichtbaar en maakt het mogelijk om gedrag in een nieuw daglicht te bekijken, en dit zo nodig te relativeren. (Choy, 2008, p. 41)

Wanneer gezinnen veel problemen hebben wordt hun netwerk door de jaren heen steeds kleiner. Naast de blokkade van schaamte, hebben ze ook geen tijd en energie meer om te investeren in hun netwerk. Bij het Gezinstrainingsprogramma ontmoeten gezinnen andere gezinnen die bijna allemaal in hetzelfde schuitje zitten. Het delen van verhalen zorgt voor erkenning en steun. Daarnaast vergroot het hun sociale netwerk. Sommige ouders blijven ook na het Gezinstrainingsprogramma contact houden met elkaar.

Visie op verschillen

Choy heeft zich laten inspireren door het gedachtegoed van Bateson's: 'it's the difference what makes the difference'. Volgens hem gaat het er om dat ouders accepteren dat ze van elkaar mogen verschillen. Op die manier leert een kind dat er in het leven meerdere dingen mogelijk zijn en er niet één waarheid bestaat. (Choy, 2008, p. 42) Ouders staan in een samenleving met allerlei verschillende visies en meningen. Er is niet één waarheid. Een doel van het Gezinstrainingsprogramma is dan ook om ouders te leren omgaan met de diversiteit aan visies over opvoeding. Door de activiteiten die het Gezinstrainingsprogramma aanbiedt leren ouders zelf een visie te vormen. (Marres, 2012, p. 68. frag 3.1). Ieder gezin creëert haar eigen werkelijkheid en ervaart het gedrag van de ander door de bril van hun eigen gecreëerde werkelijkheid. Wat kenmerkend is voor deze beeldvorming is dat de waarnemer alleen nog maar gedragingen kan zien die kloppen met zijn eigen beeldvorming van de ander. (Choy, 2008, p. 41) Dit geldt ook voor hulpverleners, ook zij vormen een beeld van (problemen

in) gezinnen en hebben hier een visie op. Het Gezinstrainingsprogramma gaat hier zorgvuldig mee om. Natuurlijk heeft iedereen wel een oordeel, maar het is belangrijk dat hulpverleners beseffen dat dit oordeel je mening beïnvloed. Dit zet men constructief in door juist nieuwsgierig te worden en open te staan om je oordeel en mening bij te stellen. Dit klinkt idealistisch, want hoe ingewikkelder het met een gezin gaat, hoe meer individuele normen en waarden op de voorgrond treden. Je emotionele betrokkenheid tegenover het gezin is de grootste valkuil om je visie op de achtergrond te laten verdwijnen. (Marres, 2012, p. 68 frag. 11.2/ 13)

In de behandelvisie van het Gezinstrainingsprogramma wordt expliciet als uitgangspunt genomen dat gedrag betekenis krijgt in de sociale context. Veranderingen die gezinnen in hun onderling functioneren vertonen, zijn gebonden aan de context van het Gezinstrainingsprogramma. Vanuit deze visie is het niet vanzelfsprekend om er vanuit te gaan dat het nieuwe gedrag ook in de thuissituatie zal plaatsvinden. Ook gezinnen realiseren zich dat en zij ervaren angst voor een mogelijke terugval.

Naast de denkbeelden van Bateson is ook het sociaal constructivisme, dat gegrondvest is in een filosofie van verbondenheid met anderen, van grote invloed is geweest op de visie van het Gezinstrainingsprogramma. Het sociaal constructivisme gaat er vanuit dat gezinsleden door hun onderlinge interacties ook hun eigen zelfbeeld opbouwen. Anderen vertellen jou wie je bent door hoe ze op je reageren. Gezinsleden kunnen zo een negatieve of positieve werkelijkheid construeren en maken hun eigen verhaal. De zingeving van een individu wordt dus bepaald door de verhouding met de gezinsleden, die gevormd wordt in de dialoog. Je ontdekt dus je eigen identiteit in relatie met de ander. In de behandelvisie wordt ervoor gekozen om naar gezinnen te kijken als het gezamenlijk verhaal van de gezinsleden. Rijmen deze verhalen met elkaar of zijn er verschillen? Er wordt vanuit gepaste nieuwsgierigheid ingegaan op de verschillen. Dit is één van de belangrijkste voorwaarden om in dialoog te raken met gezinnen. (Choy, 2008, p. 47)

Door een foto-opdracht te geven, krijgen mensen de mogelijkheid om hun beeld van het gezin te vertellen. Daarnaast hebben gezinnen ook iets te zeggen over elkaars foto's. Op deze manier construeren en creëren mensen 'hun verhaal', doordat de foto van de gezinsopstellingen een betekenis voor hen heeft. Ze verklaren waarom zij precies die pose aannemen en wat dat zegt over de rol die zij innemen in het gezin. Hiermee wordt de zelfkennis vergroot en leert een individu over zichzelf. Op deze manier is de theorie van het sociaal constructivisme herkenbaar bij het maken van foto's, omdat mensen aan het construeren zijn.

Visie op verantwoordelijkheid van het gezin

Bij het Gezinstrainingsprogramma is het gezin, naast Bureau Jeugdzorg, mede opdrachtgever van de behandeling. De gezinnen zijn verantwoordelijk om de doelen te realiseren en het Gezinstrainingsprogramma is procesverantwoordelijk. Zij biedt activiteiten aan waarin ouders de mogelijkheden krijgen om aan doelen te werken. Dat betekent dat de gezinnen hard moeten werken als zij willen veranderen. Bij het Gezinstrainingsprogramma proberen de medewerkers advies en dergelijke, zoveel mogelijk te vermijden. Om de gezinnen van kennis te voorzien stellen zij vragen om de gezinnen aan het denken te zetten, in plaats van advies te geven. De medewerkers en de gezinnen hebben dus hun eigen deskundigheid en verantwoordelijkheid en ieder zet zijn eigen deskundigheid in (Marres, 2012, p. 68 frag 3.1).

Deze manier van werken is gefundeerd op empowerment, omdat de cliënt op deze wijze zelf de controle voert over zijn behandeling. Centraal in de behandelvisie staat dat mensen willen veranderen en niet zozeer de behandelmethoden die op de gezinnen losgelaten worden. Het is vooral de cliënt zelf die verandering moet realiseren. De systeemtherapie en de oplossingsgerichte benadering zijn verrijkend in de manier van denken die erop gericht is om gezinnen zoveel mogelijk zelf te laten oplossen en beslissen, waarmee de kracht en het vertrouwen in zichzelf toeneemt.

Op sommige momenten, als er een crisissituatie is, dan is het belangrijk om wel af en toe een handvat aan te reiken. Ouders zijn dan niet in staat zelf helder na te denken. Als je dan geen handvatten biedt, laat je ze in de kou staan. Het is daarbij alleen niet zo dat ze het bij het rechte eind

denken te hebben, maar in de samenleving zijn nou eenmaal gedeelde normen en waarden over wat wel en niet toegestaan is. Het Gezinstrainingsprogramma zal dus eerder proberen door te vragen naar de beweegredenen en het kader van de kindermishandeling daaraan toevoegen.

Door de nadruk op empowerment sluit de werkvorm fotografie goed aan omdat het gezin zelf mag bepalen hoe zij op de foto gaan en welke betekenis de foto heeft. Zo wordt het gevoel van controle en vertrouwen in zichzelf vergroot.

Visie op houding van de hulpverlener

Het behandelteam bestaat uit een teamleider en vier gezinstrainers, die elk voor twee gezinnen mentor zijn. Er wordt veel waarde gehecht aan het relationeel vermogen van het team om tot een constructieve en creatieve samenwerking met de gezinsgroep te komen. De hulpverleners uit het behandelteam hebben het vermogen om processen, die in de gezinsgroep of het gezin plaatsvinden, te vertalen. Bijvoorbeeld naar relaties op het niveau van het individu, een subsysteem (ouder-kind), de gezinsrelatie en de gezinsgroepsrelatie. Ook andersom kunnen zij individuele problemen vertalen in naar de gezins/ groepsrelaties. Er wordt niet ontkend dat biologische of psychische factoren geen rol kunnen spelen bij de individuele problematiek, maar de problematiek wordt altijd ook beschouwd in de relationele context. Om in al deze niveaus het overzicht te bewaren is het belangrijk het vermogen te hebben om meerzijdig partijdig te zijn.

Er wordt niet uitgegaan van een absolute waarheid, maar dat iedereen een eigen mening kan hebben. Dat zorgt ervoor dat er gespeeld kan worden, door hulpverleners, met verschillende posities en perspectieven. Er worden verschillende technieken gehanteerd waarmee de verscheidenheid van de visie van de hulpverleners wordt ingezet om gezinnen aan het denken te zetten over hun eigen visie. Zo krijgen gezinnen vanuit verschillende perspectieven meer zicht op hun handelen, of op de problemen. Het behandelteam haalt haar winst dus uit het feit dat ze allemaal heel verschillend zijn. Dit vraagt om een intensieve samenwerking, maar creëert gelijktijdig het vermogen om de onderlinge band tussen de gezinnen te versterken. Het team is zich voortdurend bewust dat de kwaliteit van hun samenwerking een positieve invloed heeft op de gezinnen. (Choy, 2008, p. 60) Voor het Gezinstrainingsprogramma is het erg belangrijk dat de teamleden mensen zijn met verschillende expertises en dat zij trachten een houding aan te nemen van 'niet weten' en kunnen omgaan met verschillen. (Marres, 2012, pp. 69. frag 38-39)

De creativiteit in het aanpakken van problemen vraagt veel van het behandelteam. Problemen worden gezien in de relationele context. Bij het fotograferen, van bewust opgezette familieopstelling, worden problemen ook bekeken in de context van het gezin. Wanneer gevraagd wordt aan een gezin om uit te beelden waarom ze hier zijn, wordt dat niet aan één lid gevraagd, maar aan het hele gezin. Dit maakt ieder individu van het gezin verantwoordelijk, omdat tijdens het fotograferen iedereen gevraagd wordt om de reden van zijn pose.

De werkvorm fotografie sluit goed aan bij de kijk op verschillen. Er bestaat niet één waarheid en de hulpverleners van het team zijn en denken heel verschillend. Hun kijk op problemen is dus ook divers. Foto's zijn ook multi-interpretabel en realiseert op die manier de visie van het Gezinstrainingsprogramma.

Visie op de hulpverleningsrelatie

Zowel de gezinnen als de hulpverleners moeten zich goed voelen bij de hulpverleningsrelatie. Een hulpverleningsrelatie kan als 'goed' worden ervaren wanneer er een balans is tussen emotionele en functionele aspecten. Emotionele aspecten zijn vertrouwen, zorgzaamheid en betrokkenheid. De functionele aspecten wijzen naar de doelen van het gezin en de taken die volbracht moeten worden. De gezinsgroep is een werkgroep waar structuur en taakgerichtheid erg belangrijk zijn, zowel de structuur van het programma als het team zijn van invloed op de taakgerichtheid. Door de structuur van het programma leren gezinnen zelf ook om de, vaak ontbrekende, structuur te gaan toepassen. Het behandelteam is in haar communicatie ook gericht op de functionele aspecten, door: dagdoelen

te stellen, stimuleren dat gezinnen elkaar helpen, de focus op eigen problemen te leggen, stimuleren om open te zijn, ouders hun kinderen laten aanspreken en niet de hulpverleners, vorderingen bijhouden, hoogtepunten vieren, stimuleren om te profiteren van de voorbeelden van andere gezinnen en ook op z'n tijd de teugels te laten vieren. De gezinsgroep wordt ook opgevat als een veilige haven waar gezinnen steun beleven en samen op weg zijn naar een oplossing voor hun problemen. (Choy, 2008, p. 66)

Dit betekent dat de motivatie en het verwachtingspatronen van de gezinnen geprikkeld moet worden. Er moet een samenwerkingsrelatie worden opgebouwd waarin ze op een actieve en creatieve manier naar nieuwe manieren zoeken om problemen te benaderen, en dat dit alles in de lijn ligt met verwachtingen, voorkeuren en problemen van de gezinnen.

Door het functionele aspect kan fotografie 'gebruikt' worden als activiteit om andere doelen van gezinnen te realiseren. Als een ouder bijvoorbeeld het doel heeft rustiger te praten tegen haar zontje, kan dat geoefend worden tijdens de activiteit. Een ander functioneel aspect is het uitbeelden van de reden dat het gezin aan het Gezinstrainingsprogramma begonnen is en wat ze willen bereiken met elkaar. Dit zet het gezin aan het nadenken over zichzelf en hoe zij zichzelf laten zien. Het emotionele aspect kan de fotograaf in zijn manier van fotograferen geven. Daarnaast is er plek in de nabespreking die door een hulpverlener wordt gedaan. Daar hebben ook andere gezinnen te ruimte om elkaar te bemoedigen en steunen. (Choy, 2008, p. 68)

Dit was de visie van het Gezinstrainingsprogramma. Maar hoe speelt empowerment hierin een rol? En waarom sluit de werkvorm fotografie goed aan bij het programma? Deze vragen zullen we beantwoorden in het volgende gedeelte.

3.3. EMPOWERMENT IN HET GEZINSTRAININGSPROGRAMMA

Door het hanteren van de visie ontstaat ruimte voor de cliënt om controle te nemen over zijn eigen leven. Het Gezinstrainingsprogramma stimuleert hen om zelf leiding te nemen door een oplossing en een visie te hebben over de gezinsproblematiek. Ook worden de gezinnen getraind hoe ze gebruik kunnen maken van hun netwerk en hoe ze beter kunnen communiceren met elkaar. Doordat de vaardigheden vergroot worden zal de 'locus of control' groter worden, waardoor ze beter in staat zijn actief iets aan problemen te doen en naar oplossingen te zoeken.

Bij de werkvorm fotografie mogen gezinnen zelf een familieopstelling maken en betekenis verlenen aan de foto die gemaakt wordt. Doordat de cliënten zelf mogen beslissen ervaren ze meer controle. Zij krijgen de mogelijkheid om uit te leggen waarvoor ze kiezen en wat er te zien is op de foto. Zo wordt ook hier empowerment gerealiseerd.

In het interview met Philip Marres, werd duidelijk dat empowerment, in zekere zin, het uitgangspunt is van elke methodiek, methode of werkwijze die bij het Gezinstrainingsprogramma wordt gebruikt. Hun werkwijze is er steeds op gericht de cliënt in een deskundigheidsrol te benaderen. Wat betreft de behandeling is het van belang om de gezinnen, binnen bepaalde kaders, zoveel mogelijk zelf te laten beslissen. Als er sprake is van een gedwongen kader waarin de behandeling plaatsvindt, worden die kaders grotendeels bepaald door Bureau Jeugdzorg. Zij bepalen de doelen en vaardigheden die ouders moeten aanleren.

Volgens Philip zijn vaardigheden vaak wel aanwezig, maar ondergesneeuwd door alle problemen. Het Gezinstrainingsprogramma is op zoek naar de vraag hoe ze datgene wat al aanwezig is, op een manier kunnen zetten, die maatschappelijk acceptabel is. Door deze visie op vaardigheden zorg je ervoor dat je tevoorschijn haalt wat wel aanwezig is, maar nog niet zichtbaar. Je voorkomt hiermee dat je nieuwe vaardigheden traint, die heel waarschijnlijk, toch niet zullen beklijven. Zo blijf je zoveel mogelijk uit het instructieniveau, want anders zal de locus of control extern worden of blijven bij veel gezinnen.

3.4. ERVARING VAN DE MEDEWERKERS

Het team geeft aan dat het een pittige baan is. Eén van de collega's zei: 'Het mooie van het werk is dat we er zelf ook elke dag van leren.' Het vraagt veel van de collega's. Dat beaamt ook Philip Marres. Hij heeft in de sollicitaties geselecteerd op een aantal punten. Het meest belangrijke vindt hij dat ieder zijn eigen expertise heeft en verschillend is. Het is een kleine weerspiegeling van de maatschappij, waar ook iedereen verschillend is en een andere mening heeft. 'Als alle neuzen dezelfde kant op staan, bevinden we ons op glad ijs wat betreft de visie.' aldus Philip. Gezinnen krijgen geen enkele kans meer als iedereen het er over eens is dat bijvoorbeeld een kind uit huis geplaatst moet worden. (Marres, 2012, p. 68. frag. 12)

3.5. TUSSENCONCLUSIE

Nu we een volledig beeld hebben van de behandeling van het Gezinstrainingsprogramma, weten we waar we rekening mee moeten houden bij het inzetten van de werkvorm. Net als bij Empowerment Fotografie, is de manier van werken bij het Gezinstrainingsprogramma grotendeels gebaseerd op het empowerment principe, ondanks dat er weinig gebruikt gemaakt wordt van deze term bij het Gezinstrainingsprogramma. Hulpverleners werken volgens het empowerment principe. Zij zijn erop gericht dat ouders zich krachtiger gaan voelen en meer vertrouwen in zichzelf krijgen. Fotografie is daar een goed middel voor. Daarnaast kan het Gezinstrainingsprogramma de foto's goed gebruiken om met het gezin te kijken naar het doel wat ze willen bereiken. De foto is daarin een houvast waar cliënten naar toe kunnen leven. Het programma werkt op veel creatieve manieren en ook daarom is deze werkvorm een mooie aanvulling op het bestaande aanbod van activiteiten. Het Gezinstrainingsprogramma sluit graag aan bij de behoefte van gezinnen. Als de gezinnen deze activiteit niet waarderen, zal er geen vervolg aan worden gegeven. De combinatie van het enthousiasme bij medewerkers en gezinnen, met de aansluiting van de methodiek maakt het Gezinstrainingsprogramma een succes.

De ervaringen, rondom de uitvoer van de werkvorm fotografie, van medewerkers en gezinnen zullen we uitgebreid beschrijven in het volgende hoofdstuk.

HOOFDSTUK 4

In dit hoofdstuk beschrijven we voornamelijk de ervaringen van de gezinnen rondom de werkvorm fotografie. Om dit vast te kunnen leggen hebben we vier gezinnen geïnterviewd die de werkvorm fotografie hebben gedaan op de tweede dag. Daarnaast nog één interview met een ouder waarbij de werkvorm op de eerste dag plaatsvond. De reacties van de gezinnen leggen we naast de theorie die geschreven is over het gebruik van fotografie. In paragraaf 4.2 beschrijven we vervolgens de reacties van de medewerkers. We sluiten af met een conclusie waarin we onze ontdekkingen samenvatten.

4.1. ERVARINGEN VAN GEZINNEN

Levensverhaal

In de literatuur over Fototherapie en de werkvorm van Sitvast herkenden we aspecten van de narratieve stroming, omdat mensen gestimuleerd worden om hun ‘verhaal’ te vertellen. We vroegen gezinnen daarom of ze dit herkenden. De reacties kwamen redelijk overeen.

Sommigen gezinnen gaven aan dat de werkvorm fotografie stimuleerde om het levensverhaal te vertellen. Een gezin vertelt dat het komt doordat het uitbeelden van hun startpunt, waarom ze bij het Gezinstrainingsprogramma gekomen zijn en vervolgens hun toekomst, wat ze willen bereiken met elkaar, een deel van het levensverhaal vormt. Achter de foto van het startpunt schuilt ook een verleden. Dat geeft een gedeelte van het ‘levensverhaal’ van een gezin weer. Het uitbeelden van een bepaalde situatie, bijvoorbeeld uit het verleden, zorgt ervoor dat de situatie herleefd wordt. De beelden samen zorgen voor een soort verhaal dat herleefd en geleefd wordt. Dat beeld is volgens de één een realistisch beeld, zoals anderen hen zien. Een andere moeder gaf het volgende aan: *‘Er zit altijd wel een beetje discrepantie in tussen de houding die je aanneemt en de werkelijkheid. Je versterkt natuurlijk een beetje de houding, maar toch haalt het wel dat naar boven. Dus het helpt wel om dingen te onderstrepen. En het is ook leuk. het geeft echt energie die foto..’* Dat komt doordat de emotie versterkt wordt om bepaalde situaties te verduidelijken.¹⁵

Verwerking van het verleden

We stelden gezinnen de vraag of de fotoactiviteit hielp bij het verwerken van trauma’s uit het verleden. Eén gezin liet namelijk gelijk na afloop van de activiteit weten dat deze opdracht hun echt hielp om hun trauma’s met Bureau Jeugdzorg rondom uithuisplaatsing te verwerken. Ze mochten in stappen het verhaal uitbeelden en dit hielp hen. Ze zagen het als een soort afsluiting van een vervelende periode.

Toen we deze vraag voorlegde aan andere gezinnen gaven zij aan dat deze opdracht niet direct met de verwerking van een thema hielp. De manier van verwerking is voor elke cliënt anders. De één heeft er wel wat aan, de ander heeft er meer aan om erover te praten.

Verleden

Savolainen stelt dat je bij Empowerment Fotografie niet op zoek bent naar de wortels van traumatische ervaringen, maar dat het doel ligt in het aanboren van krachtbronnen en gevoelens van hoop. Bij Fototherapie ligt niet zozeer de focus op krachten, maar kunnen ook pijnlijke dingen vastgelegd worden. In de werkvorm hebben wij er zelf voor gekozen om naar het verleden en heden

¹⁵ We hebben ervoor gekozen niet achter elke uitspraak te verwijzen naar het gezin die de uitspraak deed. In bijlage 4 staat per kernlabel alle uitspraken, van alle gezinnen, beschreven, dit komt overeen met de kopjes die in dit hoofdstuk beschreven zijn.

te kijken, omdat we van mening zijn dat je pas een verandering kan ondergaan als je weet waar je staat. Ook krijgt de verandering meer diepgang, omdat het niet alleen op een gevoel gebaseerd is. Om te kijken hoe de gezinnen het hebben ervaren om een foto te maken van het verleden stelden we hen deze vraag.

De foto die genomen is van het verledenperspectief was voor de meeste gezinnen niet moeilijk. Enerzijds kan de foto confronterend en pijnlijk zijn om te zien, anderzijds is het een soort 'nulmeting'. Ouders gaven aan dat ze zes weken na het maken van de foto's al een bepaalde verandering zagen in hun gezin. De houding die hun zoontje aannam op de foto, zagen ze nu al bijna niet meer. Hij zat al beter in zijn vel. Het was voor hen positief om deze vooruitgang op te merken. De vader van dit gezin vertelde dat hij het goed vond dat er niet voorbij gegaan werd aan de reden dat ze hier gekomen zijn: *'Zo neem je het gezin als geheel. We worden gezien als gezin, ook in de niet makkelijke dingen.'* zei hij.

Een ander gezin gaf aan geen enkele moeite te hebben met het uitbeelden van het verleden. Zij hadden het verleden al verwerkt zei ze, en het was daarom niet moeilijk om die situatie weer boven te halen.

Een moeder gaf aan dat ze het wel confronterend vond dat de vader van haar kinderen niet op de foto staat. Ze kon zien dat het voor haar dochter lastig was. Dit komt inderdaad overeen met de volgende uitspraak van Savolainen. Ze zegt dat foto's kunnen getuigen van een pijnlijke last, welke de betekenis van een foto kleuren. Maar dit betekent niet dat dit niet besproken mag worden.

Toekomst

Om ervoor te zorgen dat het empowerende element naar voren komt hebben we gevraagd naar een toekomstfoto. Savolainen stelt dat empowerment ervaren wordt wanneer een persoon, door naar zijn foto's te kijken, hoop ontleend uit het beeld. Deze hoop moet volgens ons enigszins realistisch zijn, omdat er anders deceptie is wanneer het allemaal een sprookje blijkt te zijn, zoals Savolainen haar foto's maakt.

Bij het vragen naar de toekomstfoto's waren de reacties van de gezinnen in grote lijnen hetzelfde. Het kijken naar de toekomst vonden gezinnen over het algemeen gewoon fijn. De gezinnen stellen zichzelf een doel en door naar de foto te kijken houden ze zich daaraan vast. Daarnaast maakt de foto ook heel concreet wat een gezin precies wil bereiken. Uit het grote einddoel komen subdoelen voort, waar ouders eerst aan gaan werken. Het was niet moeilijk volgens één van de gezinnen. Een ouder gaf aan dat ze, voordat ze bij het Gezinstrainingsprogramma kwam, al wist wat ze wilde bereiken.

De overeenkomsten die zichtbaar werden in de foto's van de toekomst, waren dat de gezinnen als een *happy family* dicht bij elkaar gingen staan, sloegen armen om elkaar heen en knuffelden elkaar. In de reactie van een ouder klonk hoop door. Wanneer ze keek naar de foto van de toekomst, hoopte ze dat het zo werd.

De foto bevestigt wie wij zijn

In de theorie wordt duidelijk dat de foto's en het praten daarover, identiteitbevestigend werken. We vroegen dit ook aan de ouders. Het werd duidelijk dat voor de één de foto meer bevestigd wie zij zijn, dan voor de ander. Over het algemeen vonden ouders dat het beeld klopte met de werkelijkheid. Door naar de foto's te kijken zagen de gezinnen zichzelf van een afstand. Dat beeld klopte met hoe ze zichzelf ook zagen. Voor één gezin was dit een heel belangrijk punt omdat ze het gevoel hadden dat ze nu aan instanties konden uitleggen hoeveel ze als gezin van elkaar houden. ze hebben altijd het gevoel dat ze dit in woorden niet kunnen uitleggen.

Ouders gaven aan dat er een ontspannen sfeer was tijdens de foto activiteit. Dit bevorderde de echtheid van de familieopstelling die gemaakt werd. In een sfeer van vertrouwen durven gezinnen zichzelf te zijn en te laten zien.

Bijzonder gevoel

De meeste gezinnen gaven aan dat wanneer ze de foto's zagen, het hen een bijzonder gevoel gaf. Een vrouw uit het project van Miina Savolainen zei: "Poseren voor de camera voelde niet goed en was moeilijk, omdat ik nooit in het middelpunt van de belangstelling had gestaan. Maar toen ik de foto's zag voelde ik me zo mooi en speciaal!"

De gezinnen gaven aan dat het ze blij maakte en gaf sommigen een gevoel van trots. Het is, over het algemeen, een compleet plaatje van het gezin. Er is geen ontbrekende moeder of vader die normaal gesproken de gezinsfoto maakt, waardoor één lid ontbreekt. Alle leden van het gezin staan erop.

De keerzijde is confrontatie, want niet voor iedereen is het zoals ze hadden gewild. Voor een compleet gezin is het fijn om te zien dat ze compleet zijn, maar voor een gebroken gezin kan het confronterend zijn. Toch gaven zelfs deze gezinnen aan dat het ze een gevoel van kracht geeft. Bijna alle ouders gaven aan dat, bij het zien van de foto's, er iets bijzonders met hen gebeurt. Eén moeder zei: *'Toen ik mijn kinderen zo zag op de foto, dacht ik: hier wil ik voor vechten! Hier geef ik alles voor!'* De meeste gezinnen hebben ook weinig foto's van zichzelf. Zeker in een periode waarin ze niet gelukkig zijn. Die tijd wordt niet graag vastgelegd. Het is wel fijn om te kijken naar een foto van jezelf waar je gelukkig op staat.

Beelden zeggen meer dan woorden

Er wordt veel gesproken over het feit dat je op foto's emoties kan vastleggen die in woorden soms niet zijn uit te leggen. Dit kon bijna elk gezin beamen. Toch was het niet voor iedereen een aanvulling, want, zo gaf bijvoorbeeld een moeder aan: *'We hebben al heel veel besproken en wat zichtbaar op de foto is, hebben we ook al onder woorden gebracht in alle gesprekken'*. Een andere moeder gaf aan dat ze haar emotie en rol zoals uitgebeeld op de foto, nog nooit op die manier kenbaar had gemaakt. Ze trok zich over het algemeen terug en baalde ontzettend van de sfeer thuis. Deze rol van 'terugtrekken' is snel over het hoofd te zien. Maar op de foto kun je er niet omheen en was er ook aandacht voor hoe zij zich voelde thuis. Een andere ouder zei: *'Als je die foto ziet, hoef je al niks meer uit te leggen.'*

Je zou denken dat fotografie een goed middel is wanneer er sprake is van een taalbarrière. We spraken een ouder die moeite had met de Nederlandse taal, die aangaf dat taal bij haar beter werkte dan verhalen uitbeelden op een foto. Blijkbaar geldt dit niet voor iedereen die moeite heeft met de Nederlandse taal.

Rollen en posities

Het Gezinstrainingsprogramma vond het belangrijk dat de werkvorm meer inzicht zou geven in rollen en posities. Tijdens de werkvorm zijn er drie andere activiteiten voor de gezinnen te ondernemen die ook bijdrage aan het vergroten van inzicht in rollen en posities. In de nabespreking met de ouders over de foto's, merkten we dat ze aan het nadenken werden gezet. In een interview gaf een vader aan dat hij het logisch vond dat zijn kind raar ging doen als hij, zijn vader, zich op een bepaalde manier gedroeg. Hij zei hierover: *'Misschien zit ik letterlijk aan touwtjes te trekken die dat gezicht zo trekken.'*

Gezinnen geven aan dat ze niet direct meer inzicht hebben gekregen in de rollen en posities binnen het gezin. Het was voor ieder van hen wel bekend welke rol zij binnen het gezin vervulden. Tijdens de nabespreking was het belangrijk dat er vragen werden gesteld over de rollen.

In sommige gevallen leverden de rollen, die kinderen innamen op de foto, vanzelfsprekend gespreksstof op voor de ouders. Deze informatie kan voor de gezinstrainers weer als gespreksstof dienen in het leerproces met de gezinnen, zeker als de rol die gezinsleden uitdrukken niet overeenkomt met dingen die Bureau Jeugdzorg als opgedagogisch ervaart.

Een vrouw uit het project van Miina Savolainen zei: *'De meiden moesten bedenken hoe ze als gewoon meisje op de foto moesten in plaats van een cliënt.'* Deze uitspraak zette ons aan het denken: Zou dit

ook voor de cliënten van het Gezinstrainingsprogramma zo zijn? De gezinnen waren eigenlijk allemaal van mening dat de foto's hierop geen invloed hadden. Een gezin vertelde dat het meer het Gezinstrainingsprogramma zelf is wat hen dit gevoel geeft dan de werkvorm. Daarnaast zaten de meeste vrouwen in het project van Savolainen al jaren in een residentiële setting. Heel hun jeugd brachten ze daar door. We kunnen ons voorstellen dat het cliënt-gevoel dan sterker is dan wanneer je gewoon een eigen huis hebt en bij hulpverleningsinstanties op gesprek gaat.

Creatief proces

We merkten tijdens het maken van de foto's dat gezinnen niet meteen de bedoeling van de werkvorm doorhadden. Het is voor de gezinnen een creatief proces om te bedenken hoe ze bepaalde situaties of doelen in familieopstellingen kunnen uitbeelden. De meeste gezinnen vonden het lastig om dat te bedenken, maar met behulp van ons lukte het goed. Het hielp hen dat wij vragen stelden over hun 'verhaal' en hoe ze dat vervolgens konden uitbeelden. De gezinnen waren het erover eens dat wij het creatieve proces hebben aangewakkerd, maar dat zij zelf bedachten hoe de opstelling uiteindelijk werd. Sommige ouders zijn van zichzelf erg creatief en hebben geen moeite met het bedenken van een bepaalde familieopstelling. Wat volgens een ouder ook verschil uitmaakt, is dat de één van poseren houdt en de ander niet.

Het gebruik van attributen hielp de gezinnen ook bij het bedenken van een familieopstelling. Het hielp om wat meer te ontspannen, wanneer ze bijvoorbeeld een gekke bril opzetten. Alle gezinnen waren het erover eens dat die attributen erg leuk en handig waren, en dat ze zelfs nog wel meer ingezet mochten worden.

Nabespreking

We merkten dat het erg belangrijk was om meer aandacht te besteden aan de nabespreking. De eerste dag viel dit een beetje in het water, waardoor we een ander plan moesten bedenken voor de gezinsgroep van de tweede dag. Een medewerker gaf aan dat de aanwezigheid van de kinderen maakte dat de ouders niet vrijuit konden praten over wat ze geleerd of gezien hadden. Ook wij merkten dat de concentratie niet voldoende op het gesprek gericht kon zijn.

De tweede keer dat we de werkvorm uitvoerden hebben we de nabespreking apart gedaan met de ouders. We vroegen ons af wat ze vonden van deze vorm. De meeste ouders vonden de nabespreking nuttig. Eén ouder vond de nabespreking zelfs het meest boeiende onderdeel. Ze heeft de andere ouders hierdoor goed leren kennen. *'Het is bijna ook een stukje geschiedenis wat je van de andere gezinnen ziet'*, zei een moeder. Daarnaast was het interessant voor de ouders om bij andere ouders te kijken hoe zij zichzelf hebben neergezet in een familieopstelling. Ouders vonden ook steun van andere ouders in de nabespreking. Als ze hun foto lieten zien en vertelden over hun situatie, kregen ze erkenning van andere ouders. Het Gezinstrainingsprogramma staat positief tegenover het concept dat ouders met elkaar in gesprek gaan. De manier van nabespreken sluit dus goed aan bij de visie van het Gezinstrainingsprogramma.

We merkten dat deze vorm veel beter aansloot bij de verwachting die we hadden bij de uitvoer van de werkvorm. De toepassing van de methodieken kwam hierdoor tot zijn recht. We hadden meer diepgang, wat deze gezinsgroep meer heeft opgeleverd dan de gezinsgroep op de eerste dag.

Kinderen

Voor de kinderen hebben we de tweede dag, in samenwerking met de medewerkers, een andere activiteit bedacht, waardoor de ouders met elkaar de nabespreking konden doen. De kinderen gingen een spelletje doen op dat moment. We vroegen aan ouders wat hun kinderen ervan vonden. Een echtpaar gaf aan dat ze de kinderen best bij de nabespreking hadden kunnen laten zitten. Ze waren ervan overtuigd dat hun zoon er iets nuttigs over te zeggen had, ook als de nabespreking met de kinderen apart zou worden gedaan.

Ouders vonden het lastig om in te schatten wat hun kinderen van de werkvorm vonden. Eén echtpaar zei dat één van hun kinderen een familiefoto op zijn kamer had gezet. Een ander kind vond het verschrikkelijk om op te foto te gaan. Achteraf zei hij dat het hem meeviel, omdat het een opdracht was en niet 'gewoon' op de foto staan. Een andere moeder vertelde direct nadat we de fotoactiviteit hadden gedaan dat haar zoon het lastig had gevonden om geconfronteerd te worden met een moeilijke situatie die ze hadden meegemaakt. Dat had ze aan zijn gezicht kunnen gezien.

Onbekende fotograaf of gezinstrainers

Het doel is dat een medewerker van het Gezinstrainingprogramma zelf de foto's gaat maken. Met vol enthousiasme, na het zien van de foto's die Elianne maakte van de gezinnen, heeft één van de collega's vorig jaar een fotografiecursus gevolgd en een camera gekocht. We vroegen ons af hoe de gezinnen het vonden om met onbekenden te werken, en hoe ze het zouden vinden om met een gezinstrainer deze werkvorm te doen. Voor de meeste gezinnen was het fijn dat onbekenden foto's kwamen maken. Eén gezin verwachtte dat je deze activiteit niet zomaar door een gezinstrainer kan laten doen, omdat ze onvoldoende kennis zouden hebben over de manier waarop je Empowerment Fotografie toepast. Ouders gaven ook aan dat het fijn was dat een onbekende het deed, want een gezinstrainer heeft al een bepaald beeld van je. Onbewust zullen gezinnen zich dan misschien ook naar dat beeld opstellen. Als het een onbekende fotograaf is kan het gezin zich vanuit een neutrale positie presenteren, zoals je als gezin gezien wilt worden. Een moeder vertelde dat ze liever een bekende fotograaf had gehad, want dan zouden ze sneller ontspannen zijn. Nu was het in het begin wat ongemakkelijk. Een ander echtpaar dacht ook dat het prima zou zijn als de gezinstrainers dit zelf deden.

We maken hieruit op dat een teamlid van het Gezinstrainingprogramma zelf de foto's kan maken mits ze zich verdiept in de methodiek. Daarnaast durft één van de vier collega's het aan om foto's te maken. Uit een groep van vier gezinnen is er dan maar één gezin waarbij hun eigen gezinstrainer de foto maakt.

Feedback

We hebben ouders ook gevraagd om feedback over de werkvorm fotografie. Hier kwamen verschillende reacties op. Wat ouders betreft had de opdracht beter aangekondigd mogen worden. Ze hadden behoefte aan meer details over de opdracht, dit had hen zekerder gemaakt. Nu was het spannend en zagen ze er tegenop omdat ze niet wisten wat ze moesten verwachten.

De andere gezinnen hebben hier niets over gezegd. Maar het kan ouders alleen maar helpen om wat meer informatie van te voren te hebben. Daarom hebben we als bijlage van de werkvorm een inleidende brief geschreven die de trainers een week van te voren kunnen meegeven aan ouders.

De activiteit had voor sommigen wel later in het programma gemogen. Nu was het de tweede dag voor hen, waardoor ze de anderen gezinnen uit de groep nog nauwelijks kenden. Als de fotoactiviteit een tijdje later was gedaan, hadden ze elkaar in de nabespreking beter gesnapt, gaf een echtpaar aan. Het moet ook niet te ver in het programma, want dit was volgens een moeder, ook de basis waar je op verder gaat. Een ander gezin gaf aan dat de gezinnen elkaar hierdoor juist goed heeft leren kennen. Iedere ouder had een foto met een verhaal. Wij zijn van mening dat de werkvorm fotografie het beste tot zijn recht komt als het in de tweede of derde week van de tweede fase wordt toegepast. Op deze manier hebben de gezinnen in de eerste week tijd om elkaar te leren kennen, en wordt toch het concept van de beginsituatie (verleden foto) en eindsituatie (wens foto) in stand gehouden.

Andere technieken

Er zijn ook een aantal andere technieken bij de methodiek Empowerment Fotografie en Fototherapie. Naar aanleiding van de techniek waar cliënten zelf foto's mogen maken, vroegen we de ouders wat ze ervan zouden vinden om zelf met een camera aan de slag te gaan.

De meeste ouders zagen het wel zitten om bijvoorbeeld foto's te maken van hun eigen leven. Ze zeiden: *'Wij hebben bijvoorbeeld een groep die heel open is, maar ik denk dat er ook wel veel mensen zijn die het heel moeilijk vinden om over zichzelf en hun verleden te praten. Dan kun je aan de hand van een fotoalbum wel dingen naar boven krijgen die ze zelf niet snel zouden vertellen.'* Wanneer in een groep de gezinnen niet zo open zijn naar elkaar, zou het kunnen helpen om de groep hechter te maken door elkaar beter te leren kennen. Sommige ouders vonden het juist fijner om juist gefotografeerd te worden, in plaats van zelf te fotograferen. Als ze zichzelf terug zagen op foto's konden ze hun gezin vanaf een afstandje bekijken en bedenken wat het gezinsthema is.

Eén moeder gaf aan geen foto's te willen maken van hun dagelijks leven. Zij vond het niet nodig om alles met de anderen ouders te delen. Er is ook een stuk van haar leven dat ze voor zichzelf wil houden.

Eén ander gezin was zo enthousiast dat ze, op eigen wijze, thuis ook foto's zijn gaan maken. Vanuit de gedachte dat het helpt je zelfvertrouwen te vergroten hingen zij de foto's op in de woonkamer. We hebben er niet meer woorden voor nodig om uit te leggen dat dit gezin geheel achter de werkvorm staat.

Toegevoegde waarde

Aan ouders stelden we als laatste de vraag wat de toegevoegde waarde van deze fotoactiviteit voor hen en het programma was. Het had voor een echtpaar toegevoegde waarde omdat je echt gezien werd als gezin. Het zet aan tot praten zodat je elkaar, als gezinnen, leert kennen. Daarnaast kunnen ouders zichzelf van een afstandje bekijken, wat kan helpen om te ontdekken wat er in het gezin speelt.

Andere ouders vonden het belangrijk dat we ermee door zouden gaan, want het maken van foto's gaf hen meer zelfvertrouwen. Eén moeder vond het niet direct een toevoeging hebben voor het programma of zichzelf. Ze vond het leuk om eraan mee te doen, maar ze zou het ook niet missen als het er niet was.

4.2. ERVARINGEN VAN MEDEWERKERS

De medewerkers waren goed te spreken over de werkvorm zoals deze uitgevoerd is op de tweede dag, welke u kunt lezen in hoofdstuk twee. Het succes van de tweede dag was aan meerdere factoren te danken. Onder andere de structuur, de afwisseling met meerdere opdrachten en ook de groep, die net nieuw was en zeer actief mee deed.

De opdracht pakte goed uit. Het was helder voor gezinnen wat ze moesten doen. Op de foto's was duidelijk te zien wat het gezin wilde uitdrukken. Ook het niveau van de opdracht sloot goed aan bij de gezinnen. Volgens het team was de nabespreking zinvol voor ouders om nog door te praten over hun foto's. Er was ruimte om te kijken naar het doel wat ouders wilden behalen, en wat daarin de eerste, kleine stap kon zijn.

Een feit is wel dat het een intensieve opdracht is voor de gezinstrainer. Sowieso is er technische kennis nodig voor het fotograferen. Daarnaast is het met twee gezinstrainers net te doen. De activiteit zit aan de grens van het kunnen. Wanneer de groep stabiel is, zou deze opdracht goed te doen zijn. Maar wanneer er veel onrust is, zijn er voortdurend twee gezinstrainers nodig. Een alternatief voorstel van één van de gezinstrainers was om de gezinnen zelf te laten fotograferen.

Een gezinstrainer zei: *'Fotografie kan gezinsinteracties en verhouding zichtbaar maken zonder dat daar woorden voor nodig zijn. Aan de hand van deze foto's kan dit bespreekbaar gemaakt worden'*

zodat een gezin zich hier van bewust wordt. Vervolgens kan met het gezin samen gewerkt worden aan het verbeteren van de interacties, verstoorde verhoudingen, etc.' Hier vloeien dus leerdoelen uit voort waar ouders aan kunnen gaan werken. Uitgebreide reacties van medewerkers zijn opgenomen in bijlage 1.

4.3. TUSSENCONCLUSIE

Zoals we in hoofdstuk 2, paragraaf 2.7 beschreven, zagen we dat het voor het Gezinstrainingprogramma van belang is om een combinatie te maken tussen Empowerment Fotografie en Fototherapie. Deze combinatie maakt dat het goed aansluit bij het programma. Ook de gezinnen delen deze mening.

De gezinnen zijn erg enthousiast over het gebruik van fotografie als onderdeel van hun behandeling. Ze zien het als middel dat het soms makkelijker kan maken om te praten. Het stimuleert hen het verhaal te vertellen zoals zij dat beleven en de dingen uit te drukken die zij belangrijk vinden.

Het empowerment- element komt goed naar voren in de werkvorm, de gezinnen zijn erg enthousiast over de foto's en trots op hun gezin. De foto's laten zien wie ze zijn, zonder dat ze daar woorden aan hoeven te geven. Het gebruik van attributen stimuleert het creatieve proces bij gezinnen en is daarom een mooie aanvulling op de werkvorm. De vorm van nabespreken werkt het beste als we ouders samen de tijd geven om de verhalen uit te wisselen, de gezinstrainer kan op dat moment linken leggen met methodische aspecten die nog meer diepgang kunnen brengen in de gesprekken. De toepassing van de methodieken kwam hierdoor tot zijn recht. Voor de kinderen is op dit moment nog geen nabespreking opgenomen in de werkvorm. Wij zijn van mening dat het belangrijk is dat ook zij na de werkvorm de gelegenheid krijgen om hun ervaringen te delen, omdat kinderen ook een kijk hebben over hoe dingen gaan in het gezin. Ook voor hen kunnen de foto's helpen om dingen zichtbaar te maken. In de aanbeveling zullen we dit aspect oppakken.

De ouders verschillen van mening om meer fotografie technieken te gebruiken in het traject. Drie van de vier ouder(s)echtparen zouden wel meer met fotografie willen doen. Daarnaast geeft het gezinstrainers wat meer mogelijkheden als de gezinnen zelf gaan fotograferen in plaats van één van hen. Deze vorm kan bijvoorbeeld worden ingezet wanneer de werkvorm, zoals wij die hebben beschreven, niet aansluit bij een gezinsgroep vanwege de sfeer, samenstelling of intelligentieniveau. Eén teamlid van het Gezinstrainingprogramma kan zelf de foto's maken mits ze zich verdiept in de methodiek Empowerment Fotografie en Fototherapie. De gezinnen gaven aan dat ze het juist als prettig hebben ervaren, om met een onbekende fotograaf te werken, omdat die er neutraal in staat. Helaas is dit niet het geval als één van de medewerkers de fotografie oppakt.

Wij zijn van mening dat de werkvorm fotografie het beste tot zijn recht komt als het in de tweede of derde week van de tweede fase wordt toegepast. Op deze manier hebben de gezinnen in de eerste week tijd om elkaar te leren kennen, en wordt toch het concept van de beginsituatie (verleden foto) en eindsituatie (wens foto) in stand gehouden.

De foto's uit dit hoofdstuk zijn verwijderd in verband met de privacy van de gezinnen.

HOOFDSTUK 5

In de voorgaande hoofdstukken is informatie verzameld over de theorie van het gebruik van fotografie in de hulpverlening, hoe dit is vormgegeven bij het Gezinstrainingsprogramma en hoe de ervaringen van de betrokkenen zijn. In dit laatste hoofdstuk schrijven we de conclusie van ons onderzoek wat antwoord zal geven op de hoofdvraag van ons onderzoek. Vervolgens doen we aanbevelingen voor het Gezinstrainingsprogramma, om fotografie officieel op te nemen in hun programma. Ook geven we een korte evaluatie over de samenwerking tussen de schrijvers van dit onderzoek, Else Bonsink en Elianne van der Wijngaard.

5.1. CONCLUSIE

Empowerment richt op de innerlijke kracht van een persoon en vergroot het gevoel van persoonlijke controle. De methodiek Empowerment Fotografie werkt ook op deze manier. Zij lijkt eenzijdig omdat er alleen gekeken wordt naar de krachten, de positieve factoren. We zetten onze vraagtekens bij deze manier van werken omdat het ver van de realiteit afwijkt. Anderzijds dragen de foto's bij aan het zelfvertrouwen van de gefotografeerde vrouwen, ondanks de surrealistische weergave. Fototherapie blijkt meer het geheel in beeld te brengen. Naast positieve factoren worden ook de minder mooie en leuke dingen in het leven vastgelegd. Kortweg, omdat dat ook bij het leven hoort. Een ander verschil is dat er, anders dan bij Empowerment Fotografie, bij Fototherapie niet gefotografeerd wordt door een fotograaf.

We concluderen dat Empowerment Fotografie en Fototherapie in Nederland nihil wordt ingezet binnen de hulpverlening. Dat kan aan meerdere factoren liggen. Ten eerst wordt Informatie over de methodiek Empowerment Fotografie niet vrijgegeven door Miina Savolainen. We kunnen daarom stellen dat de werkvorm fotografie origineel is in Nederland. We vinden informatie waaruit blijkt dat Savolainen tien jaar lang meisjes volgt en hun volwassenwording fotografeert. De methodiek is hierdoor heel traag. In Nederland wordt vooral gewerkt met kortdurende hulpverlening, waardoor er weinig animo voor is. De methodiek kan voor zover wij inzicht daarin hebben, niet op zichzelf een methode zijn om aan problemen te werken. Wij zien het als ondersteuning naast andere methodieken.

De werkvorm fotografie blijkt goed gecombineerd te kunnen worden met aspecten van de systeemmethodiek en het oplossingsgericht werken, welke gebruikt worden bij het Gezinstrainingsprogramma. Ook raakt het aspecten van de narratieve psychologie, doordat mensen hun verhaal gaan vertellen. Net als bij Empowerment Fotografie, is de manier van werken bij het Gezinstrainingsprogramma grotendeels gebaseerd op het empowerment principe, ondanks dat er weinig gebruikt gemaakt wordt van deze term bij het Gezinstrainingsprogramma. Het empowerment principe zegt veel over de basishouding als hulpverlener met cliënten. De houding komt overeen. Het Gezinstrainingsprogramma wil dat ouders zich krachtiger gaan voelen en meer vertrouwen in zichzelf krijgen. Fotografie is daar een goed middel voor. Empowerment Fotografie en de visie van het Gezinstrainingsprogramma sluiten dus goed bij elkaar aan, omdat het goed kan worden gecombineerd met de methodieken, maar ook omdat beiden erkennen dat iedereen zijn eigen beeld heeft van de werkelijkheid en dit van elkaar mag verschillen. Beelden in de werkvorm fotografie zijn multi-interpretabel. Sterker nog, deze verschillen worden zelfs gebruikt om een mening te kunnen vormen en herzien. Dit realiseert dus de visie.

Vooraf stelden we dat de opdracht vooral goed te doen was met pubers, en minder goed met kleine kinderen. Onze ervaring is dat de opdracht ook goed uitvoerbaar is bij gezinnen met kleine kinderen. Het maakt wel verschil op welk tijdstip de opdracht gedaan wordt. Aan het begin van de middag zal dat beter gaan dan aan het einde van de dag.

De gezinnen zijn erg enthousiast over het gebruik van fotografie als onderdeel van hun behandeling. Ze zien het als middel dat het soms makkelijker kan maken om te praten. Het stimuleert hen het verhaal te vertellen zoals zij dat beleven en de dingen uit te drukken die zij belangrijk vinden.

Het empowerment- element komt goed naar voren in de werkvorm, de gezinnen zijn erg enthousiast over de foto's en trots op hun gezin. De foto's laten zien wie ze zijn, zonder dat ze daar woorden aan hoeven geven. Het gebruik van attributen stimuleert het creatieve proces bij gezinnen en is daarom een mooie aanvulling op de werkvorm. De vorm van nabespreken werkt het beste als we ouders samen de tijd geven om de verhalen uit te wisselen, de gezinstrainer kan op dat moment linken leggen met methodische aspecten die nog meer diepgang kunnen brengen in de gesprekken. De toepassing van de methodieken kwam hierdoor tot zijn recht. Voor de kinderen is op dit moment nog geen nabespreking opgenomen in de werkvorm. Wij zijn van mening dat het belangrijk is dat ook zij na de werkvorm de gelegenheid krijgen om hun ervaringen te delen, omdat kinderen ook een kijk hebben over hoe dingen gaan in het gezin. Ook voor hen kunnen de foto's helpen om dingen zichtbaar te maken. In de aanbeveling zullen we dit aspect oppakken.

De ouders verschillen van mening om meer fotografie technieken te gebruiken in het traject. Drie van de vier ouder(s)echtparen zouden wel meer met fotografie willen doen. Daarnaast geeft het gezinstrainers wat meer mogelijkheden als de gezinnen zelf gaan fotograferen in plaats van één van hen. Deze vorm kan bijvoorbeeld worden ingezet wanneer de werkvorm, zoals wij die hebben beschreven, niet aansluit bij een gezinsgroep vanwege de sfeer, samenstelling of intelligentieniveau.

Eén teamlid van het Gezinstrainingsprogramma kan zelf de foto's maken mits ze zich verdiept in de methodiek Empowerment Fotografie en Fototherapie. De gezinnen gaven aan dat ze het juist als prettig hebben ervaren, om met een onbekende fotograaf te werken, omdat die er neutraal in staat. Helaas is dit niet het geval als één van de medewerkers de fotografie oppakt.

In de literatuur lezen we dat deze methodiek veel tijd vraagt voor er resultaat geboekt wordt. We hebben ondervonden dat fotografie als losse werkvorm ook uitgevoerd kan worden, met resultaat. We hebben diverse elementen geselecteerd zodat er toch gebruik gemaakt kan worden van deze methodiek, zonder de tijdrovende elementen. Zo kozen we voor één locatie en is het éénmalig ingezet, waardoor er niet direct een proces op langere termijn op de foto zichtbaar is. Dankzij het verledenperspectief en het gewenste perspectief hebben de gezinnen toch een proces van zichzelf neergezet, zonder dat daar tien jaar voor nodig is zoals bij het project *'the loveliest girl in the world.'*

Wij zijn van mening dat de werkvorm fotografie het beste tot zijn recht komt als het in de tweede of derde week van de tweede fase wordt toegepast. Op deze manier hebben de gezinnen in de eerste week tijd om elkaar te leren kennen, en wordt toch het concept van de beginsituatie (verledenfoto) en eindsituatie (wens foto) in stand gehouden.

Daarnaast kan het Gezinstrainingsprogramma de foto's goed gebruiken om met het gezin te kijken naar het doel wat ze willen bereiken. De foto is daarin een houvast waar cliënten naar toe kunnen werken. Het programma werkt op veel creatieve manieren en ook daarom is deze werkvorm een mooie aanvulling op het bestaande aanbod van activiteiten. Het Gezinstrainingsprogramma sluit graag aan bij de behoeften van gezinnen. Als de gezinnen deze activiteit niet zouden waarderen, zal er geen vervolg aan worden gegeven. Dat blijkt niet het geval, de activiteit werd gewaardeerd door de meeste gezinnen. De combinatie van het enthousiasme over de werkvorm bij medewerkers en gezinnen, met de aansluiting bij de visie, maakt het Gezinstrainingsprogramma een succes.

5.2. AANBEVELINGEN

Wij zijn van mening dat de werkvorm fotografie het beste tot zijn recht komt als het in de tweede of derde week van de tweede fase wordt toegepast.

Wanneer het Gezinstrainingsprogramma de werkvorm fotografie gaat toepassen is het van belang dat zij als basis deze scriptie lezen. Het is van belang om te weten wat Empowerment Fotografie en Fototherapie inhouden om te voorkomen dat gezinnen op een verkeerde manier gestimuleerd worden om een foto-opstelling te maken. Hierdoor zou het meer de betekenis van de hulpverlener worden dan van het gezin zelf en zou het de essentie van de werkvorm weghalen.

Voor het kan worden toegepast bij de gezinnen raadt Savolainen aan om eerst zelf een empowermentproces te ondergaan door middel van fotografie. Wij zien het belang hiervan in, omdat je je tijdens het maken van foto's heel kwetsbaar opstelt. Deze ervaring maakt dat je de gevoeligheid ervaart. Wij bieden ons aan om met de medewerkers van het Gezinstrainingsprogramma een moment te plannen waar zij als team betekenisvolle foto's te maken, die ze met elkaar zullen nabespreken.

Al eerder noemden we dat de kinderen ook de mogelijkheid moeten krijgen om hun ervaringen te delen rondom de werkvorm fotografie. Ook zij hebben een bepaalde kijk op het gezin. De foto's kunnen confronterend zijn geweest of juist heel fijn. Het is van belang dat ze hierop bevestigd kan worden, zodat gevoelens en emoties geuit worden, waardoor het een plekje kan krijgen. De geïnterviewde ouders gaven aan dit met de kinderen onderling te doen. Wij raden aan hier gelegenheid voor te bieden wanneer de ouders ook de nabespreking doen. De nabespreking van de kinderen is dan in plaats van het spelletje wat de kinderen doen, zoals beschreven in de werkvorm.

Ouders en kinderen bespreken de foto's wellicht niet met elkaar, na afloop van de nabespreking. Wij raden aan om de foto's ook in de huisbezoeken aan te halen. Op deze manier wordt de dialoog tussen ouders en kinderen gestimuleerd. De foto's kunnen er nog eens extra bij worden gehaald als evaluatiemiddel, bijvoorbeeld wanneer er veranderingen zijn in de patronen van de gezinnen.

De laatste aanbeveling die wij doen is voor Stek Jeugdhulp. Wij hebben deze scriptie geschreven voor een gezinssetting, met een visie die het stimuleert dat ieder zijn eigen mening mag hebben. Stek heeft meerdere settingen waar op dezelfde wijze als het Gezinstrainingsprogramma gewerkt wordt. Wij bevelen ons onderzoek daarom van harte aan bij de Gezinsdagbehandeling van Rotterdam, en zo mogelijk meerdere settingen binnen Stek Jeugdhulp.

5.3. VOORTVLOEIENDE VRAGEN

Vanzelfsprekend komen er nieuwe vragen voort uit het onderzoek. Zo vragen wij ons af, na de resultaten die bekend geworden zijn, hoe de werkvorm zal verlopen bij het Gezinstrainingsprogramma wanneer en hoe de gezinstrainers dit oppakken. We zijn ook benieuwd of het Gezinstrainingsprogramma interesse heeft voor meerdere technieken rondom Empowerment Fotografie en Fototherapie.

Ons rest de vraag wat kinderen van deze werkvorm vinden en of het Gezinstrainingsprogramma voor hen een passende evaluatie weet te vinden.

Als laatste willen wij nog weten of er de mogelijkheid is om de werkvorm te implementeren bij meerdere gezinsbehandelingen in Nederland. Mogelijk zijn dit onderzoeksvragen die volgend jaar de aanzet kunnen geven voor nieuwe onderzoeken.

5.4. EVALUATIE SAMENWERKING

Al vanaf het begin van de opleiding belanden we bij elkaar in de klas. Klasgenoten werden portfoliogenoten, portfoliogenoten werden vriendinnen en vriendinnen werden huisgenoten. We kunnen wel stellen dat we elkaar door en door kennen. Dat legde een stevige basis voor een goede samenwerking. Nou kun je je afvragen of het slim is om als vriendinnen te gaan afstuderen. Regelmatig kregen we de tip om het niet te doen. Dat hebben we overwogen, maar in onze samenwerking vullen we elkaar zo goed aan dat we er niet lang over twijfelden. De één heeft veel oog voor detail, maar de valkuil om erin te verzanden. De ander kan juist goed de overview bewaren, maar loopt dan het risico om details over het hoofd te zien. Elianne kwam met dit afstudeeronderwerp op de proppen. Haar passie voor fotografie wilde ze breder trekken, wat inhield dat ze er ook in de hulpverlening mee wilde werken. Ze had tijdens haar stage al mooie ervaringen opgedaan en dat vroeg naar meer... Ze vroeg zich af of er een methodiek was voor fotografie of een bestaande werkvorm of interventie.

Else had relatief weinig met fotografie. Maar de theorie erachter vond ze des te interessanter. Hoe verantwoord je zo'n werkvorm? Welke methodieken kunnen dit ondersteunen? Ook de originaliteit van het onderwerp trok haar over de streep.

Aan het begin van ons onderzoek wilden we alleen een werkvorm maken voor het Gezinstrainingprogramma en dat uittesten bij de gezinsgroepen. Al snel werd ons duidelijk dat ons onderzoek steviger zou worden wanneer we voort zouden borduren op bestaande methodieken rondom fotografie in de hulpverlening. Het literatuuronderzoek heeft ons meer doen ontdekken over de mogelijkheden van fotografie en de toepassing in de hulpverlening. Het is voor ons als beginnend hulpverleners heel leerzaam geweest om een verbinding te maken van de theorie naar de praktijk. We zijn het Gezinstrainingprogramma en de gezinnen heel dankbaar voor het vertrouwen dat we kregen om de werkvorm uit te voeren. Tevens heeft dit bijgedragen aan de verdiepingsminor Relatie en Gezin. We kregen in onze minor een aantal creatieve methoden aangereikt. In de praktijk ervaren we nu dat fotografie hier ook een onderdeel van is.

Al vrij snel zijn we gaan fotograferen bij het Gezinstrainingprogramma. Elianne ging fotograferen en we wisselen af met het stellen van vragen aan het gezin. Tijdens het begeleiden van de activiteit konden we de theoretische aspecten toepassen en reflecteerden wij op de processen die de gezinnen doormaakten. We hebben ervaren hoe het is om voor de gezinsgroep te staan en de gezinnen te begeleiden tijdens de activiteit. Else reikte diverse attributen aan en deed de nabespreking samen met een gezinstrainer. Tegelijkertijd leidde Elianne, samen met de andere gezinstrainer, de kindergroep.

Ook tijdens de verwerking van de onderzoeksgegevens hebben we gebruik gemaakt hebben van elkaars kwaliteiten. Al met al, kunnen we volmondig zeggen dat we een vruchtbare samenwerking hebben gehad.

BIJLAGEN

Bijlage 1: Enquête medewerkers

Beste Jessica, Christa, Babette, Sajma en Philip,

Willen jullie een korte enquête invullen over de werkvorm die we maandag en dinsdag hebben uitgevoerd?

Als je op de volgende link klikt kun je de enquête invullen.

Het wachtwoord wat je hiervoor moet gebruiken is: stekjeugdhulp

<http://www.enquetemaken.be/toonenquete.php?id=99624>

Heel erg bedankt!

Groetjes Else en Elianne

<p>Vraag 1</p> <p><i>Schaal 0-10, wat vond je van de werkvorm zoals die gedaan werd op maandag 20 februari?</i></p> <p>0-----10</p>	<p>Antwoorden: 2,3,6</p>
<p>Vraag 2</p> <p><i>Schaal 0-10, wat vond je van de werkvorm zoals deze is uitgevoerd op dinsdag 21 februari?</i></p> <p>0-----10</p>	<p>Antwoorden: 8,8,9</p>
<p>Vraag 3 <i>Welke factoren hadden hier invloed op?</i></p>	<p>Trainer 1 Maandag was het rommelig op de groep. Dit had met ons eigen programma te maken en de dynamiek die op dat moment speelde op de groep. Dit heeft ook invloed op de uitvoering van de opdracht. Dinsdag heb ik alleen zijdelings mee gemaakt maar de sfeer was meer ontspannen. Dit was een nieuwe maar rustige en actieve groep. De conclusie die ik er uit trek is dat er een bepaalde mate van stabiliteit moet zijn.</p> <p>Trainer 2 Maandag was t erg onrustig op de groep, veel mensen maar ook te veel van t zelfde. dinsdag was t veel gestructureerder door 4 activiteiten. minder mensen. Goed</p> <p>Trainer 3 Vorbereiding, taakverdeling, heldere afspraken.</p>
<p>Vraag 4 <i>In hoeverre sloot het aan bij het niveau van de gezinnen? En hoe kwam dat?</i></p>	<p>Trainer 1 Inhoudelijk heb ik het proces niet meegemaakt maar op de foto's was duidelijk te zien wat de gezinnen willen uitdrukken. Het sluit dus aan.</p> <p>Trainer 2 Maandag was t veel moeilijker om de betekenis verlening aan de opdracht goed uit de verf te laten komen. misschien was t onrust, misschien was had het met intelligentie te maken. dinsdag kwam dit veel beter naar voren. ook de nabespreking met ouders was goed. inzichten en wensen kwamen zeker naar voren.</p> <p>Trainer 3</p>

	Goed
Vraag 5 <i>Als je van mening bent dat het beter bij de gezinnen zou kunnen aansluiten, wat zou je ons dan aanraden?</i> (Als je vindt dat het genoeg aansluiting had kun je doorgaan naar de volgende vraag)	Trainer 1 Veel structuur, nabespreking met ouders apart, met pubers misschien ook bespreking apart. grote gezinnen en kleine gezinnen is misschien ook nog een factor die van invloed kan zijn net als leeftijd. Trainer 3 Meer tijd en aandacht nemen en geven
Vraag 6 <i>Schaal 0-10, In hoeverre sluit de opdracht aan bij gezinnen die in fase 1 zitten?</i> 0-----10	Antwoorden: 9,9,10
Vraag 7 <i>Schaal 0-10, In hoeverre sluit de opdracht aan bij jullie manier van werken?</i> 0-----10	Antwoorden: 9,9,10
Vraag 8 <i>Wat is volgens jou de meerwaarde van het nabespreken met de ouders apart?</i>	Trainer 1 Ik heb dit nog niet gedaan dus vind het moeilijk om hier over te oordelen. Ik kan mij voorstellen dat je de 'stel dat' vraag goed kan gebruiken om de gewenste situatie in kaart te brengen. (stel dat de situatie er zo uit zou zien wat zou je dan anders doen enz) Trainer 2 Daarmee kun je echt inzoomen op de positie nu van een ieder en de veranderwens en vervolgens hoe dan Trainer 3 Bewustwording inzicht beweging
Vraag 9 <i>Heb je suggesties waarmee de nabespreking meer tot zijn recht komt?</i>	Trainer 1 Nog niet Trainer 2 Een goede overdracht van info naar de gezinstrainer van het gezin zodat er verder op doorgegaan kan worden in huisbezoeken. een leidraad daar voor zou handig zijn. misschien de evaluatie vragen op papier, mensen even de gelegenheid geven deze in te vullen en dan bespreken (nadenk tijd) Trainer 3 Anders plannen tijd er voor nemen
Vraag 10 <i>Zou je hier zelf mee kunnen werken? Zo niet, wat moet er gebeuren om dat wel te kunnen?</i>	Trainer 1 Technisch gezien heb ik onvoldoend kennis om dit uit te voeren. Trainer 2 't Blijft wel een intensieve opdracht voor de gezinstrainer. misschien dat er ook nog mogelijkheden zijn om de gezinnen meer zelfstandig de foto's te laten maken???? het gaat immers niet om te resultaat van de foto maar veel meer over wat ze met de foto willen vertellen. foto is een middel. Trainer 3 Ja
Vraag 11 <i>(Waarom) heb je gezien dat gezinnen in hun kracht werden gezet?</i>	a. Dit heb ik niet gezien b. Tijdens het maken van de foto's. (1 trainer mee eens) c. Bij het bekijken van het resultaat van de foto's (3 trainers mee eens) d. Anders, namelijk...

<p>Vraag 12 <i>Wat wil je nog kwijt over de werkvorm?</i></p>	<p>Trainer 1 Er staat fase 1 maar ik neem aan dat je fase 2 bedoelt. Ik vond dat jullie het heel goed hebben gedaan. Maandag viel je met je neus in de chaos (welkom terug Elianne)</p> <p>Trainer 2 Het in kracht zetten van de gezinnen zou ik nog wel meer op de voorgrond willen zien. al hoewel het bekijken en nabespreken wel helpt, gaat de opdracht ook echt over posities en rollen en in het begin van de 2de fase is er nog een hoop waaraan gewerkt gata worden. veelal gaat het over een verschoven gezagsverhouding en die wordt dan vast gelegd op foto, dat is niet de gezinnen in hun kracht zetten, denk ik. al hoewel je natuurlijk wel andere complimenten kunt geven. met andere woorden of je nu wil of niet, je legt ook iets pijnlijks bloot soms...</p> <p>Trainer 3 leuke idee</p>
<p>Vraag 13 <i>Als laatste, wat vind je in het algemeen van het middel fotografie, zoals deze gebruikt wordt bij het GTP, en de resultaten die het oplevert?</i></p>	<p>Trainer 1 Fotografie kan gezinsinteracties en verhouding zichtbaar maken zonder dat daar woorden voor nodig zijn. Aan de hand van deze foto's kan dit bespreekbaar gemaakt worden zodat een gezin zich hier van bewust wordt. Vervolgens kan met het gezin samen gewerkt worden aan het verbeteren van de interacties, verstoorde verhoudingen, etc</p> <p>Trainer 2 Fotografie is een fantastisch middel, beelden zeggen meer dan woorden. Het geeft mooie ingangen om in gesprek te gaan met cliënten. Het kan op vele manieren gebruikt worden, die van jullie is één manier. De activiteit in zijn huidige vorm vraagt om een extra personeelslid. Dit is soms lastig te realiseren.</p> <p>Trainer 3 Wij denken dat Sajma dit zou zeggen ☺: Er leiden vele wegen naar Rome. Woorden, kennis geluid en beeld. Je hebt mij geïnspireerd om een cursus fotografie te volgen. Het is een aanvulling op ons huidige programma. Het heeft mij tevens geïnspireerd om foto's te maken van de kinderen en de ouders te laten raden welke emotie het kind uitbeeld. Voor ouders is het belangrijk om emoties van hun eigen kinderen te kunnen herkennen om er gepast op te reageren.</p> <p>Philip Fotografie heeft een toegevoegde waarde omdat het een middel is wat nog niet gebruikt wordt. Op deze manier blijft het programma gevarieerd en aantrekkelijk voor de deelnemers. Dat is de vorm. De inhoud van deze werkvorm helpt om doelen helder te krijgen. Cliënten hebben een concreet beeld waar zij aan het eind van het programma willen staan. De posities van de verschillende gezinsleden worden haarscherp vast gelegd. Dit geeft ingangen om met elkaar in gesprek te gaan.</p>

Bijlage 2: Jenny Wesly

LABELS JENNY WESLY

Vragen voor telefonisch interview Jenny Wesly

- Hoe bent u op het idee gekomen om gebruik te maken van uw camera in het werk?
- Hoe bent u het gaan inzetten?
- Wat voor soort projecten/doelgroepen?
- Heeft u informatie over de methodiek (gekregen)?
- Wat zag u gebeuren bij het maken van de foto's?
- Bent u ook bekend met Fototherapie? Waar liggen volgens u de verschillen?
- Is er veel animo voor deze manier van werken?
- Hoe komt het volgens u dat er zo weinig over bekend is in Nederland?

Labels

Geschiedenis	<p>Ik werkte op een ZMOK school, dat bestaat niet meer. Zeer moeilijk opvoedbare kinderen. Tussen de 13-18 jr. Daar ben ik begonnen met fotografie. Toen kende ik de term empowerment nog helemaal niet.</p> <p>J: Ja ik ben begonnen met een groep. In 2000, terwijl ik daar nog werkte ben ik voor een project gevraagd. Een identiteitsproject. Dat was een uitwisseling met franse scholen. En een school in Amsterdam, met alleen maar niet-Nederlandse jongeren. Die manier van werken is zo eigen geworden. Als ik dan zo die vraag op me af krijg, ik gebruik eigenlijk altijd die methode.</p>
Zelfbeeld	<p>Dan werkte ik daar met de jongeren op een heel elementair niveau aan fotografie. Dan ging het over: Hoe ontwikkel je een filmrolletje, hoe maak je een eenvoudig afdrukje. Dan gaf ik ze camera's mee om iets van hun eigen belevingswereld te fotograferen. En ze zaten daar niets voor niets, het waren jongeren met gedragsproblemen, concentratiestoornissen of korte spanningsboog, faalangstige jongeren, vaak met een heel negatief zelfbeeld. Dan liep ik ze eigenlijk heel simpele camera's waar je geen fouten mee kan maken, technisch zal ik maar zeggen. Laagdrempelige vorm van fotograferen. Dan gingen ze zelf van die negatieven afdrukjes maken. Zelf ontwikkelen. Dan was het voor die jongeren echt een kick dat het gelukt was. Daar waren ze ook eigenlijk heel trots op. En die magie in die donkere kamer, dat je een wit velletje in een bak gooit en daar komt je eigen foto uit. Dat ben ik later wat bewuster van toepassen. Zeker jongeren die niet zo talig, niet zo verbaal onderlegd zijn is een foto een geweldig communicatiemiddel. Als de foto dan was gelukt kon ik er met ze over praten van wie zijn die mensen en waarom heb je ze gefotografeerd? Wat betekent deze of deze voor jou?</p> <p>J: En ook het zelfbeeld beïnvloeden, dat doe je niet na één foto hoor, maar wel dat doe je wel doordat je een aantal keren iets met succes doet.</p> <p>J: Ze zijn zo gewend om bezig te zijn met hun imago, hoe andere mensen naar hun kijken, de wereld, burens, vriendin enz. Wij proberen juist het zelfbeeld helderder te krijgen. Wie ben jij eigenlijk? Waar kom je vandaan en waar wil je naar toe? In de methode die Ido Abraham heeft beschreven, het revolutionaire van zijn methode is dat hij imago en identiteit gelijk vind. Dus zoals een ander je kent is niet minder of meer als hoe je jezelf kent. Het zijn gewoon gelijkwaardige identiteiten. Die elkaar kunnen overlappen of bevestigen. Jij kent nu bijvoorbeeld al beter mijn stem dan ikzelf. Of als wij elkaar zouden zitten, dan weet je al beter welke gezichtsexpressie ik heb dan ik dat zelf weet.</p> <p>Fotografie geeft inzicht in je imago en ook over je identiteit door cliënten zelf te laten fotograferen.</p>
Gebruik fotografie	<p>J: Het doel is erg afhankelijk van de doelgroep waar ik mee werk. Projecten die ik uitvoer, laatste tijd doe ik ook veel individuele coaching. Dus het is heel erg afhankelijk van de opdrachtgever, het project of de cliënt,</p> <p>Dat doe ik niet om de vraag te ontwijken. Maar ik werk zo op maat, ik kan er wel wat noemen hoor.</p> <p>J: Bijvoorbeeld het doel is voor een individu die ergens werkt, maar het gaat niet zo lekker op het werk. Dan is het doel dat deze persoon zich lekkerder in zijn vel gaat voelen op het werk en dat die met meer plezier naar zijn werk gaat en dus ook beter</p>

	<p>werkt.</p> <p>J: in zo'n geval gebruik ik een aantal methodes om iemand meer zelfinzicht te laten krijgen. En met name richt ik me op de kwaliteiten. Als iemand zich meer bewust is van de kwaliteiten kan die ze ook beter inzetten.</p> <p>J: ook bijvoorbeeld, een ander voorbeeld. Ik heb ook veel vrouwenprojecten in de Bijlmer, in Amsterdam. Stel nou iemand heeft een idee, een vrouw heeft het idee om een kapsalon te beginnen. Maar ze heeft heel veel belemmeringen nog op diverse gebieden. Onzekerheid, faalangstig denken dat het toch niet zou lukken. Een heel verlegen iemand. Dan geef ik haar een opdracht, om met een heel eenvoudige camera, om eens te gaan kijken naar de kapsalon van haar dromen. Zoals zij een kapsalon zou willen hebben en inrichten. Dan moet ze dus echt naar een kapsalon, kapper toe gaan en uitleggen dat ze een opdracht heeft. En dat helpt haar dan over de drempel en dan vragen of ze wat foto's mag maken.</p> <p>J: Ja maar ik werk niet alleen met fotografie hoor. Even voor de duidelijkheid fotografie is voor mij één van de gereedschappen uit de gereedschapskist geworden. Dus dat ligt gewoon heel erg aan wie ik voor me heb of ik iets ga doen met fotografie.</p>
Effect fotografie	J: ja precies dus het was een middel met vele doelen. Het maken van de foto, daar zaten veel doelen aan. Structuur, in een donkere kamer als je één stap overslaat dan lukt er iets niet. Dus om heel gestructureerd te werken en netjes ook netjes te werken en ook rekening te houden met de ander. Dus zo waren er heel veel subdoelen.
Gesubsidieerde projecten	J: ja precies, die vraag krijg ik inderdaad heel vaak. En het echt treurige, moet ik zeggen, is dat, ik doe vaak gesubsidieerde projecten he, dan is het project voorbij, dan hou ik nog wel af en toe contact hoor, maar dan verwatert dat, en dan uh... weet ik dat niet. Maar zo'n project wordt dan neergezet om vrouwen in de buurt wat sterker te maken. Zodat ze wat meer kunnen participeren en deelnemen aan de arbeidsmarkt en dergelijke, maar dan... ja ik ben erg wel over in gesprek met het stadsdeel. Dat daar een vervolg op komt.
Literatuur	Maar er is een boekje, dat boek staat ook op de website, dat is gemaakt door Ido Abraham en mijzelf. Dat boek heet: Elkaar leren kennen is leren van elkaar. Dat is helaas in het Nederlands uitgeverij. Er komt waarschijnlijk, eigenlijk bijna zeker, in mei, een geheel herziene uitgave van. Dat boek dat gaat over een methode van intercultureel leren, dat staat misschien een beetje ver van jullie empowerment idee af, maar daarin zit een hoofdstukje over fotografie. Dat is een hoofdstukje over het fotograferen, een heel laagdrempelig tekstje over wat je fotografeert en hoe je fotografeert.
Empowerment	J: als jullie het boekje te pakken krijgen, dat is die methode die daarin wordt beschreven werkt met de identiteitscirkel. Dat is een manier om op een heel eenvoudige manier de identiteit zichtbaar te maken. We vragen ook wel eens of mensen een voorwerp meenemen wat iets zegt over hen zelf. Ik maak dan portretjes van mensen met hun voorwerp. En dat werkt soms ook empowerment. Of ik laat ze er een bijschrift bij maken. <p>J: Ja het zijn allemaal empowerment, kijk het eerste voorbeeld het uitwisselingsproject waar ik het net over had gaat over <i>constructing identity</i>, en het heet 'dit is mijn verhaal' met een fototentoonstelling erbij. En het gaat eigenlijk altijd om, de eigen ervaringsgebieden, om te laten zien wie je bent, om de identiteit zichtbaar te maken. Maar het woord empowerment staat er nog niet in. Ik weet niet of dat erg is.</p>
Empowerment fotografie	E: Nee want die zijn ook opzoek gegaan naar die methodiek, maar daar willen ze niks van vrijgeven. Heel jammer eigenlijk.
	J: Ja jammer. Dat vind ik wel veelzeggend hoor.
	E: Wat vindt u er veelzeggend aan?
	J: Wat ik daar veelzeggend aan vind? Dat er iets niet aan deugd, laat ik het maar zo zeggen. Door die geheimhouding krijgt het een bijsmaak voor mij. Omdat ik juist denk... of er zit iets van angst bij dat iemand er mee aan de haal gaat. Dat hebben ook veel mensen hoor. Maar het staat echt haaks op... ik vind juist dat je goede dingen moet delen en verspreiden. Als iets werkt kunnen er toch veel meer mensen baat bij hebben. Dus ik weet het natuurlijk niet maar het voelt niet zo prettig.
Tips	J: is voor mij ook belangrijk een niet oordelende houding, maar dat is voor jullie misschien vanzelfsprekend. Kun je toch nog wat meer vertellen over wat jullie precies doen?
	J: denk wel dat dat belangrijk is, dat je wel vertrouwen hebt van die mensen. Dat jullie hen al kende. Anders heb je veel tijd nodig...

Uitgeschreven interview

Telefonisch interview Jenny Wesly	(Wesly geeft toestemming om het gesprek op te nemen. Opnamerecorder gaat wat later aan.)
	Jenny: Ik werkte op een ZMOK school, dat bestaat niet meer. Zeer moeilijk opvoedbare kinderen. Tussen de 13-18 jr. Daar ben ik begonnen met fotografie. Toen kende ik de term empowerment nog helemaal niet.
E: ohja, en toch werkte u er al mee.	
	J: Ja ik was activiteitenbegeleider met het vak fotografie, als ook creatief therapeut. Terwijl ik daar niet voor was opgeleid. Dat was de functieomschrijving. Wat ik daar deed, dat was in het analoge fotografie tijdperk. Dan had ik daar een ruimte met 6 kokers he, vergrotingskokers. Dan werkte ik daar met de jongeren op een heel elementair niveau aan fotografie. Dan ging het over: Hoe ontwikkel je een filmrolletje, hoe maak je een eenvoudig afdrukje. Dan gaf ik ze camera's mee om iets van hun eigen belevingswereld te fotograferen. En ze zaten daar niets voor niets, het waren jongeren met gedragsproblemen, concentratiestoornissen of korte spanningsboog, faalangstige jongeren, vaak met een heel negatief zelfbeeld. Dan liep ik ze eigenlijk heel simpele camera's waar je geen fouten mee kan maken, technisch zal ik maar zeggen. Laagdrempelige vorm van fotograferen. Dan gingen ze zelf van die negatieven afdrukjes maken. Zelf ontwikkelen. Dan was het voor die jongeren echt een kick dat het gelukt was. Daar waren ze ook eigenlijk heel trots op. En die magie in die donkere kamer, dat je een wit velletje in een bak gooit en daar komt je eigen foto uit. Dat ben ik later wat bewuster van toepassen. Zeker jongeren die niet zo talig, niet zo verbaal onderlegd zijn is een foto een geweldig communicatiemiddel. Als de foto dan was gelukt kon ik er met ze over praten van wie zijn die mensen en waarom heb je ze gefotografeerd? Wat betekent deze of deze voor jou?
E: dus de foto was middel om in gesprek te raken	
	J: ja precies dus het was een middel met vele doelen. Het maken van de foto, daar zaten veel doelen aan. Structuur, in een donkere kamer als je één stap overslaat dan lukt er iets niet. Dus om heel gestructureerd te werken en netjes ook netjes te werken en ook rekening te houden met de ander. Dus zo waren er heel veel subdoelen. En ook het zelfbeeld beïnvloeden, dat doe je niet na één foto hoor, maar wel dat doe je wel doordat je een aantal keren iets met succes doet.
E: Dus het was niet alleen het maken van een foto maar het hele proces vooraf en achteraf en het ontwikkelen van de foto's.	
	J: Het hele proces. In dat proces. Ik heb ook in die tijd geleerd het proces evenveel te waarderen als het resultaat. Dat doe ik nog steeds nu ook.
E: De vraag komt bij mij op: Hoe bent u ermee verder gegaan. Want dit was u eerste ervaring ermee...	
	J: Ja hier heb ik vrij lang gewerkt. Tot bijna 2000, kleine 15 jaar. Ik heb daar ook een paar keer langdurig ziek geweest. Ik had daar eigenlijk altijd problemen met de directie, niet met de jongeren en met collega's. Toen liep het bij mij toch wel heel hoog op. Toen heb ik besloten daar niet meer verder te gaan. Toen ben ik pas voor mezelf begonnen.
E: Oh ja toen bent u ook met de projecten begonnen?	
	J: Ja en toen heb ik eigenlijk van die jongeren, van de zogenaamde moeilijk opvoedbare jongeren, daar heb ik ontzettend veel van geleerd. Ik heb geleerd om die fotografie echt in te zetten als middel en ook om ook heel erg intuïtief te gaan werken omdat je nooit weet hoe het is in een groep. Er gebeuren altijd zoveel onverwachte dingen. Ik heb geleerd van deze jongeren om dat niet als een probleem te zien maar als een kans.
E: Werkt u op individueel niveau of met een groep?	
	J: Ja ik ben begonnen met een groep. In 2000, terwijl ik daar nog werkte

	ben ik voor een project gevraagd. Een identiteitsproject. Dat was een uitwisseling met franse scholen. En een school in Amsterdam, met alleen maar niet-nederlandse jongeren. Die manier van werken is zo eigen geworden. Als ik dan zo die vraag op me af krijg, ik gebruik eigenlijk altijd die methode.
E: Heeft u daar iets over beschreven?	J: ik ben iemand echt heel erg van de praktijk, niet zozeer theoreticus en wetenschapper. Maar meer iemand van het geven van projecten en workshops enzo. Maar er is een boekje, dat boek staat ook op de website, dat is gemaakt door Ido Abraham en mijzelf. Dat boek heet: <i>Elkaar leren kennen is leren van elkaar</i> . Dat is helaas in het Nederlands uitverkocht. Er komt waarschijnlijk, eigenlijk bijna zeker, in mei, een geheel herziene uitgave van. Dat boek dat gaat over een methode van intercultureel leren, dat staat misschien een beetje ver van jullie empowerment idee af, maar daarin zit een hoofdstukje over fotografie. Dat is een hoofdstukje over het fotograferen, een heel laagdrempelig tekstje over watje fotografeert en hoe je fotografeert. Even kijken of er nog iets staat over de toepassingen... er zit een kijk opdracht in, nee... ik weet niet of dit voor jullie interessant is. Omdat het een soort toegevoegd stukje is aan het boek. Omdat er in het boek heel veel projecten worden beschreven, maar ook een aantal fotografie. Er staan veel praktijkvoorbeelden in. Even kijken hoor...
E: Wordt er ook veel over empowerment in beschreven?	
	J: Ja dat is de vraag... ik blader het even door. Ja, het zijn allemaal empowerment, kijk het eerste voorbeeld het uitwisselingsproject waar ik het net over had gaat over <i>constructing identity</i> , en het heet 'dit is mijn verhaal' met een fototentoonstelling erbij. En het gaat eigenlijk altijd om, de eigen ervaringsgebieden, om te laten zien wie je bent, om de identiteit zichtbaar te maken. Maar het woord empowerment staat er nog niet in. Ik weet niet of dat erg is.
E: Nee hoor dat is niet erg.	
	J: Nou ja, nog een project: " ik vind het geweldig". Leerlingen van een asielzoekersschool.
E: Wij maken in ons onderzoek wel de link naar de narrativiteit en storytelling en dit is mijn verhaal. De titel zegt het al.	
	J: Ja de tweede titel ook: 'ik vind het geweldig'
E: Ja dat is heel empowerment he?	
	J: Ik denk dat het wel goed is voor jullie om dat boekje te.... er komen wel een aantal nieuwe projecten in de nieuwe uitgave. Je hebt ook best kans dat dit boekje op marktplaats of zo te vinden is. Ik kan er geen aan jullie geven omdat ik er zelf nog maar één heb. Ik heb nog wel een Engels exemplaar. Ik weet niet hoe jullie Engels is?
E: Nou opzich lezen we regelmatig engels, maar nederlands is wel makkelijker	
	J: Je kan ook wachten tot het nieuwe exemplaar er is.
E: dan is ons afstuderen afgelopen. Maar een heel brutale vraag, ik weet niet hoeveel bladzijdes het zijn maar zou u het misschien kunnen scannen of kopiëren? Of gaat dat niet?	
	J: ja dat zou wel kunnen. Alleen ik ga een week weg aanstaande zondag. En voor die tijd moet ik nog zo veel doen.
E: Dan gaan we op marktplaats kijken. Wat ziet u dat er gerealiseerd wordt met fotografie, wat is uw doel ermee?	
	J: Het doel is erg afhankelijk van de doelgroep waar ik mee werk. Projecten die ik uitvoer, laatste tijd doe ik ook veel individuele coaching. Dus het is heel erg afhankelijk van de opdrachtgever, het project of de cliënt, Dat doe ik niet om de vraag te ontwijken. Maar ik werk zo op maat, ik kan er wel wat noemen hoor.
E: ja graag	

	J: Bijvoorbeeld het doel is voor een individu die ergens werkt, maar het gaat niet zo lekker op het werk. Dan is het doel dat deze persoon zich lekkerder in zijn vel gaat voelen op het werk en dat die met meer plezier naar zijn werk gaat en dus ook beter werkt.
E: en hoe zet u het in zo'n geval in?	
	J: in zo'n geval gebruik ik een aantal methodes om iemand meer zelfinzicht te laten krijgen. En met name richt ik me op de kwaliteiten. Als iemand zich meer bewust is van de kwaliteiten kan die ze ook beter inzetten.
E: u gebruikt een aantal methodieken naast elkaar, wordt fotografie dan als een soort werkvorm gebruikt?	
	J: Ja dat is niet altijd zo. Stel nou een toezichthouder die op straat bonnen moeten uitdelen, krijgt vaak veel agressie over zich heen, daar kan die niet zo goed meer tegen. Heel praktisch voorbeeld, dan ga ik vragen of tie dan in zijn vrije tijd, van die plekken die hij zeg maar een beetje griezelig vind, in zijn werk, of tie daar wat foto's van wil maken.
E: ohja in zijn vrije tijd,	
	J: Ja want als hij aan het werk is zou dat een beetje vreemd zijn. In zijn uniform.
E: waar gaan die foto's dan over?	
	J: Die foto's gaan over plekken waar hij zich angstig voelt, om daar mee grip op te krijgen.
E: dus dat hij zijn verhaal kan vormen en vertellen, dus dat hij eigenlijk vanuit een ander perspectief ernaar gaat kijken. Dat is het doel dan erachter.	
	J: ook bijvoorbeeld, een ander voorbeeld. Ik heb ook veel vrouwenprojecten in de Bijlmer, in Amsterdam. Stel nou iemand heeft een idee, een vrouw heeft het idee om een kapsalon te beginnen. Maar ze heeft heel veel belemmeringen nog op diverse gebieden. Onzekerheid, faalangstig denken dat het toch niet zou lukken. Een heel verlegen iemand. Dan geef ik haar een opdracht, om met een heel eenvoudige camera, om eens te gaan kijken naar de kapsalon van haar dromen. Zoals zij een kapsalon zou willen hebben en inrichten. Dan moet ze dus echt naar een kapsalon, kapper toe gaan en uitleggen dat ze een opdracht heeft. En dat helpt haar dan over de drempel en dan vragen of ze wat foto's mag maken.
E: Ja zo help je ze dus eigenlijk om in kleine stapjes hun doel te verwezenlijken, of angsten te overwinnen.	
	J: Ze heeft heel veel schroom, dus die opdracht helpt haar al over de drempel. Maar ze kan ook gaan kijken hoe zo'n kapsalon is ingericht, dan mag ze foto's gaan maken van de stoelen, of van de scharen of weet ik veel wat... wat er bij komt kijken. En dan kan ze dat tijdens een presentatie, aan de andere vrouwen met wie ze het project heeft gevolgd, aan het einde van het project laten zien. En dat kan ze in een powerpoint doen, of een klein boekje of slideshow.
E: Nou zou u ook vast wel eens de vraag krijgen: 'Nou deze vrouw heeft nu foto's gemaakt, zit wat lekkerder in haar vel, en dan?!'	
	J: ja precies, die vraag krijg ik inderdaad heel vaak. En het echt treurige, moet ik zeggen, is dat, ik doe vaak gesubsidieerde projecten he, dan is het project voorbij, dan hou ik nog wel af en toe contact hoor, maar dan verwatert dat, en dan uh... weet ik dat niet. Maar zo'n project wordt dan neergezet om vrouwen in de buurt wat sterker te maken. Zodat ze wat meer kunnen participeren en deelnemen aan de arbeidsmarkt en dergelijke, maar dan... ja ik ben erg wel over in gesprek met het stadsdeel. Dat daar een vervolg op komt.
E: ja anders lijkt het zo'n losse flodder voor die vrouwen.	
	J: ja het verhaal van die vrouw, is een heel terechte vraag, en... helaas weet ik dat vaak niet.

E: ik begrijp dat u zelf ook mensen begeleid in uw praktijk neem ik aan? Ziet u daar de effecten?	
	J: Ja maar ik werk niet alleen met fotografie hoor. Even voor de duidelijkheid fotografie is voor mij één van de gereedschappen uit de gereedschapskist geworden. Dus dat ligt gewoon heel erg aan wie ik voor me heb of ik iets ga doen met fotografie.
E: een ander soort vraag, bent u ook bekend met PhotoTherapy?	
	J: eigenlijk niet. Maar het zou zomaar kunnen dat ik veel van die elementen intuïtief toepas.
E: ja dat is eigenlijk wat u doet. Daar is het een en ander over beschreven. Uit Canada. Empowerment Fotografie komt uit Finland.	
	J: Ja daar heb ik wel iets van gelezen. Er zijn ook twee vrouwen in Nederland toch die er ook mee werken? Werken die niet met die Finse methoden?
E: Nee want die zijn ook opzoek gegaan naar die methodiek, maar daar willen ze niks van vrijgeven. Heel jammer eigenlijk.	
	J: Ja jammer. Dat vind ik wel veelzeggend hoor.
E: Wat vindt u er veelzeggend aan?	
	J: Wat ik daar veelzeggend aan vind? Dat er iets niet aan deugd, laat ik het maar zo zeggen. Door die geheimhouding krijgt het een bijsmaak voor mij. Omdat ik juist denk... of er zit iets van angst bij dat iemand er mee aan de haal gaat. Dat hebben ook veel mensen hoor. Maar het staat echt haaks op... ik vind juist dat je goede dingen moet delen en verspreiden. Als iets werkt kunnen er toch veel meer mensen baat bij hebben. Dus ik weet het natuurlijk niet maar het voelt niet zo prettig.
E: We kijken ook naar beide methodieken, wat de overeenkomsten zijn en wat we zelf kunnen inzetten. Ik ben nog wel benieuwd of u zelf ook fotografeert?	
	J: ik ben fotograaf maar ik ben eigenlijk omdat ik de laatste jaren zoveel ander maatwerk ook doe, ben ik zoveel minder aan het fotograferen. Dat is heel geleidelijk gegaan, maar wat ik veel heb gedaan in projecten en misschien weer terugkomt, is dat ik.. als jullie het boekje te pakken krijgen, dat is die methode die daarin wordt beschreven werkt met de identiteitscirkel. Dat is een manier om op een heel eenvoudige manier de identiteit zichtbaar te maken. We vragen ook wel eens of mensen een voorwerp meenemen wat iets zegt over hen zelf. Ik maak dan portretjes van mensen met hun voorwerp. En dat werkt soms ook empowerment. Of ik laat ze er een bijschrift bij maken.
E: Ze mogen er zelf iets over zeggen, terwijl er al zo vaak iets over hen wordt gezegd.	
	J: Ze zijn zo gewend om bezig te zijn met hun imago, hoe andere mensen naar hun kijken, de wereld, burens, vriendin enz. Wij proberen juist het zelfbeeld helderder te krijgen. Wie ben jij eigenlijk? Waar kom je vandaan en waar wil je naar toe? In de methode die Ido Abraham heeft beschreven, het revolutionaire van zijn methode is dat hij imago en identiteit gelijk vind. Dus zoals een ander je kent is niet minder of meer als hoe je jezelf kent. Het zijn gewoon gelijkwaardige identiteiten. Die elkaar kunnen overlappen of bevestigen. Jij kent nu bijvoorbeeld al beter mijn stem dan ikzelf. Of als wij elkaar zouden zitten, dan weet je al beter welke gezichtsexpressie ik heb dan ik dat zelf weet.
	Fotografie geeft inzicht in je imago en ook over je identiteit door cliënten zelf te laten fotograferen.
E: Nog een laatste vraag. Wij zijn zelf ook bezig met een werkvorm. Ik zou heel kort even kunnen uitleggen wat wij hebben bedacht voor werkvorm voor het Gezinstrainingsprogramma van	

Stekjeugdhelp regio Gouda/Rotterdam. Wij hebben een werkvorm voor vier gezinnen.... (tijd 27.29) Als u dat zo hoort, heeft u dan nog tips?	
	J: Nou dit klinkt echt heel interessant hoor, ik zou het liefst mee doen geloof ik! Een gezin is een groep he? En een groep heeft ook een eigen identiteit. Als je die vraagstelling doet vraag je het dan aan ieder lid afzonderlijk of vraag je het aan de groep?
E: eigenlijk aan de groep, maar we hebben gemerkt dat als je dat doet dat je dan minder te horen krijgt dan dat je het alleen aan ouders vraagt. Dat ligt ook wel een de leeftijd van de kinderen. Bij de nabespreking : ouders hebben er meer aan als de kinderen er niet bij zijn.	
	J: Dan is de vraag geeft de foto een gezinsbeeld of alleen zoals de ouders het zien?
E: ja we vragen ook expliciet de kinderen	
	J: oh die wel...
E: ja en we doen een soort circulair interviewen	
	J: Tips.. oeh.. jaa... Dat doen jullie waarschijnlijk wel maar veel open vragen stellen. Doen jullie dat?
E: ja dat doen we al en het programma ook	
	J: is voor mij ook belangrijk een niet oordelende houding, maar dat is voor jullie misschien vanzelfsprekend. Kun je toch nog wat meer vertellen over wat jullie precies doen?
E: We doen, geven eerst in de groep van 4 gezinnen de opdracht. Voor drie gezinnen hebben we een andere opdracht. Het 4 ^e gezin gaat met ons mee om de opdracht meer uit te leggen en foto's te maken..... (tijd 30.49)	
	J: Kun je een heel concreet voorbeeld van een foto geven?
E: bv een gezin kwam hier omdat vader heel veel irritatie heeft aan zijn jongste zoon. Het oudste zoontje glipt er een beetje tussendoor en moeder wordt heel afzijdig. Die bemoeit zich er niet meer zo mee. Dat beelden ze prachtig uit op de foto. Zo krijg je de rollen heel helder..... (tijd 32.50)	
	J: En het resultaat? Die foto die maken jullie en dan laten jullie die foto zien aan het gezin?
E: ja dan laden we die in de computer, maken we even een korte selectie en printen 3,4,5,6 foto's. We delen het eerst uit, eerst de oh's en ah's en bekijken ze de foto's van elkaar. Dan vragen wij: wie wil zijn foto laten zien, wat willen jullie uitbeelden? Wat zegt jullie wensfoto? Hoe ga je dat bereiken wat is de eerste stap?	
	J: Nou mooi hoor, klinkt heel erg interessant. Het lijkt ook wel een beetje hoe ik werk. Het is toch wel weer nieuw voor mij hoor, hoe jullie die houding en zo opstelling is het gezin fotograferen. Dat is heel interessant. Ik ken die methode niet hoor, hebben jullie dat zelf ontwikkeld?
E: ja combinatie van de theorie en wat we weten uit de praktijk.	
	J: denk wel dat dat belangrijk is, dat je wel vertrouwen hebt van die mensen. Dat jullie hen al kende. Anders heb je veel tijd nodig...
E: Nee deze gezinnen waren nieuw voor ons. We waren vreemden voor ze.	
	J: oh niet? Dan stralen jullie blijkbaar wel iets uit van respect enzo.. .dat

	moet wel. Dat is de kern om respectvol te zijn en dat je mensen veel ruimte geeft.
E: trekt u ook analyses of conclusies uit te foto's?	
	J: in samenspraak met de cliënt wel ja.
E: het is niet een heel meetbare methodiek, maar u krijgt wel subsidie. Hoe komt dat?	
	J: ja kijk, bijvoorbeeld dat laatste project met vrouwen, daarvan is fotografie een deel van. Ik vraag de subsidie niet aan op de fotografie. Het gaat de gemeente om het resultaat en wat ik altijd doe, we hebben dan kleine clubjes vrouwen, en die geven dan een presentatie, dat kan met foto's zijn of een tekst en dan nodig ik iemand uit. En dat maakt wel een goede indruk op de gemeente blijkbaar. Het is wel duidelijk dat ze een stuk groeien in die periode. Maar ik werk nog met meer methoden hoor: het onderzoek naar belemmerende gedachten. Ik ben ook Tai chi leraar. Ik werk heel gemixt.
	Wat jullie doen klinkt erg interessant hoor, als jullie daar iets over gaan uitwerken of zo vind ik het heel interessant om dat te lezen.
	Heb ik ook nog een vraag: wat gaan jullie met dit interview doen? Als jullie er iets aan hebben hè?
E: ja we zijn vooral benieuwd wat er in nederland van bekend is en hoe ermee gewerkt. Als u het goed vindt beschrijven we wat van dingen die we van u gehoord hebben.	
	J: kennen jullie het werk van Wendy Ewald? Ik heb één boek van haar, van enkele jaren geleden. Ze werkte met fotografie. Ook een soort fototherapie denk ik. Hee erg mooi werk! Er is ook nog een Nederlandse man....
E: Jan Sitvast	
	J: ja klopt, hij heeft ook een boekje uitgebracht.
E: die hebben we gelezen.	
	J: wat vonden jullie daarvan?
E: Eigenlijk het werk wat u doet, maar hij is wetenschapper en heeft het onderzocht.	
	J: Oh leuk ja ik vind het leuk dat iemand zoiets doet. Dat je je er zo in verdiept en dat uitwerkt en een boek schrijft. Bij mij is het heel intuïtief werk.
E: ja dat is een heel andere persoonlijkheid waarschijnlijk he...	
	J: ja dat moet wel...
E: Nou ik wil u heel erg bedanken	
	J: nou ik hoop dat jullie er wat aan hebben, het klinkt heel interessant. Veel succes!

Bijlage 3: Interview Philip Marres

Interview Philip Marres

Systeemtherapeut en inhoudelijk verantwoordelijke voor het Gezinstrainingsprogramma.

Doel: Antwoord krijgen op de vraag: 'Wat is de visie van het Gezinstrainingsprogramma en hoe speelt Empowerment hierin een rol?' En: 'Wat voor rol speelt fotografie in het programma?'

Vooropgestelde vragenlijst

1. Hoe zou je kort jullie visie omschrijven?
 - o Welke houdingsaspecten zijn belangrijk?
bv: gelijkwaardigheid, cliënt deskundigheidsrol, ..
2. Hoe zorg je dat iedereen met de visie werkt zoals het oorspronkelijk bedoelt is?
MWB, training, individuele gesprekken, vergadering, etc
3. Hoe is de visie ingebed in jullie manier van werken?
Reflecting team, MWB, omgang met gezinnen, houding, technieken, opdrachten, etc

Jullie werken vanuit de deskundigheidsrol van de cliënt en jullie hebben in de visie staan dat je niet als hulpverlener bepaald wat het gezin moet doen en hoe.

4. Om gezinnen aan het denken te zetten over hun handelen, hebben jullie verschillende technieken om uit te voeren. Hoe gaan jullie ermee om als een gezin niet aan het denken lijkt te worden gezet en hierdoor geen verbetering toont?
 - o Hoe verantwoord je dit naar Bureau Jeugdzorg?

Ik kan me voorstellen dat gezinnen bepaalde verwachtingen hebben van het programma, dat lezen we ook in het boek.

5. Wat doen jullie met de verwachtingen van gezinnen, als die anders lijkt te zijn dan wat je op het Gezinstrainingsprogramma kan bieden? Hoe gaan jullie hiermee om?

Jullie hebben een heel divers programma, en diverse gezinsgroepen in verschillende leeftijden, problematiek, cultuur etc.

6. Het werken op het Gezinstrainingsprogramma vraagt veel creativiteit en improvisatie. Hoe is dat voor jullie?

In het boek staat geschreven:

7. 'De absolute waarheid bestaat niet.' (Bateson) Je hebt als hulpverlener ongetwijfeld je hypothesen. Wat doe je hiermee? Deel je die met het gezin, op wat voor manier?
 - o Hoe ervaren jullie het gebruik van de hardopdenkenvariant?
 - o Wat doen jullie als er irritatie ontstaat tussen de gezinnen?
 - o Wat is het doel van reflecting team? Geven jullie in het 'reflecting team' ook weleens negatieve feedback?
8. Maken jullie onderscheid in het bespreken van dingen op de groep en daarbuiten? Zo ja wanneer en wat?
Onderwerpen zoals: irritatie aan een gezin, weetjes over een gezin die je naaste collega nog niet weet, etc.
 - o Gelijkwaardigheid is een belangrijk onderdeel van jullie visie. Waar trekken jullie de grens van wat je over jezelf verteld?

Het team is ook heel verschillend,

9. Hoe is het om te werken in een intensief samenwerkend team? Jullie hebben een voorbeeld relatie als collega's voor de gezinnen. Wat als er irritatie is onder jullie op de groep?
 - o Hoe ervaren jullie elkaars verschillen?

Je vertelde dat jullie ingrijpen als iets niet leeftijdsadequaat is (ontwikkelingsfasen) of als er sprake is van huiselijk geweld.

10. Wat doen jullie als je problematiek waarneemt waar een gezin zelf geen oplossing voor hoeft, en het is wel schadelijk voor een kind?
 - o Wanneer grijpen jullie in?

Empowerment is zoals je weet, dat een cliënt in zijn kracht wordt gezet en meer controle ervaart over zijn eigen leven.

11. Hoe speelt volgens jou Empowerment een rol in het Gezinstrainingsprogramma?
12. Op een schaal van 0 tot 10, hoe groot is de rol van Empowerment in jullie programma?

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

- o Waarin zie je dit het meest naar voren komen?

13. Welke rol speelde fotografie in jullie programma voordat Elianne kwam stagelopen?
14. Hoe hebben jullie het daarna opgepakt?
15. Wat zagen jullie voor toevoeging dat jullie ermee verder zijn gegaan?

Labels interview 'Visie Gezinstrainingsprogramma' Philip Marres

Labels	Sublabels	fragment	Interviewer/ geïnterviewde
Visie	Deskundigheid gelijk Ouders realiseren verandering Adviezen vermijden Handvatten aanreiken	3.1	De visie volgens het GTP. Hulpverlening is dialogooggericht . De gezinnen zijn verantwoordelijk om de doelen te realiseren. Dat betekent dat hun hard moeten werken, als zij willen veranderen. Wij zijn proces verantwoordelijk . Iedereen heeft zijn eigen deskundigheid. En ieder zet tegelijkertijd zijn eigen deskundigheid in. Onze achtergrond is dat we ervan uitgaan dat de ouders uiteindelijk de verandering moeten realiseren en niet ik, dat maakt het vaak ingewikkeld. Je kunt ervoor kiezen om vragen te stellen en geen adviezen te geven. Maar op sommige momenten als er een crisissituatie is dan verwachten gezinnen gewoon af en toe dat je een handvat aanreikt. Doe je dat niet dan laat je mensen ook in de kou staan. Het is daarbij alleen niet zo dat wij denken dat de gezinnen hun kennis rondom de pedagogische vaardigheden anders zijn dan die van ons.
	Deskundigheid op voorgrond	5.1	Je probeert mensen te activeren maar wat ik bij mijzelf in de praktijk merk is dat zolang je bezig bent met vragen stellen en mensen te activeren en op een gegeven moment stopt dat en dan krijg je automatisch dat je eigen deskundigheid rondom het probleem op de voorgrond komt.
	Reflecteren ontwikkelingsfasen Keuzemogelijkheid bieden	5.2	Maar eigenlijk moet je dan gaan reflecteren waarom de hulpverlening stagneert, dan dat ik adviezen geef. Dus ik kan geen antwoord geven wanneer je nou wel en niet adviezen mag geven. Je voegt uiteindelijk altijd kennis toe, vanuit de ontwikkelingsfasen alleen het is een optie waaruit ouders en gezinnen kunnen kiezen.
	Verantwoordelijkheid overnemen Compenseren	7	Soms neem je de verantwoordelijkheid over, maar dan doe je dat in overleg met ouders. Het kan soms zijn dat wij een kind corrigeren, dat doen we in uiterste gevallen. Dan ben je eigenlijk aan het compenseren.
	Handelen motiveren	9	je moet altijd je eigen handelen motiveren.
	Normen en waarden	11.1	Hoe ingewikkelder het met een gezin gaat hoe meer je individuele normen en waarden op de voorgrond treden.
	emotionele betrokkenheid	11.2 13	Op een moment dat je ziet dat een ouder tegen het kind scheld of geen complimenten kan geven dan voel je je emotionele betrokkenheid toenemen. En op het moment dat je eigen emotionele betrokkenheid toeneemt dan weet je dat je visie in het geding is. Je emotionele betrokkenheid tegenover het gezin is je grootste valkuil, om je visie op de achtergrond te laten verdwijnen
	Visie in geding	12	Als alle neuzen dezelfde kan op staan, als iedereen het met elkaar eens is, dan zijn we op heel gevaarlijk gebied want dat betekent dat er niet meer anders wordt gekeken. Dus als we allemaal vinden dat het zo niet langer kan, het kind moet uit huis geplaatst worden, dan bevind je je op glad ijs van je visie.
	Vaardigheden	69.1	Ik zie informatie niet als het aanleren van vaardigheden maar ik ervan uit ga dat eigenlijk de vaardigheden ergens ondergesneeuwd zijn.

EMPOWERMENT FOTOGRAFIE

		70	Zo voorkom je een manier om vaardigheden in te trainen. Zo blijf je zoveel mogelijk uit het instructieniveau.
Hypotheses		15.1	Dus vanuit het oplossingsgericht werken, werk je niet met hypothesen. [...]Vanuit die optiek is het niet de bedoeling dat je hypothesen hebt. De bedoeling is, een hypothese is een soort van diagnose, dat is niet de bedoeling.
	Hypothesen naast elkaar leggen	15.2	Eén hypothese is geen hypothese, dan heb je al een oordeel. Dus je hebt allemaal verschillende hypothesen als je in een team werkt. Die kun je naast elkaar leggen.
	Delen/uitleggen aan ouders.	15.3	Wat ik zelf doe, soms heb je dat steeds iets terug komt. Als steeds iets terug komt in de gesprekken dan uh... dan leg ik het gewoon voor aan een ouder.
	vraagstelling beïnvloeden	17	Met als doel dat het anders mijn vragen beïnvloed
		19	Op het moment dat je stagneert krijg je opnieuw hypothesen. Het is maar hoe je hypothesen ziet.
	Context-empathie	59	Op het moment dat ik me irriteer, is het ook een hypothese hoe zij zich opstelt tegen anderen. Tegen familie, vrienden, partner, instanties e.d. Dan kan ik me voorstellen dat die samenwerking ingewikkeld wordt. Dat noem je context empathie. 'Dit doet het dus met mij. Wat zou het met andere mensen doen?'
Werkvorm	hardopdenken variant	21.1	de hardopdenken variant is het inbrengen van verschillende perspectieven [...]De cliënt kan zelf kiezen wat hij ermee doet. Dat is duo werken op de groep.
	Reflectingteam	21.2	reflecting team, dan is [...]Niet je eigen koersen neerleggen maar wel je verbazing of verwondering neerleggen of je reflecties neer te leggen. Daar zit een genuanceerd verschil. Daar kan oprechte verbazing en complimenten uit voortvloeien. Maar dat zijn geen hypothesen delen. Want hypothesen delen ga ik vanuit dat je die deelt vanuit een professioneel kader. De oorsprong van de Reflecting Team is dat je niet hulpverleningstaal gebruikt.
	Praktische hulp bieden	51	Andere ouders hebben er genoeg aan om te reflecteren met elkaar, op dat lerend vermogen. Dat hebben die andere ouders minder, dus dan doe je meer praktische dingen.
	Samen dingen doen	52	Dus wat je dan doet is heel veel van dat soort spelletjes om dat gevoel van verbondenheid te stimuleren, niet zozeer door te praten maar door samen dingen te doen.
	Activiteit vaak niet het hoogste doel	80.1	Jullie gebruiken heel veel dingen als middel, de activiteit is niet het hoogste doel.
	Ervaring	30	De ervaring van het team was dat het elke keer heel erg moeilijk was om dingen weer op film te zetten. Dan gaat het over reflecteren. En dan ben je aan het werk, druk, en dan ineens kwam je bij elkaar en moest je ineens gaan reflecteren over een gezin. Dat was vaak heel erg moeilijk.
Belangrijk houdingsaspect	omgaan met verschillen	38	Belangrijkste houding is om kunnen gaan met verschil. Dat is eigenlijk het meest belangrijke.
	Gelijkwaardigheid Deskundigheidsrol cliënt	43 39	Gelijkwaardigheid, cliënt een deskundigheidsrol durven geven... En niet denken dat je de waarheid in pacht hebt.
	Motiveren	47.5	Het belangrijkste middel om te dan te motiveren, binnen te houden, is de ouders bij elkaar zetten. Als de ouders een klik hebben met elkaar dan...
	Compenseren	50.1	Sommige gezinnen vormen moeilijk een groep, hebben niet snel een klik. Eén groep heeft veel kleine kinderen,

EMPOWERMENT FOTOGRAFIE

			dan compenseren we. In de pauzes pasten wij even op de kinderen.
	Veiligheid	54	Je deelt geen informatie over gezinnen die anderen gezinnen nog niet weten. Bijvoorbeeld bij reflectie team moet je oppassen dat je geen dingen zegt die andere gezinnen niet weten. Want dan maak je het onveilig.
	Open Medeverantwoordelijk	56.1	Ten aanzien van het programma ben je zo open mogelijk. Dan maak je ze medeverantwoordelijk voor het proces.
	Ergernissen	56.2	Wat je merkt is dat de ergernissen die wij hebben wel worden uitgesproken door andere gezinnen.
Verantwoording Bureau Jeugdzorg	Gedeelde normen en waarden Visie Bzj	41.1	Je hebt gedeelde normen en waarde in deze maatschappij, die hebben wij te hanteren. Dus ik kan zeggen het slaan van kinderen dat een visie is, dat kun je nog beargumenteren vanuit bepaalde visies. Maar uiteindelijk zie je dat we een andere visie hebben binnen de maatschappij gepresenteerd door bureau jeugdzorg.
		62	Als je gezinnen nou niet zover krijgt dat ze over zichzelf gaan nadenken, hoe verantwoord je dat naar BJ? of ja dat is niet te verantwoorden, dan is de hulpverlening mislukt.
		63	Er moeten bepaalde doelen gehaald worden. Als dat niet lukt zeggen wij tegen BJZ: wij hebben blijkbaar onvoldoende in huis om deze doelen te realiseren.
Verwachtingen		47.1	Ja we merken dat de gezinnen hoge verwachtingen hebben t.a.v. veranderingen, hoop.
	Desillusie	47.2	We merken vaak dat de eerste twee weken een soort desillusie wordt voor de gezinnen.
	Gezinnen willen snelle verandering	47.3	Ze willen binnen twee weken al veranderingen.
	Vragen zich af of het GTP het waard is	47.4	Dan zie je dat ze zich afvragen is dit het wel waard om te doen.
Empowerment	Methodieken	65.1	Het woord empowerment ken ik wel, die cliënt sterker maken in zijn rol, meer controle laten ervaren, alleen ik knoop dat zelf aan de methodieken die we gebruiken. Competentiegericht werken, zoeken naar krachten en die verder uitbouwen, het oplossingsgericht werken en de basiscommunicatie, wat gaat er goed wat ga je verder uitbouwen.
	Empowerment is kern van de methodieken bij het GTP	65.2 66	Ik gebruik het woord empowerment niet. Maar als je dat zou moeten leggen over ons... dat is wel de kern waar we vanuit gaan. Elke methodiek die wij gebruiken heeft dat als uitgangspunt.
		80.2	Wat je vooral terugziet in de foto's is de empowerment hoor ik.
Fotografie	Fotoalbum- techniek	74	Er zat geen gedachte achter de foto-opdracht bij de ontwikkelingsfasen, die we hadden voordat Elianne kwam stagelopen. Nee, het was meer 'aah' en 'ohh'. De babytijd zijn vaak wel mooie momenten om naar terug te kijken.
	Ouders genieten	79.1	Volgens ons voegt het fotograferen toe dat ouders enorm genieten en hun best doen om goed op die foto's te staan.
	Breder onderbouwen	79.2	Op methodisch niveau, is het een interventie zoals we heel veel interventies inzetten. Aan jullie de taak om dat wat breder te onderbouwen.

Bijlage 4: Interviews gezinnen

LABELS GEINTERVIEWDE GEZINNEN – tevens topiclijst

GEZINSKENMERKEN

Gezin	Samenstelling (blauw zijn de geïnterviewden)	Kenmerk
Gezin 1: Familie Dijkema	Vader Moeder Zoon 1 autistisch Zoon 2 geadopteerd Oma	G1
Gezin 2: Familie de Groot	Vader Moeder Zoon 1 Zoon 2	G2
Gezin 3: Mevrouw Vladimira	Moeder Zoon	G3
Gezin 4: Familie van de Stoep	Vader Moeder Zoon Dochter	G4

LABELS GEZINSINTERVIEWS

HOOFDLABES	Sublabels
1. LEVENSVERHAAL	1.1. Betekenis 1.2. Verwerking van het verleden 1.3. Verleden 1.4. Toekomst
2. BIJZONDER GEVOEL	2.1. De foto bevestigt wie wij zijn 2.2. Beelden zeggen meer dan woorden 2.3. Zelfvertrouwen
3. ROLLEN EN POSITIES	3.1 Beeld van gezin
4. CREATIEF PROCES	4.1. Attributen 4.2. Stimuleren creativiteit
5. NABESPREKING	5.1. Kinderen
6. ONBEKENDE FOTOGRAAF OF GEZINSTRAINERS	
7. FEEDBACK OVER DE OPDRACHT	7.1. Fasering
8. GEBRUIK ANDERE TECHNIEKEN BIJ GTP	
9. TOEVOEGDE WAARDE VOOR HULPVERLENING/ GTP	

UITWERKING LABELS GEZINSINTERVIEWS

1. LEVENSVERRHAAL

- G1** **Oma** daar ben ik het mee eens #00:00:59-0#
Oma je ziet het verschil met waar je mee bezig bent. met hoe je begint en hoe je hoopt dat het zal zijn
Vader je laat eigenlijk in stapjes zien waar je nu staat en waar je wilt staan
Moeder anders is het theorie, dan staat het op papier, en nu wordt het uitgebeeld. Dat zegt wel wat
- G2** **Moeder**: Ja er zit altijd wel een beetje discrepantie in tussen de houding die je aanneemt en de werkelijkheid. Je versteekt natuurlijk een beetje de houding, maar toch haalt het wel dat naar boven. Dus het helpt wel om dingen te onderstrepen. Bij ons was C. (de jongste zoon) de aanleiding waarom we hulp zochten. C was de reden waarom we hulp zochten en hij heeft het ook op zijn kamer gehad. (de foto). Maar C ook is echt heel erg een gezinsmannetje, dus er is veel onrust geweest maar hij is ook heel erg degene de welvaart als het gezin in harmonie is. Dus ik dacht die moet op zijn kamer. dus het beeld is voor hem een bevestiging van nou ja.. dus het is toch een beetje gespeeld het is niet iets echts, ja ja een soort uh.. #00:01:58-8# **Else**: weerspiegeling?**Moeder**: ja ja.. en natuurlijk 'waar ga je naartoe' foto, dus het is ook.. ja #00:02:07-4#
- G3** **Moeder**: Ik ben mee eens, ja #00:00:18-6#
Moeder: Omdat... dat komt doordat het een duidelijke opdracht was en zoals hoe je je voelde toen, op dat moment in die situatie. En toen moest ik laten zien hoe ik mij voelde met mijn armen of zitten. Op zo'n moment ga je echt terug in die tijd en voelt het helemaal alsof je daar weer bent. Alsof je het opnieuw beleeft. #00:01:02-3# 1. **Elianne**: En dat maakt het een verhaal? Omdat je verschillende momenten herbeleeft? #00:01:04-6# **Moeder**: Ja #00:01:12-0#
- G4** **Moeder**: Ja zeker, de uitdrukkingen die wij erop hebben en hoe wij staan, is zoals wij het het laatste jaar beleeft hebben #00:01:10-3# **Moeder**: Ja sommigen weten wel wat we hebben meegemaakt anderen niet. ja we hebben het aan verschillende mensen laten zien, en dan zeiden ze ook goh wat een mooie foto's. , wat mooi uitgedrukt, jullie woede en hoe jullie nu staan. En ja die gezinsfoto (wensfoto) is eigenlijk hoe mensen altijd al tegen ons aankeken. #00:02:06-8# **Moeder**: Ja eigenlijk tegen Jeugdzorg zovan 'Zie je wel, je komt hier gewoon niet tussen.' **Else**: dus jullie konden hiermee laten zien hoeveel je van elkaar houdt.. #00:02:22-1# **Moeder**: ja ja #00:02:23-4#
#00:02:15-9# **Moeder**: ja, je kunt het nu vertellen zonder scheldwoorden. En dat is makkelijker. Sommige mensen deisen daarvoor terug. En met die foto's is dat niet, dan gaan ze juist vragen: 'goh hoe is dat voor jullie geweest en ja je gevoel zien we, dus hoe sta je er nu tegenover?' #00:03:30-6#

1.1. Betekenis

- G1** **vader** ja je ziet daar de foto hoe je als individu bent. qua persoon. die met die bal doet mij het meeste, en je ziet nu langzaam dat traject daar naartoe. #00:09:01-1#
Oma Maar ik zie in die foto alleen de kinderen (met de bal) en ik zie in deze foto een vader die blij is en wil en een moeder die lacht en denkt 'zo moet het worden' en dat zie je in deze meer. je ziet een gezin zoals ie moet zijn. #00:09:22-1# **Else** Wat ik nu ook eigenlijk terug zie is dat ieder een eigen betekenis aan de foto's geeft en dat die verschillend is. En dat mag ook bij de foto's, dat iedereen zijn eigen belangrijkste foto heeft zeg maar. #00:09:40-2#
Vader je moet het ook alla minute verzinnen, dat maakt het ook lastig.
- G2** **Vader**: Ja (weer over de foto) je ziet echt dat ie het zat is. Ik vind die foto's wel belangrijk en dat is misschien een beetje tegenstrijdig omdat ik er niet mee naar om gekeken heb, maar.. #00:14:17-4#
Vader: Ja een beeld liegt niet. #00:15:47-0#
- G3**
- G4** **Vader**: Het is ook een beetje symbolisch dat we bij die muur staan. #00:11:16-9#
Moeder: en dat de lift op en neer gaat #00:11:23-8#
Else: Wat doet het met het beeld over jullie gezin? #00:14:54-3# **Moeder**: de waarheid vertellen #00:15:06-5#

1.2. Verwerking van het verleden

G1 **Moeder** nee voor mij niet. **Oma** Nee dat denk ik ook niet. **Vader** nee

G2

G3 **Elianne:** Heb je het idee dat de foto's helpen om dingen uit het verleden te verwerken? #00:04:46-5# **Moeder:** Nee #00:04:46-5# **Moeder:** Ja bij mij helpt het beste als ik daarover praat #00:04:58-3#

G4 **Moeder:** Nou eigenlijk zijn die foto's een afsluiting van een rotperiode, die boze foto's, maar ook weer van een nieuwe start #00:09:41-8# **Else:** En hielp het je om aan de hand van de foto's erover te praten? #00:09:41-8# **Moeder:** Ja **Vader:** Ja #00:09:54-4#

Moeder: Nou onze zoon heeft nog wel wat dingen meegekregen over de uithuiszetting, want hij was op dat moment thuis. Hij heeft er wel veel aan gehad, want voor hem was het ook een periode die hij af kon sluiten #00:14:27-9#

Vader: Ja ik herken het wel, dat is wel waar ie regelmatig moeite mee had. Want als je het woord Jeugdzorg hoort, zie je het ventje zijn gezicht al betrekken. #00:14:44-7#

1.3. Verleden

G1

G2 **Moeder:** [...] het wordt juist een uitdaging, omdat je bezig bent dat weer beheersbaar te krijgen. Dus die foto mag dat best wel even juist schril maken, zodat het goed neergezet wordt, toch? #00:03:06-1# **Vader:** Ja ik was ook wel blij dat het gebeurde #00:03:13-2#

Vader: Er is aandacht op gevestigd, zo zie ik het nu. We worden gezien als gezin. ook in de niet makkelijke dingen, we worden gezien als gezin. #00:03:36-4#

Moeder: Ja zeker, ook omdat het zichtbaar is.. je kunt het af en toe nog eens terugkijken en achteruit blikken. #00:07:47-5#

G3 Nee dat is niet naar, dat heb ik al verwerkt, dat is al over. Dus het is niet moeilijk om te laten zien hoe ik me daarbij voelde. Ik ben het gewoon allemaal een beetje vergeten.. .gelukkig. #00:02:35-4#

G4

1.4. Toekomst

G1 **Moeder** Nou kijk, we zijn nog niet waar we willen zijn. Er zijn natuurlijk stappen gezet, maar.. **Vader** als je de foto van de bal ziet, met de jongens. die ga je steeds meer zien..

vader ja zeker (iedereen) die bal is de gemene deler daarin, letterlijk, de verbinding tussen die twee. In wezen staan ze ver uit elkaar, maar die bal brengt ze tot elkaar. **Oma** Ja en hun hebben toch een moeilijker gezin, qua een autistisch kind en een adoptiekind. Is toch moeilijk. Ik zie liever die foto, of deze (wensfoto's) Zo hoop je dat het wordt dan kan ik een stapje terug. Niet meer zo zorgend #00:03:54-7#

Vader ja je kijkt wel naar je situatie vanuit een ander perspectief, althans dat probeer je. Die stappen beelden uit waar je naartoe wilt. en dat versterkt het. #00:07:10-4#

Toekomstbeeld vastleggen **Vader** Uhm het beeld heb je voor je zelf wel maar om het uit te beelden maakt het voor jezelf lastig. **Else** wat maakte het dan lastig? **Vader** nouja de manier waarop je het uit gaat beelden.. Je gebruikt een aantal hulpmiddelen, maarja hoe pas je dat toe.

G2

G3 **Moeder:** Mijn kinderen zijn mijn toekomst dus dat is heel simpel, dus het was heel makkelijk om te laten zien hoe ik mij voel, wat ik daarmee bedoel #00:08:29-4#

- G4** wensfoto? **Vader:** Nou gewoon. #00:06:58-8# **Moeder:** Nou de gezinsfoto (wensfoto) is eigenlijk al verleden heden en toekomst in één. want zo waren we en zo zijn we nog. Alleen veel sterker #00:07:16-3#
Moeder: Nou het helpt meer de kinderen om erin te geloven van: "owja, zo willen papa en mama het.' Nouja als we een beetje ruzie hebben, of nouja een woordenwisseling aan tafel, dan pak ik de foto erbij en dan zeg ik: 'Jongens, vinden jullie dit niet veel gezelliger? dan hoe jullie nu zijn'. Nou dan zeggen ze: 'Ja eigenlijk wel mama', Nou en dan gaat het weer een poos goed. #00:12:43-5# **Moeder:** Nou eigenlijk betrek ik ze er altijd bij. die foto's zijn gewoon een hulpmiddel. #00:13:38-0#

2. BIJZONDER GEVOEL

- G1** **moeder** mee eens. #00:02:41-5# **Oma** Ja kijk.. Zo'n foto (wijst foto aan) Daar wordt ik alleen blij van #00:07:22-7# **Moeder** dus dan doet een foto wel wat. **Moeder** Het ene kind dat autistisch is en niet van foto's houdt en de andere die het liefst altijd op foto's gaat en smilet! #00:08:07-3#
- G2** **Moeder:** Ja dat is allemaal open. Het is allemaal al in verslagen vastgelegd, dus dat heb je al allemaal zo herkauwd. Dat is niet echt moeilijk om aan de buitenwereld prijs te geven. Daar zijn wij sowieso niet echt gesloten in. Dus dat is voor ons allen niet veel moeite #00:02:50-1#
Vader: Ja, we hebben verder weinig foto's van het gezin #00:04:18-7# **Moeder:** Nee, ja ik vind het leuk. Het geeft wel een soort tinteling, is altijd leuk. #00:04:23-9# **Vader:** Het komt niet zo vaak voor. Of het is alleen de kinderen op de foto #00:04:23-9# **Moeder:** Het is ook van samen natuurlijk, en dat een ander dat buiten ons gezin doet is leuk want ik ben meestal degene die de foto neemt is ook leuk, want het is leuk dat je dan in dat vierkantje kan blijven, ja. #00:04:43-5#
Moeder: als ik nu al terugkijk dan is er al iets meer verschil. #00:09:42-5# **Ja en J. is al veel vrolijker, he?** #00:09:56-1# #00:09:56-1# **Vader:** Ja, ja #00:09:57-2# **Moeder:** Ja ik ben benieuwd of J dat ook zelf heeft. En hij vooruitgang ziet, want ik vind hem lichter en blijer geworden #00:10:22-2#
- G3** **Moeder:** Ik vind de foto's erg, erg leuk. Ik dacht echt: Wauw! Wat zijn ze leuk die foto's. We zien er allebei gelukkig uit #00:01:35-0# Ja daar wordt ik blij van, natuurlijk. Alsof we één geheel zijn samen. #00:01:43-8#
- G4** **Moeder:** Ja trots, dat wij het op zo'n manier konden verwoorden. kijk normaal kan je het wel verwoorden en horen ze wel je woede maar dan zien ze het niet echt. En nu kunnen mensen het zien en begrijpen ze het beter. #00:02:44-1#
Moeder: en ook de reacties van 'wat zijn dat een mooie foto's, wat hebben jullie dat mooi uitgebeeld' #00:09:02-8#

2.1. De foto bevestigt wie wij zijn

- G1** **Oma** Ja exact, ja zo is hun gezin #00:08:26-1# **Elianne** Ervaren jullie dat ook zo? **Moeder** Ja klopt
Oma Ja de foto klopt heel erg. Die foto, als maak je die nog 10 x, het ene kind zal nooit gaan lachten en de andere niet met een boos gezicht. Ik word nog het blijst van de ouders, want je moet ook niet uit dat het traject waar zij inzitten, want dat is van twee kanten heel zwaar en omdat bij elkaar goed te doen.. Nou en als ik ze dan zo zie staan, denk ik 'yes! zo moet..' #00:10:44-6#
Moeder nee niet zozeer **Vader** nee ik heb dat ook niet echt #00:10:52-9#
- G3** Ja maar zo zie ik ons altijd. Niet alleen op de foto's, ook thuis zijn wij een gezin. Alleen op de foto's zijn we continue samen, hij staat bij mij en ik bij hem. Dat geeft het gevoel van hij is een stukje van mij, mijn zoon.
- G4** **Moeder:** Nee oneens, want wij zijn altijd al heel beschermend tegen onze kinderen, die deze 2 foto's uitbeeld #00:05:17-4# **Else:** dus eigenlijk bevestigen deze foto's het alleen en is dat niet nieuw voor je #00:05:17-4# **Moeder:** nee eigenlijk niet **Vader:** nee #00:05:23-4#
Else: Wat deed het met je de toen je de foto's zag? #00:10:46-7# **Vader:** Ja toch wel een gevoel van: 'zo voelen we ons dagelijks' #00:10:57-0# **Moeder:** Nu kun je ook aan de buitenkant laten zien hoe je innerlijk voelt #00:11:06-1#

2.2. Beelden zeggen meer dan woorden

- G1** **Vader** een beeld zegt vaak meer dan een woord. #00:02:32-2# #00:02:34-0# **oma** Ik vond die eerste foto heel heftig. Om van moeder te zien dat je zo met je kinderen om moet gaan, en het zo moeilijk daarmee hebt, en ze één te laten zijn. #00:03:05-5#
Moeder Ik denk dat we het wel aardig konden verwoorden #00:05:59-1#
Elianne Eigenlijk is dat ook een eerste stap. Als je naar beneden loopt (om de foto's te maken) ben je al bezig met het onder woorden aan het brengen. #00:06:06-2# **vader** dus het is eigenlijk een vertaling van. **moeder** dat wist je ook al voordat je hier in de therapie kwam eigenlijk, natuurlijk, anders was je hier niet naartoe gekomen. #00:06:22-2#
Vader Ja je kunt soms niet iets onder woorden brengen. **Moeder** Nou we zeiden net dat we het wel onder woorden kunnen brengen. Want kijk.. Voordat je aan dit traject begint heb je al zoveel gepraat en staat er al zoveel in het verslag #00:07:49-3# **Oma** Ja kijk, maar als je deze foto's ziet, hoeft je al niets meer uit te leggen. Je ziet hoe blij de kinderen kijken. Op deze foto zie je precies hoe het in elkaar zit #00:07:59-4#
- G2** **Vader:** nee dat geloof ik niet zo #00:10:44-2# **Moeder:** Nou ik heb dit (wijst foto aan) niet zo onder woorden gebracht. Wist jij dat van mij? #00:10:45-4# **Vader:** Wanhoop? #00:10:50-7#
Moeder: Ja.. **Vader:** Ja, jij bent er sowieso al minder makkelijk in om.. #00:10:57-9# **Moeder:** ja ik trek me terug. En hier is wel kracht bij gezet, maar het is wel mijn emotie #00:11:08-2# #00:11:09-5# **Moeder:** Ja en ik kan natuurlijk wel relativeren, maar als ik de emotie de emotie laat zijn, dan is dit het #00:11:28-1# **Vader:** Ja foto's zeggen meer dan duizend woorden bij elkaar #00:13:28-4#
- G3** **Moeder:** Nee, want ik kan beter vertellen, dan laten zien. Als ik zo naar de foto kijk en ik kan moeilijk weten wat dat kan betekenen als ik dat verhaal niet weet. Dus vertellen dat is beter... #00:03:39-9# Nee, praten is makkelijker #00:04:01-9#
- G4** **Else:** stelling "De foto's maakten dingen zichtbaar die ik niet onder woorden kan brengen."
Moeder: Ja die woede, en hoe Jeugdzorg mij ziet dat ik geen benen meer heb. #00:05:56-7#

2.3. Zelfvertrouwen

- G4** **Vader:** Ja want ik neem aan dat je met veel meer mensen praat die hun eigen minder waardig voelen, dat ze denken, of aangepraat krijgen dat ze slecht zijn. En ze gewoon te motiveren van joh, deze mensen kennen het ook, dus jullie ook. #00:22:51-0# **Vader:** Ja het is voor je zelfvertrouwen zeker goed #00:22:58-0#

3. ROLLEN EN POSITIES

- G1** **moeder** Nou ik denk dat we die rol al wel wisten, dat was een van de eerste dingen die we al wisten. Die foto's bevestigden het eigenlijk, zo is het en zo moet het niet. #00:05:24-2#
moeder nee dat niet 2: vader het is eigenlijk een continu proces. Ook waar wij hiermee bezig zijn. Dit (werkvorm) is eigenlijk maar een klein onderdeel hiervan. #00:05:45-3#
- G2** **Vader:** ja het is wel een pose die je aanneemt. **Moeder:** Ja vooral dit, dat je met je gebaren zo kracht kunt bijzetten, wat je ervaart in je emoties. dat reflecteer in jezelf ook iets. Je wordt positief gedwongen van 'hoe is het nou eigenlijk' en om daar een plaatje bij te maken. #00:09:14-7#
Vader: Ja je kunt ook zeggen.. Natuurlijk gaat zo'n kind raar doen als ie zo'n Vader: voor zich heeft.. dat is leuk. Misschien zit ik letterlijk aan touwtjes te trekken die dat gezicht zo geven #00:16:05-2#
- G3** **moeder:** Nee ik kan niet zeggen dat ik iets geleerd of ontdekt heb. #00:04:22-7#
- G4** **Else:** en als je kijkt naar deze foto's, zie je dan nieuwe dingen over de rol van de kinderen of je man of vrouw? #00:05:33-2# **Vader: Moeder:** nee niet #00:05:33-2#

3.1 Beeld van gezin

- G1** **Elianne** "Door de foto's ging ik onszelf anders zien, niet alleen als cliënten, maar ook 'gewoon' als gezin in de maatschappij" (hst 2) #00:03:54-4# **Vader** dat heb ik niet. lastig om uit te leggen. Het staat los van de maatschappij. Als je het op straat doet geeft het meer dat gevoel

- #00:04:34-9# **Else** Meer in je eigen omgeving.. #00:04:43-3# **Vader** Ja meer in de stad, want dit (GTP) is bijna afgeschermd van de omgeving. #00:04:47-3#
- G2** **Else:** Door de foto's ging ik onszelf anders zien, niet alleen als cliënten, maar ook 'gewoon' als gezin (hst 2) #00:04:45-9# **Vader:** Dat komt ook door de GTP-training zelf. Dat zie ik als stimulerend en positief, daar had ik een heel ander beeld bij, ik had veel kritischer verwacht. #00:05:31-1# **Moeder:** Ja veel therapeutische, maar zij zijn ook gewoon mensen die ons helpen #00:05:31-5# **Vader:** ja ze kijken naar wat er goed gaat en positief bevestigen en hoe je het anders zou kunnen doen. #00:05:37-9#
- G3** **Moeder:** Ja maar zo zie ik ons altijd. Niet alleen op de foto's, ook thuis zijn wij een gezin. Alleen op de foto's zijn we continue samen, hij staat bij mij en ik bij hem. Dat geeft het gevoel van hij is een stukje van mij, mijn zoon. #00:03:04-6#
- G4** **Else:** en ging je jezelf dan anders zien, doordat je een 'warme' gezinsfoto kon maken? #00:03:56-8# **Moeder:** Nee eigenlijk niet #00:04:01-4#

4. CREATIEF PROCES

- G2** **Moeder:** ja jullie hielpen ideeën aan te geven. je hebt niet beïnvloed, maar wel gesteund om de ruimte en tijd te geven om gewoon je dingen uit te beleden in een opdracht die tocht ruimtelijk en duidelijk was #00:22:13-9#. **Vader:** het ging heel natuurlijk, voelde me wel vertrouwd. Bij jullie allebei wel #00:22:22-2#
- G3** **Moeder:** Eigenlijk, dat wist ik niet, waarschijnlijk wel. F. is heel creatief, ik misschien ook een beetje #00:13:29-7#
- G4** **Moeder:** Ja dat was even creatief nadenken, maar het is gelukt. Het is gewoon leuk om te zien. #00:12:04-8#

4.1. Stimuleren creativiteit

- G4** **Moeder:** hoe ik dat ervaren heb is dat je ons daar vrij in liet. Niet van je moet zo gaan staan en zo gaan staan. #00:23:59-0# **Vader:** Het is ook per gezin weer anders, want wij bedachten dat met die muur en de lift. En iemand anders denkt daar misschien niet zo bij na, maar wij wel. #00:24:20-2#

4.2. Attributen

- G1** **moeder** ja inderdaad met wat attributen, dat maakte het wat uh lossier, ja makkelijker. **moeder** ja op een bepaald moment hebben de jongens zo gekke bril op. dat zijn van die dingen die je net aangereikt moet rijgen om wat losse **Oma** ja dat vind ik ook van die
- G2** **Moeder:** de attributen mag je van mij wat uitbreiden, want at is wel leuk. Dat je daar nog wat meer.. #00:18:39-7# **Else:** meer symbolische dingen die een betekenis kunnen hebben? #00:18:50-7# **Moeder:** Ja wat hij heeft hier de sleutel en heeft het gezin het meest nodig maar stoot het ook het hardst weer af.. #00:19:01-3# #00:19:11-0# #00:20:40-6#
- G3** **Moeder:** Ik vond het wel leuk eigenlijk. Als je die roze bril op zet dan voelt het anders, alsof je alles door een roze bril ziet, is niet voor niets uitspraak. Dan denk ik zo wil ik altijd wel door een roze bril kijken. #00:15:07-1# **Attributen** zijn goed, ook dat gezin met die hoepel. Met die attributen kun je heel duidelijk maken: hoe zit dit gezin in elkaar. #00:15:35-6#
- G4**

5. NABESPREKING

- G1** **Vader** Ja het is natuurlijk ook van elkaar leren, je kijkt dan toch vanuit het beeld, dus het heeft zeker een meerwaarde. #00:18:09-8#
- G2**
- G3** **Moeder:** Dat vond ik leuk en interessant, kijken hoe anderen eruit zien, want zijn beelden en ideeën dat vond ik heel interessant, dat vond ik interessant. Ja, oh okee, zij zien er zo uit, zo ziet het gezin er in een andere situatie bijvoorbeeld thuis uit. Dat vond ik interessant. #00:10:18-9# Dit helpt wel om

elkaar nog een beetje beter te leren kennen. Over mijzelf, misschien anderen zien iets wat ik zelf niet kan zien. Als ik foto's van anderen zie dan denk ik: okee, dan zie ik meer dan in mijn eigen foto's. #00:10:56-8# Door de nabespreking, want dan leer je de anderen kennen. Bijna geschiedenis, wat je van gezinnen ziet #00:11:41-3# #00:11:54-0#

Moeder: Ja klopt, dus dat vind ik positief dat jullie dat doen. En veel mensen kunnen wel wat ontdekken, wat eruit halen. Voor mij is bijvoorbeeld praten makkelijker, maar anderen ontdekken misschien dat uitbeelden makkelijker is. #00:12:11-1#

- G4** **Vader:** Nou ja wel de duidelijkheid, en het begrip. dat de ouders dondersgoed aan onze kant staan. #00:08:58-0# **Moeder:** en ook de reacties van 'wat zijn dat een mooie foto's, wat hebben jullie dat mooi uitgebeeld' #00:09:02-8# **Vader:** Ja en dat er dan ook gezegd wordt: 'in principe kan je het niet beter uitbeelden' #00:09:13-0#
Moeder: Ja goed, **Vader:** Ervaring uitwisselen en frustraties van waar je het meeste tegenaan loopt #00:15:28-6# **Moeder:** Ja en het begrip naar elkaar en gewoon je gevoelens delen #00:15:37-1#

5.1. Kinderen

- G1** **moeder** Ik denk dat het voor (zoon) moeilijk was en voor (zoon 1 meeviel) Vader dat vind ik heel moeilijk om te zeggen. **Moeder** dat denk ik ook niet #00:20:40-1# nee. #00:20:47-9# Ja (zoon) heeft het toch gedaan en ik denk dat het toch meeviel en dat was het. #00:20:56-6#
- G2** **Moeder:** Ja ik denk dat J daar wel zeker een verhaal bij zou hebben. Ik denk dat het voor hun ook wel goed is om.. Ja is het wel een andere belevingswereld, van ene kind, maar kinderen zijn ook gewoon open en eerlijk. #00:12:28-1# **Moeder:** Ja je zou ze ook los van de ouders kunnen.. **Vader:** Ja met dezelfde vragen alleen dan korter en op de kinderen afgestemd. #00:13:05-2#
- G3** **Moeder:** Hij vond het opzich wel leuk, hij zei: ja leuk gezellig. #00:09:02-3#
Moeder: Dat is moeilijk te zeggen. F. is ook zo praterig als ik. Als we iets meemaken dan praten we daar samen over. Wij verwerken we dat via praten. Foto's maken dat is leuk, om mee te doen. Maar om nou te zeggen dat ik iets heb verwerkt of ontdekt, ik persoonlijk niet. #00:09:31-7#
- G4** **Moeder:** Ik denk dat je het met de kinderen individueel moet doen, hoe zij het hebben ervaren. #00:16:05-1# **Vader:** Ja #00:16:19-2# **Moeder:** Om ze hun eigen verhaal te laten vertellen, en dat ze vertrouwd zijn #00:16:30-1#

6. ONBEKENDE FOTOGRAAF OF GEZINSTRAINERS

- G1** **Moeder** nee ik denk het niet, want jullie zijn je hierin helemaal aan het specialiseren en ik denk dat dat wel meerwaarde heeft. **Oma** ook hoe jullie ermee omgingen, is dat wel anders, als dan iemand zomaar even een foto maakt #00:12:21-3# **Vader** doordat je je specialiseert krijg je ook ervaring erin en uhm kan je door een andere bril kijken, denk ik, als iemand die zich niet gespecialiseerd heeft. #00:12:32-9#
Elianne Ja, dus als iemand zich erin zou verdiepen zou het in principe wel kunnen? hoe je dat doet en hoe dat werkt. **Moeder** ja dan denk ik wel dat dat zou kunnen. **Oma** dan denk ik wel dat je daar veel in moet leren. **Vader** Je moet het toch op de een of andere manier zien vast te leggen. Daar moet je wel het gevoel bij hebben.
Vader vreemde ogen dwingen.
Vader En daar hebben jullie dan wel weer de ervaring in om daarbij te helpen.
- G2** **Vader:** (fotografen) helemaal oke, misschien nog wel makkelijker. #00:17:30-4# **Vader:** nee hoe onbekender hoe beter. #00:17:44-4# **Vader:** ja als je iemand kent krijg je toch sneller een houding. Die foto's lijken een beetje als op de biecht gaan bij een priester, die ken je ook niet. #00:18:02-4#
Moeder: als je iemand al kent heeft iemand al een beeld bij je en ga je je daarvoor zo opstellen. haha we dachten we zien jullie nooit meer, maar nu uh.. hahaha #00:18:16-7#
- G3** **Moeder:** In principe vind ik dat niet erg, maar het moet iemand zijn die ik een beetje ken. Dat was voor mij, omdat ik jullie niet kende, was wat moeilijk, ongemakkelijk. Als je een persoon kent ben je toch meer ontspannen. #00:06:35-3# Dat was niet heel gespannen, maar als het iemand is die je kent is het

toch makkelijker vind ik dan persoonlijk #00:06:45-5# #00:06:55-4# Ik ben dan wat meer verlegen, F. was ook niet heel ontspannen, hij was ook een beetje verlegen. Maar ja mannen en jongens zijn wat moeilijker met foto's maken, vrouwen en meisjes vinden dat vaak makkelijker #00:07:45-6#

- G4** **Vader:** Ja denk het wel, omdat zij (Gezinstrainers) ook van de situaties weten. dus ik neem aan dat daar ook wel begrip voor is. #00:10:24-7# **Moeder:** Ja ze (Gezinstrainers) zouden een adviserende rol kunnen spelen #00:10:24-9# **Else:** Ja, want wij waren onbekenden voor jullie. Maar dat had geen invloed op.? #00:10:33-1# **Vader:** Nee.. #00:10:33-1#

7. FEEDBACK OVER DE OPDRACHT

- G1** **Vader** je moet het ook à la minute verzinnen, dat maakt het ook lastig. **oma** ja en wij wisten ook niet wat de bedoeling was. **Oma** Nou wij hadden niet anders gehoord als, er komen fotografen, en ik wist ook niet wat de bedoeling was. Ik denk dan, als jullie het maar weten. Maar (de zoon) had zoiets van ' waarom moeten wij op de foto?! **moeder** Ik denk dat vanuit de trainers, dat is wel een tip, voor de volgende keer, dat je duidelijk weet wat je gaat doen en dat je gaat uitbeelden wat het is en wat de problemen zijn
Moeder maar ook weer niet te ver omdat dit wel een soort basis is van vertrouwen waarop je verder gaat. Het is natuurlijk wel eng 'met de billen bloot', maar ik denk wel dat je er mensen mee aan het praten krijgt, die dat moeilijk doen. #00:23:45-2#
- G2** **Else:** Maar wat ik jullie hoor zeggen is dat de werkvorm goed aansluit bij het programma van het GTP? #00:07:21-8# **Moeder:** Ja zeker, ook omdat het zichtbaar is.. je kunt het af en toe nog eens terugkijken en achteruit blikken. #00:07:47-5# **Moeder:** Ja als je het niet hebt dan mis je het ook niet, maar als het er is zie je ook de waarde. #00:14:28-1#
Vader: Ja de locatie. Dit lijkt net een gevangenis. #00:20:55-2# **Moeder:** ja ik vind het niet zo erg #00:21:20-1#
- G3** **Moeder** Ja klopt, dat is het, ik wist gelijk hoe ik het ging doen. #00:13:22-6#

7.1. Fasering

- G1** **Moeder:** ik denk dat het wel vrij vlot in het programma was, nou ben je veel vrijer met de andere gezinnen. ik denk dat dat.. #00:18:20-7# **vader** je kent nu ook veel meer de achtergronden van andere gezinnen, dus kan je (het verhaal/de foto) er veel beter bij plaatsen, zegmaar. #00:18:26-3# **moeder** als je een foto ziet van een ander gezin heb je veel meer een idee van 'hoe zit het eigenlijk' **vader** als je dat later in het traject doet en al iets meer achtergronden weet, en als je het dan helpt in het programma, dan heb je die vertaalslag wat sneller. #00:19:05-9# **Elianne** kun je sneller inleven wat de foto van iemand is en wat voor betekenis erachter zit. #00:19:11-4# **Else** en dat zou je dus ook meer het gesprek hierover aan kunnen gaan, omdat je mensen al beter kent en het dus meer kan plaatsen? #00:19:12-0#
Vader Ja dat denk ik wel ja. #00:19:12-9# **oma** Ja want de groep begrijp nu deze foto wel. maar in het begin had je zoiets van 'waarom staat die moeder daarzo met die kinderen, met de ruggen naar elkaar toe en een oma erbij die.. Nouja nu weet iedereen hoe het zit#00:19:39-0#
Moeder misschien is het nog wel aardig om, het moet natuurlijk uit te voeren zijn, maar om aan het begin van een training(traject), van zo begonnen we als gezin, want nu ga je op één moment van 'zo is het nu en zo willen we het', maar je dan kijkt van wat is er bereikt? #00:19:57-8#
Moeder maar ook weer niet te ver (in het traject) omdat dit wel een soort basis is van vertrouwen waarop je verder gaat. Het is natuurlijk wel eng 'met de billen bloot', maar ik denk wel dat je er mensen mee aan het praten krijgt, die dt moeilijk doen. #00:23:45-2#
- G2** **Moeder** okee.. wij hebben er geen moeite mee gehad. #00:17:06-3# (foto's aan het begin van het traject)

8. GEBRUIK ANDERE TECHNIEKEN BIJ GTP

- G1 **Vader** Ja dat denk ik wel ja. want je krijgt hele rare.. #00:22:03-3# **Moeder** Nou ik denk dat (zoon 1) hele rare gezichten uh.. #00:22:03-3# **Vader** nee met vakantie geven we hem wel een toestel, en de meest verrassende foto's komen er soms uit #00:22:15-3# **Moeder** Owja.. en neem fotoalbums van vroeger dat zegt natuurlijk precies van.. als daar heel veel leuke daagjes uit in zitten dat dat ook wel aantoon uit wat voor gezin komt en hoe de situatie daar was #00:22:28-0#
- G2 **Moeder:** Uit je verleden dingen opvissen moet je wel selectief in zijn. Je kunt ook teveel oprakelen soms. #00:24:21-6#
- G3 **Moeder:** Nee, nee... ik zou dat niet willen doen. Hoeft niet per se voor mij zoiets. Dat is van mijn eigen, dat hoeft niet iedereen te zien. Ik heb genoeg foto's met mijn kinderen of vrienden gemaakt., Dat hoeft ik niet met iedereen te delen. #00:16:47-0# We moeten foto's van babytijd meenemen donderdag, dat vind ik wel leuk dat is voor mij geen probleem. #00:17:11-5#

9. TOEVOEGDE WAARDE VOOR HULPVERLENING/ GTP

- G1 **Vader** Nou ik denk dat je kan zien hoe het kind naar de wereld kijkt #00:22:54-7# **Moeder** Nou we hebben nu een groep die heel open is maar ik denk dat er ook wel mensen zijn die heel moeilijk over zichzelf en hun verleden praten en dat je aan de hand van een fotoalbum daar soms wel dingen bij naar boven krijgt die ze zo niet zouden vertellen. #00:23:10-3#
- G2 **Vader:** Er is aandacht op gevestigd, zo zie ik het nu. We worden gezien als gezin. ook in de niet makkelijke dingen, we worden gezien als gezin. #00:03:36-4#
Moeder: Ja misschien in het midden een keertje en dan aan het eind. #00:13:36-1#
Moeder: Nou je gaat dan meer als toeschouwer ermee om, waardoor je een stapje achteruit zet van je emotie #00:23:43-1# ja je kunt er thema's uitvissen en bedenken wat de clou is bij ons. #00:23:49-8#
- G3 **Moeder:** Voor mij was het niet echt nodig. Ik vond het wel leuk om mee te doen, maar om nou te zeggen daardoor heb ik iets ontdekt of....nee dat kan ik persoonlijk niet zeggen. Gewoon leuk ja meegedaan oke. #00:05:33-9#
- G4 **Moeder:** Ga vooral zo door! #00:22:35-8# **Vader:** Ja want ik neem aan dat je met veel meer mensen praat die hun eigen minder waardig voelen, dat ze denken, of aangepraat krijgen dat ze slecht zijn. En ze gewoon te motiveren van joh, deze mensen kennen het ook, dus jullie ook. #00:22:51-0# **Vader:** Ja het is voor je zelfvertrouwen zeker goed #00:22:58-0#

De uitgeschreven interviews uit dit document zijn verwijderd in verband met de privacy.

Bijlage 5: Aankondiging foto opdracht

Binnenkort zullen we een foto activiteit gaan doen. Dat bekend dat één van de gezinstrainers foto's van jullie gaan nemen. Dat gaan we niet op dezelfde manier als de schoolfotograaf doen, maar heel anders.

We gaan foto's maken van de reden dat jullie bij het GTP gekomen zijn, en foto's van jullie wens voor de toekomst.

Jullie kunnen vast bedenken hoe jullie kunnen uitbeelden wat de reden is dat jullie aan het GTP deelnemen. En natuurlijk niet te vergeten... wat jullie willen bereiken samen.

Misschien hebben jullie wel typische voorwerpen uit jullie cultuur, of voorwerpen die je op de foto wilt zetten. Je mag daarom zelf spullen meenemen, maar wij hebben ook wat gekke verkleedkleden en brillen.

Sommigen van jullie zullen vast heeeeeeel erg van foto's houden, anderen wat minder. Als je er niet zo van houdt dan helpt het misschien om te vertellen het er niet om gaat dat je op je mooiste op de foto moet, maar dat het om de opdracht gaat die je met elkaar doet.

Succes!

Bijlage 6: Ondertekenende privacyreglement van foto's

De foto's zijn in dit document verwijderd in verband met de privacy van de gezinnen.

BIBLIOGRAFIE

- Bannink, F. (2007). *Gelukkig zijn en geluk hebben*. Amsterdam: Harcourt Assesment BV.
- Berg, C. v. (2011). *Werken in dialoog, basis voor coaching en begeleiding*. Den Haag : Boom Lemma Uitgevers.
- Choy, d. E. (2008). Gezin in perspectief. In *Gezinsbehandeling in de jeugdhulpverlening* (pp. H 3 PP 39-90). Rotterdam: Stek Jeugdhulp; Edu'Actief.
- Photo Digitaal, (2011, januari). *Millaa- Nieuws*. Opgeroepen op februari 2012, van www.millaa.nl: http://www.millaa.nl/uploads/i/pdNL021_008009_lead_ok.pdf
- *Fototherapie helpt herstel patienten*. (2011, december 07). Opgehaald van <http://www.hu.nl/OverDeHU/Nieuws/Fototherapie-helpt-herstel-patienten.aspx>.
- Halkola, U. (2011, September). *Phototherapy Europe- Handbook learning and healing with Photography*. (Publications of the Brahea Centre for Training and Development, University of Turku) Opgeroepen op feb 2012, van <http://phototherapyeuropa.utu.fi>: http://phototherapyeuropa.utu.fi/photoeuropa_handbook.pdf#page=7
- Hogeschool Utrecht. (2011, december 07). *Fototherapie helpt herstel patienten*. Opgeroepen op januari 2012, van <http://www.hu.nl/OverDeHU/Nieuws/Fototherapie-helpt-herstel-patienten.aspx>.
- Lange, A. (2006). *Gedragsverandering in gezinnen*. Amstelveen: Martinus Nijhoff.
- Marres, P. (2012, maart 14). Interview Visie Gezinstrainingsprogramma. (Bonsink, & Wijngaard, Interviewers)
- Meredith, K. L. (2000). *Empowerment van werknemers*. Schoonhoven: Academic Service.
- Michielsen, M. (1998). *Leren over leven in loyaliteit*. Leuven/ Den Haag: Acco.
- Onderwaater, A. (2009). *De onverbreekelijke band: inleiding en ontwikkelingen in de contextuele therapie van Nagy*. Amsterdam: Pearson.
- Roos Delahaij. (2004). *DOSSIER EMPOWERMENT*. Utrecht: FORUM instituut voor Multiculturele Ontwikkeling.
- Savolainen, M. (2007). *Empowering Photography*. Opgeroepen op maart 2012, van <http://www.voimauttavavalokuva.net>: <http://www.voimauttavavalokuva.net>
- Scheurs, H. (2011). *Narratieve storytelling in de hulpverlening*. Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.
- Sitvast, J. (2004). *Fotografie als verpleegkundige interventie*. Dwingeloo: Kavanah.
- Spreitzer, R. E. (2001). *In het belang van de zaak*. Zaltbommel: Thema.
- Verzaal, H. (2002). *Empowerment in de Jeugdzorg*. Amsterdam.
- Weiser, J. (2001-2012). *five techniques*. Opgeroepen op maart 1, 2012, van www.phototherapy-center.com: http://phototherapy-centre.com/five_techniques.htm
- Weiser, J. (2001-2012). *Phototherapy center*. Opgeroepen op maart 2012, van www.phototherapy-center.com: <http://phototherapy-centre.com/home.htm>
- Wesly, J. (2004). *info over Jenny Wesly*. Opgeroepen op februari 28, 2012, van Focusprojecten: <http://www.focusprojecten.nl/html/empowerment.html>
- Wesly, J. (2012, maart 29). Jenny Wesly over empowerment fotografie. (Bonsink, & Wijngaard, Interviewers)
- Wilbrink, A. v. (2008). Opgehaald van <http://www.millaa.nl> .
- Wolters, C. (2011). *Oplossingsgericht aan het werk met kinderen en jongeren*. Sauwerd: Pica.